

Mälestuste Jõgeva

Kogutud mälestused

Mälestuste Jõgeva

Kogutud mälestused

Teose väljaandmist on toetanud:

Maire Baida

Jaan Kabin

Kalmer Lain

Helge Maripuu

Aare Olgo

Maie Puusepp

Viktor Svjatõšev

Ain ja Maimu Valdmann

Eesti Kultuurkapitali Jõgevamaa ekspertgrupp

Eesti Vabariigi Kultuuriministerium

SEB Pank

Jõgeva Linnavalitsus

Betti Alveri Fond SA

Kogunud ja kirja pannud

Heli Järv ja Toomas Muru

Toimetanud Toomas Muru

Kujundanud Andres Rõhu

Fotod Eesti Rahva Muuseum, Jõgeva linn

ja autorite erakogud

ISBN 978-9949-18-238-1

Võrguteavik

Eessõna

Selle raamatu kaante vahel on mälestused esimesest Eesti Vabariigist, II maailmasõjast ja nõukogude võimu tulekust Jõgevale. Kogumiku üheks ideeks on näidata tavainimese vaatepunktist ajaloo pööret – seda, kuidas ühe toreda, jõudsalt arenenud väikelinna elu pea peale pööratakse, kuidas võõrvõim kohalikke inimesi ja olusid sandistab ja miks me elame praeguses tege-
likkuses. See kõik ei puuduta ainult Jõgevat, vaid ka teisi väikelinnu. Tänapäeva sotsioloogid räägivad palju ühiskonna sidususest ja jätkusuutlikkusest. Linn ja tema lugu muutub koos elanikega, ta on oma kodanike pidevalt toimiv ühislooming. Tundub, et selles mõttes elas Jõgeva esimese vabariigi ajal täisväärtuslikumat elu kui praegu. Mälestustes on peidus vastused olu-
listele küsimustele.

Betti Alveri Muuseumi töötajad valmistasid ette suunavad küsimused, mille alusel Jõgeva eakamad elanikud oma mälestusi rääkisid või kirjutasid, et hiljem oleks kergem teksti liigendada ja korrastada. Erineva pikkuse ja ka sisuga mälestusi on kirjutanud või mikrofonil lugenud 11 inimest. Lisaks on üks varasem kirjapanek Aleksander Oraselt. See loob omalaadse üldistava panoraami. Tekstide toimetamisel järgisin

põhimõtet, et säiliks mälestuste keeleline isikupära, eriti mis puudutab sõnavara ja väljendeid. Seepärast võibki kirjutistes kohata keelelisi konarusi, mis aga tegelikult aitavad jutustajate isikupära esile tuua.

Jõgeva on mälestustes nagu vanaaja fotoalbum, omamoodi kaleidoskoop, mis mäluksildudest koosneb ja pööramisel erinevaid mustreid loob. Lugude ja jutustajate järjekord polegi oluline, tegemist on “monoloogidega”, mida esitatakse tinglikul laval, dekoratsiooniks mäluksildid “vanast Jõgevast”. Paljus on tegemist ühe ja sama loo erinevate variatsioonidega. See on jutustus töökast, edasipüüdlikust väikelinnast, kus karskus ja kokkuhoidlik eluviis olid tavaks.

Vene okupatsioon lõikab nagu noaga linna elu-tähtsad arterid läbi. Uue nõukogude võimu esindajad käituvad täiesti jultunult, valetavad, petavad ja ähvardavad. II maailmasõja käigus hävitavad vallutajad üle 60% linnast, rääkimata purustatud inimsaatusetest. Veel üks tähelepanek – võrreldes vene ajaga oli saksa aeg etem. Sakslasi mäletatakse inimlikemate ja kultuursematena.

Mälul on komme möödaniiku pilte muuta, korrigeerida vastavalt inimese isikupärale. Esimese Eesti Vabariigiga on seotud helgus ja nostalgia, pildid ja sündmused on soojades värvides. Tonaalsuse loob lapsepõlv, paljusid

asju tajutakse vahetult läbi lapsesilmade. Mõningase ilustamise võib andeks anda, sest ikka mäletame rohkem häid asju ja rõõmsaid sündmusi. Kontrast tekib just seeläbi, et 1940. aasta riigipööre toob endaga kaasa jõhkra vägivalda, tegelikkus muutub absurd-selt irvitavaks grimassiks. Inimesed saavad teravalt aru, mis toimub ja võrdlevad seda möödunud aegade-ga. Kõigis elulugudes on valus murdepunkt – II maailmasõda ja nõukogude okupatsioon. Seda, mis järgneb sõjale, võib kokku võtta sõnaga terror. Stalini ajal tapetakse, vangistatakse, küüditatakse, natsio-naliseeritakse ja tehakse kolhoose. Nõukogude võim tahab hirmutamise-ga hävitada isegi mälestuse kõigest sellest, mis kunagi oli. Ajalugu on meile näidanud ja tõestanud, et see ei õnnestunud. Just mälestus vaba-dusest ja endistest aegadest võimaldas meil taastada Eesti Vabariigi. Küsimus on selles, kas oskame seda hoida ja hinnata.

Toomas Muru

Aleksander Oras

LAPSEPÕLV MÖÖDUS WASULA MÕISA ALLA KUULUVAS PÄRNA KÜLAS

Olen sündinud 19. juulil 1891. aastal Tartu linnas. Lapsepõlve asupaigaks oli Wasula mõisa alla kuuluv Pärna küla, kus vanaisa August Oras pidas kandikohta. Neljal suvel käisin seal karjas ja neljal talvel Wasula mõisa koolis. Olin 9-aastane, kui mind 1900. aasta sügisel kooli pandi, lõpetasin 1904. aasta kevadel. 1904. – 1905. aasta talve elasin Nõo asunduse lähedal Meeri mõisas tädi Miina juures, ta oli säääl oma mehe Kruus Johannesega karjatalitajaks. Kõikjal toimusid streigid, ka säälsed töölised streikisid. Hiljem pekseti streikijaid ja lasti ka maha. Tädi mees sai 200 vitsahoopi, nägin tema peksetud ihu. Pärna külast tuli lahkuda, sest vanaisa oli haige ega suutnud kandikohta enam pidada. Ka vend abiellus ja läks Vana Prangli valda äia juurde elama.

1905. aasta kevadel sain venna soovitusel õpipoisi töökoha sepikotta tema naise venna juurde, kus olingi lühikest aega. Säält sokutas ta mind Vana Prangli valda

Ääru talusse karjapoisiks, 25 rubla oli suve palgaks. Vend sai Wesneri mõisast kandikoha ja kolis Pranglist ära. 1906. aastal töötasin venna juures põllutööl. 1907. aasta kevadel sain ema soovitusel aiapoisi töökoha Kavastu mõisa aednik Weldmani juurde. Aasta pärast tuli lahkuda, sest aednik haigestus ja suri. 1908. aasta kevadel sain töökoha Tartu Dauguli aiaärisse puukooli osakonda, sääl töötasin lühikest aega. Soovituste korral sain uue töökoha Vara mõisa aednik Mart Lippu juurde, kus töötasin kaks aastat – 1908 ja 1909. Sääl käisin ka leeris. 1910. aasta kevadel sain uue töökoha Paldiski lähedale Leetsi mõisa aednik Mart Reimani juurde aiapoisiks, sääl töötasin kaks aastat – 1910 ja 1911.

SOLDATINA I MAAILMASÕJAS

Lehekuulutuse kaudu sain 1912. aastal uue töökoha Lätimaale Võnnu linna Hants Wintmani roosikasvatuse ärisse, kus töötasin kuni soldatiks minekuni sügisel. Novembrikuul käisin leeris ja mind võeti nekerutiks. Detsembrikuu algul algas sõit Siberisse, 8000 kilomeetri kaugusele Baikali järve taha, ja see kestis kuu aega. Peatuskoht oli Tšitaa linna lähistel Pesrankas. 1913. aasta algul algas soldati elu 14. Siberi kütipolgu 13. roodus. 1914. aasta kesksuvel algas esimene ilma sõda. Algas vägede sõjaliinile saatmine, peatus oli

Varssavis Poolamaal. Startsino küla lähistel toimus lahing, septembri lõpupäeval sattusin sakslaste kätte sõjavangi, laagrikoht oli Magdeburgi lähedal, kus tuli olla kevadeni. 1915. aasta kevadel viidi vangid Meklenburgi provintsi sõjavangilaagrisse. Siit saadeti 500 vangi, mina koos nendega, Slesvig-Holsteini provintsi maaparandustöödele. Sügisel toodi meid Meklenburgi laagrisse tagasi. 1916. aasta suvel suunati osa vange talutöödele, mina sain Hagenovi linna lähiste Strookirchieni külasse talutööle, peremees Bruuni talusse, kus töötasin kolm aastat. 1919. aasta suvel viibisin neli kuud Santsikis sõjavangilaagris. Juulikuul sain vabaks ja tulin laevaga Tallinna.

Elasin Lohkvas venna pool. Sügisel võeti mind sõjaväeteenistusse ning suunati tagavarapataljoni Pärnus. 1920. aasta aprillikuul vabanesin sõjaväeteenistusest. Viimane peatuskoht oli Sangaste mõisas sõjaväe loomalaatsaretis. Sõjaväest vabanedes asusin elama Lohkva külasse venna juurde, töökoha sain telefoniliinide parandusosakonda. Tööks oli Kuremaa – Tabivere vaheliste liinide parandus. Haiguse tõttu lahkusin sellelt töökohalt. Lohkvas olles käisin päeviti tööl taludes ja Anne mõisas. Uue töökoha sain Tartu “Euroopa”-nimelisse võõrastemajasse hoovipoiiks.

1938. aastal valmis Suurel tänaval Jõgeva Ühispanga hoone

MÄLESTUSKILDE HALJASALADE RAJAMISEST JÕGEVA LINNAS

Käesoleval ajal linnas olevad pargitaolised haljasalad on rajatud kõik Suure Isamaasõja päevil hävinenud hoonete ja köögiviljaaedade asemele. Pääle varemete lammutamist ja maa-alade tasandamist algas kõnniteede planeerimine. Kõik tööd ja tegemised, mis sellel alal tehti, toimusid ühiskondlikus korras. Et rohkem tööst osavõtjaid oleks, siis anti õhtuti kõigile peale tööd tasuta suhkrut. Sel puhul tuli mõni perekond välja täies koosseisus, kus oli hulgas ka poole labidavarre pikkuseid töölisi – suhkrut said nemadki.

Esimesed ilupuude istutused toimusid linnas kevadel 1946 kahele poole Kingissepa tänava äärtele (endise nimega Suur tänav), raudteest kuni kino hooneni. Istutati 150 pärna, millest suve jooksul muriti kuritahtlikult ära 130 puud. Sügisel istutasime nende asemele uued. Järgmiseks kevadeks 1947. aastal tuli hävinenud puude asemele 100 uut istutada. Sama aasta sügisel täiendasime istutust 50 vahtrapuuga, sest pärnasid enam ei olnud. Järgmiseks kevadeks 1948. aastal oli järele jäänud veel mõni üksik puu – linna täitevkomitee ette ja Lao tänava alguse juurde.

Kõik istutatud puud kas muriti või kakuti juurtega üles, paljud sõideti talvel ree või suvel vankriga meelega puruks. Nii hävitati kuritahtlikult üle 400 noore

ilupuu istiku, kordagi ei kuulnud, et mõnda oleks kuriteolt tabatud ehk karistatud.

Varematel aastatel puudusid Jõgeva linnas haljasaad ja puude istutused avalikes kohtades, välja arvatud raudteejaama ümbruses ja samas hobupostijaama esisel väljakul.

Tagasilanguse ajajärguks olid aiandil sõja-aastad, 1940 kuni 1944. Palju kurja tegi ka külm talv 1940–1941. Palju viljapuid ja noori istikuid külmuksid puukoolis ära. Pommituste tagajärjel jäid kahest kasvuhoonest järele ainult müürid, täielikult hävines vankrikuur uute lavahoonetega. Aiandi maa-alal leidis 4 lennuki- ja 12 vähemat pommiäuku. Aiand hakkas uut ilmet võtma sõja lõppedes, alates 1946. aastast. Algul majandas aiandit Tartumaa heakorra kontor, asukohaga Tartus.

1949. aasta juulikuul hakkas aiandit majandama linnas moodustatud Jõgeva Heakorra Kontor. Algas vilgas ülesehitustöö, kasvuhooned remonditi, külmavõetud puude asemele said uued puud istutatud, puukool alustas uuesti tegutsemist. Peagi tunnistas puukool haigustevabaks. Paljud ümbruskonna kolhoosid said siit aedade rajamiseks viljapuude ja marjapõõsaste näol istutusmaterjali. Aedviljade tarvitajateks olid pidevalt kooperatiivi söökla, haigla, lasteaed, lastesõim, hooajaliselt toimus müük ka turuplatsil, alaliselt aga otse aiandis. Müügiks olid veel

hooaegadel poti- ja lõikelilled. Järjekordne külmalaine oli 1955.–1956. aasta talvel, külmusid ära kõik pirni-, ploomi- ja kirsipuud. Õunapuud elasid üle järjekordse karmi katsumuse. Tänapäeval on endisest õunaaia järel jäänud veel mõni üksik vigane õunapuu.

Töötasin aiandis kuni pensionile minekuni 1961. aastal, kokku 38 aastat, ka vanadus-aastad näitasid juba seitset kümnet. Soovin praegustele aiandis töötajatele kõigile head tervist, vastupidavust, jõudu ja edu.

26. novembril 1972.

ESIMENE HALJASALA JÕGEVA LINNAS

Varematel aegadel pargid ja haljasalad puudusid Jõgeva linnas, välja arvatud raudteejaama ja hobupostijaama ümbrusse istutatud puude salgad, nende puude istutamine toimus arvatavasti raudtee jaamahoone ehituse aegu 1871. aasta paiku.

Käesolevad pargitaolised haljasalad, mis asuvad kahel pool Kingissepa tänavat, Gagarini ja Nõukogude tänavate vahelisel maa-alal, on esimesed haljasalad Jõgeva linnas, mis on rajatud Suures Isamaasõjas hävinud hoonete ja aiamaade aladele. Esimesed tööd algasid 1946. aastal. Minule tehti ülesandeks alustada haljasala rajamise tööde planeerimisega ja see lõpule viia. See oli küllaltki mahukas ülesanne põhitöökohalt

aega leida, sest töötasin linna aiandis põhitöökohal, kus oli tööd isegi külluses. Varemete lammutamine, maa-alade tasandamine, kõnniteede rajamised ja muud ettetulevad tööd ja tegemised toimusid kõik ühiskondlikus korras linna elanike kaasabil.

Esimese istutusmaterjali, autokoorma puuistiku – vahtrad, pärnad, tammed – saatis kohale Tartu maakonna kommunaalheakorra kontor, mis asus Tartus Riia maanteel.

Esimene puude istutamine toimus oktoobri kuul 1948. aastal kahele poole kõnniteede ääri: 50 vahtra ja 40 pärnapuud. Tartust saadud puudega oli palju pahandust, sest puud olid väga halvasti üles juuritud, iseäranis tammedel polnud õieti juuri ollagi, needki, mis said istutatud, kasvama ei läinud. Sel perioodil oli istutusmaterjali saamisega palju raskusi. Sai toomas käidud Tallinnast, Järvseljalt, Luualt ning metskondade puukoolidest.

4. detsembril 1975.

Vaike Pärn

MINU PERE

Sündisin 19. septembril 1935. aastal Jõgeval, Aia tänav 18 majas. Vanemad olid kolinud Jõgevale Kassinurmest.

Minu isa oli Eduard-Johannes Mihkelson ja ema Ludmilla-Marie Mihkelson (endine Kolberg). Ema sünnitas 9 last: Alfred – 1919; Johannes – 1921; Eduard – 1922; Aksel – 1924; Linda – 1927; Endel – 1930; Leonhard – 1931; Ilmar – 1934; Vaike – 1935.

Isa tegi eluaeg rasket tööd. Päeval käis metsas puid lõikamas, kraave kaevamas ja kive lõhkumas. Õhtuti oli meil kodus nagu töökoda. Isa teritas saagisid, lõi saagidele uusi hambaid, tegi pussnuge, nende päid, vukssaagidele käepidemeid ja parandas jalanõusid. Ema tervis oli kehv ja sellest ajast, kui mina mäletama hakkasin, oli ta kodune. Isa mängis ka kannelt, mis oli tal oma tehtud. Samuti oli tema tehtud meie vähene mööbel: voodi, kummut ja teised asjad. Isa suri 1948. aastal ja sealtmaalt oli meil emaga raskusi, et ära elada. Elusolevad vennad olid suured ja kodust

ära – ümberkaudsetes taludes sulaseks ja karjaseks. Üheksast lapsest elame ainult mina ja vend Leonhard.

Kui olin saanud aastaseks, kolisid mu vanemad samal tänaval asuvasse majja nr 14. Selles majas möödus ka minu lapsepõlv.

MEIE MAJA KÕRVAL ASUS PROUA DOROTHEA VON KILGI ERAKOOL

Varases nooruses on mu mälestused seotud kõrval asuva majaga, kus oli tegutsenud proua Kilgi erakool. Kahjuks on sellest koolist väga vähe teada. Eeva Niinivaara oma mälestusteraamatus “Ikka paistab seesama päike” kirjutab, kuidas saabusid Jõgevale proua ja härra Kilk. Nad olid tulnud Elsass-Lotringist, kus eestlasest mees oli olnud mölder. Aadlineiu Dorothea oli temaga koos põgenenud. Härra Kilgil jäi Saksamaale tütar Alma, kes tuli Eestisse hiljem. Tütar Alma tuli võõrasema juurde. Härra Kilk ehitas Jõgevale Aia tänavale maja. Järgmisel aastal asutas proua Kilk eraalgkooli. Kool oli prantsuskeelne. Alul oli õpilasi kümne ringis. Kool oli kinnine õppeasutus, suurem osa õpilasi elaski seal. Öösel magati ühisel asemel. Laupäeviti pääsesid lapsed koju. Koolis toimusid ühised jalutuskäigud: kõik õpilased läksid õpetaja järel paarikaupa rivis nagu korralikus internaadis kunagi. Sageli oli jalutuskäikude sihtkohaks Jõgeva raudteejaama I klassi ooteruum.

Seal siis lapsed istusid, et sooja saada. Koolimaja oli külm ja ka toitu oli vähe, kuigi osa oli kodust kaasa võetud. Esimesel kooliaastal said õpilased prantsuse keele alged nii hästi selgeks, et oskasid vastata õpetaja küsimustele ja olid võimelised lugema. Hiljem taandus prantsuse keel õppekavast ning kool muutus tavaliseks erakooliks. Proua Kilk õppis ära eesti keele. Kasutütär Alma oli mõne aasta koolis abiõpetaja, olles omandanud õpetajakutse. Härra Kilk ei kodunenud Eestis. Ehitustöö muutus talle ülejõu käivaks. Ta oli sageli purjus. Teisel või kolmandal talvel ta uppus (või uputas enda) Pedja jõkke. Kahjuks lõpevad siinkohal Eeva Niinivaara mälestused Kilgi erakoolist, sest ta õppis seal ainult ühe aasta.

Veidi on juttu Kilgi erakoolist ajalehes “Punalipp” 24. jaanuaril 1987. Seal on öeldud, et Kilgi erakoolis õppis umbes 30 õpilast, nende seas ka luuletaja Betti Alver ja kirjanik Enn Kippeli abikaasa Maret. Ajalehes “Punalipp” 7. aprillil 1988 on kirjutatud, et Jõgeva erakoolidest töötas kõige kauem proua Kilgi erakool (1906–1917). Samas ajalehes on foto Kilgi erakoolist.

Proua Kilgi kasutütrel Alma Urbal sündis tütar Lia, kes õppis vene keele õpetajaks. Minu mälestused proua Kilgist pärinevad sellest ajast, kus vanaproua oli üle 90 aasta vana. Ta oli pikka kasvu ja väga kõhn. Kuna nende majal ei olnud sauna, käisid nad kogu

perega meie saunas. Alma Urbat mäletan juba rohkem ja tema tütar Liaga mängisime koos. Lial oli kodus klaver ja nende toa põrand oli värvitud, mis tundus mulle suure luksusena. Lial olid ka väga tore-dad mänguasjad: kaunid nukud ja isegi portselanist nuku toidunõud. Näiteks portselanist taldrikul olid vorstilõigud ja kurgid nagu päriselt. Aias oli kahe puu vahel triibulisest riidest kiik, kus sai tihti kiigutud. Peale ema surma kolis Lia Tartusse, kus töötas üli-kooli raamatukogus arvatavasti pensionile jäämiseni. Arvan, et Lial oleks palju rohkem pajatada oma vana-emast, keda ta kodus kutsus Amamaks. Vanaemaga räägiti saksa keeles. Arvatavasti on Lial ka mingeid fotosid vanaemast.

MINU KOOLITEE ALGAS II MAAILMASÕJA AJAL

Minu koolitee algas 1943. aastal. Tollal mindi kooli 9-aastaselt. Kuna minul olid suured vennad, olin nende kõrvalt õppinud lugemise selgeks juba 5-aas-taselt. Kodus tundus igav ja nii ma läksingi kooli aasta varem. Minu esimeseks kooliks sai 1928. aastal valmi-nud koolimaja Mustvee maanteel. Alul töötas kool 6-klassilisena, 1945. aastal aga muudeti keskkooliks. Esimesel aastal õppisime ka usuõpetust, õpik meenu-tas praegust laste piiblit ja oli üsna huvitav. Laulik oli

I ja II klassile koos, kusjuures I klassi osa oli värviliste piltidega, II klassi oma aga must-valge.

Möödudes Mustvee maanteel asunud koolimajast meenuvad alati need päevad, mis sai veedetud selles majas kuni 7. klassi lõpetamiseni.

Esimeses klassis oli õpetajaks S. Kübard, kellest hiljem ei ole mitte midagi kuulnud. II – IV klassini oli klassijuhatajaks Aliide Karu, kes kahjuks vanas eas jäi Jõgeval rongi alla. Kooli algusest peale töötasid õpetajana Eliise Mets ja Agnes Aru. Viimane kinkis

Mustvee maantee
koolimaja kerkis
Jõgevale aastatel
1927–1928

mulle mõned raamatud, kui ma asusin tööle Jõgeva 2. Keskkooli raamatukogus. Samuti kinkis Agnes Aru mulle niplispitsist valmistatud krae ja kätised. Koolis olid õpetaja Aru klassid alati parimate hulgas. Ikka käis temaga kaasas ka isetegevus ja esinemisi oli palju. Lauldi, tehti rahvatantsu ning karaktertantsu ja muidugi võimlemist. Õpetaja Aru asutas Jõgeva Keskkooli esimese poistekoori koos väikese orkestriga, mida õpetas Kustas Erme. Väljaspool kooli juhatas A. Aru täiskasvanute lauluansamblit, tegi kaasa näitemängudes. Herbert Sööde on meenutanud: Õpetaja ei olnud ta mulle kaua. On meelde jäänud elegantsena. Seostan teda millegipärast alati Marie Underi luuletusega “Sirelite aegu”, mida ta meile õpetas. See luuletus on eluks ajaks meelde jäänud.

Maateadust õpetas koolis Jenny Kerdi, kelle kohta ütles Koidula Nõmmik (Asson), et Jenny Kerdi on üks neist õpetajaist, keda ta austab oma elu lõpuni.

Oma mälestustes kirjutab Koidula Nõmmik järgmist: Kord koolivaheajal juhtusin õpetaja Jenny Kerdiga viljaväljade vahel kõndima. ... “Saatus ei serveeri teenimatult midagi”, armastas Jenny Kerdi korrata.

Matemaatikaõpetajaks oli Eliise Mets, kelle kõrvalhobiks oli näidendite lavastamine. Mäletan koolis lavastatud Oskar Lutsu “Nukitsameest”. Meelde on jäänud ka “Lumekuninganna” etendus. Oskar Lutsu “Tagahoovis” mängis Eliise Mets ise kingsepa eite.

Laulmise tunde andis Herbert Kommussaar, kes kutsus mind vastama umbes nii: Noh, väike Mihkelson, tule ja laula. Kuna mina olin oma pere viimane, üheksas võsu ja õpetaja Kommussaar oli õpetanud laulmist ka minu suurtele vendadele, siis ta teadis, et selle pere lapsed oskavad laulda. Lõpetasin 7. klassi Mustvee maantee koolimajas 1950. See oli tol ajal lõpuklass.

PEALE 7. KLASSI LÕPETAMIST PIDIN MINEMA TÖÖLE

Kahjuks pidin 7. klassi lõpetamise järel asuma tööle, kuna isa oli juba kaks aastat tagasi surnud ja ema oli töövõimetu. Tööd ei olnud tol ajal saada – ja mida ma oskasingi. Kuulsin, et kooli moodustatakse raamatukogu ja võetakse tööle raamatukoguhoidja. Kuna ma olin alates viiendast eluaastast lugenud kõike, mis kätte juhtus, olin sellest tööst väga huvitatud. Kahjuks mul ei vedanud. Kool oli just kolinud Gagarini tänavale uude koolimajja. Direktoriks oli Vassili Sirotin. Pöördusin direktori poole sooviga raamatukogus tööle hakata. Algul direktor lubas, kuid ütles, et tulgu ma paari nädala pärast uuesti. Hiljem selgus aga, et tollane raamatupidaja Leida Lõoke oli avaldanud soovi raamatukoguhoidjaks hakata ja nii see läks. Hilda Kuusik, kes töötas arveametnikuna, asus tööle raamatupida-

jana ja minule pakuti vabanenud arveametniku kohta. Mul tuli see vastu võtta.

16. veebruaril 1952. aastal algas minu töö kooli kantseleis arveametnikuna. Kuidagi on läinud nii, et koolist ei ole ma vabaks saanud tänaseni. Käesoleva aasta 16. veebruaril täitus mul seega 52 aastat Jõgeva koolis, ilma et oleks ühtegi päeva vahet olnud. Praegusesse kooli tulin ületoomise korras nii, et praktiliselt loen end nagu ühes kohas töötanuks. Selle 52 aasta sisse on mahtunud palju – kahju, et ei ole varem hakanud mälestusi kirjutama. Nüüd on palju ununenud. Alustasin tööd arveametnikuna, seejärel raamatupidajana, – kuni raamatupidamine tsentraliseeriti, seejärel sekretär-masinakirjutajana ja ühe aasta töötasin isegi majandusjuhatajana. See juhtus siis, kui minu abikaasa lahkus majandusjuhataja kohalt, asudes tööle Jõgeva KEK-i. Direktor oli tollal Vello Namm ja tal ei olnud järsku kusagilt majandusjuhatajat võtta. Nii ta minu ära agiteeris, et võtsin selle koha aastaks vastu.

Koolis töötamise ajal alustasin muidugi töö kõrvalt õppimist alates 8. klassist. 1956. aastast alates sai Jõgeva Töölisnoorte Keskkooli direktoriks Eino Veskis – tema oli ka ühtlasi ajalooõpetajaks.

1957. aasta kevadel andis Eino Veskis mulle üle Jõgeva Töölisnoorte Keskkooli lõputunnistuse.

1958. aastal abiellusin Jüri Pärnaga, kellega olime olnud tuttavad täpselt 5 aastat. 1953 kohtusime esma-

kordselt 2. mail ja 1958. aasta 2. mail abiellusime. Abielust sündisid tütar ja poeg. Poja matsin viis aastat tagasi, mehe neli aastat tagasi. Tütar elab Tartus. 1970. aastal valmis Jõgeval uus koolimaja, kus praegu asub Jõgeva Gümnaasium. Sellest ajast alates töötasin seal. Nendest aastatest on tohutult armsaid mälestusi ja fotosid. Kui see kõik kirja panna, võiks sellest terve raamatu saada.

Kuna kool paisus liiga suureks (oli üle 1000 õpilase), oli selge, et maja jääb kitsaks. Nii ehitatigi uus koolimaja. Selle ehitust juhatas ja direktorina tööle asus Vello Mäesepp.

TÖÖ RAAMATUKOGUHOIDJANA SAI MINU KUTSUMUSEKS

Millegipärast hakkas Vello Mäesepp mind uude majja raamatukoguhoidjaks kutsuma. See oli suur kiusatus. Kahju oli aga lahkuda koolist, kus olin töötanud üle 30 aasta. Samuti oli hirm – kas tulen uue tööga toime. Maha jäi palju sõpru. Ka koolitädid tulid mind siia külastama. Nad kinkisid mulle froteerätiku ja ütlesid: Kui märgi silmi kuivatad, siis meid meelde tuletad. Ei ütleks, et mul siin koolis oldud ajal oleks tulnud eriti märgi silmi kuivatada. Kõige raskem aeg oli vast see, kui Vello Mäesepp lahkudes sai kooli direktoriks Hillar Tali. Alul oli kõik väga kena. Kui aga direktor soovis

oma abikaasat raamatukogusse tööle panna, algasid ebameeldivused. Ta laskus isegi võltsimiseni. Ta kutsus Tallinnast Kultuuriministeriumist raamatukogusse kontrollid. Kuna kontrollid leidsid, et tööd oli tehtud hästi ja kohati väga hästi, võltsis ta akti – kirjutades juurde lause: Annab tunda erihariduse puudumine. Jõgeva Rajooni Keskraamatukogu direktor Vaike Oro on minu kunagine pinginaaber, tema tõi Tallinnast akti, milles see lause puudus. Kontrollijad olid öelnud, et see ei oma mingit tähtsust. Hillar Tali tunnistas, et trükkis selle ise juurde. Õpetajad kirjutasiid direktorite nõukogule pöördumise, kus nad teatasid, et ei soovi sellise direktoriga koos töötada, kes nii madalale laskus. Nii soovitati Hillar Talil anda lahkumisavaldus. See on ka ainus ebameeldiv mälestus minu koolis töötamise ajast.

Väga südamelähedane oli mulle töö raamatusõpradega. Lapsed ise avaldasid soovi saada raamatusõpradeks. Tööst raamatusõprade ringiga on peetud kroonikat, mida ilmestavad rohkearvulised fotod.

Pidasime mitmeid raamatusõprade klubi õhtuid. Üks selline sai teoks 13. detsembril 1985. Külaliseks oli palutud Eino Veskis, kes rääkis 4.–6. klassi õpilastele väga huvitavalt Suurest Isamaasõjast. Seejärel esinesid 4. klassi õpilased (raamatusõprade klubi liikmed) pantomiimiga, mis kujutas vanaeitesid, kes klatšisid noort

unistavat sireliõiega tütarlast. Sellise pantomiimiga olin ma ise esinenud töölisnoorte koolis õppides. Järgnesid ettekanded eesti, vene ja saksa keeles. Et õhtu toimus pioneerirealistele, korraldasime ka viktoriini Arkadi Gaidari loomingust. Võistlused ja mängud toimusid vaheldumisi. Lõpuks esines 8. klassi õpilane Meljo Kaaviste Anne Veski repertuaari kuuluvate lauludega.

See oli siis esimene klubiõhtu, seepärast peatusin sellel pikemalt.

Raamatusõpradega tähistasime kõiki nääripidusid, kõiki raamatusõprade sünnipäevi. Sünnipäevalapsele kinkisime kollase karvase orava. Laual oli trühvlitort, võileivad, maiustused ja morss, õhtut sisustasime mängude ja lauludega.

Peale Ira Lemberi, Ellen Niidu, Mauri Rausi kohtusid meie kooli õpilastega veel kirjanikud Hendrik Relve, Heino Kiik, Juhan Saar, Jaan Rannap, Mats Traat, Ott Arder, Juhan Viiding, Arvo Valton, tolleaegne "Loomingu" peatoimetaja Kalle Kurg, kunstnik Hugo Hiibus, kriitik Linnar Priimägi. Viimane rääkis õpilastele, mida kriitik elus ja kirjanduses armastab, mida hindab, mille eest ta võitleb, mida ta ei salli, mida ta vihkab ja mille vastu ta välja astub. Külas on viibinud ka endine noorsooteatri näitleja Anni Kreem. 15. novembril 1989 rääkis linna raamatukogu juhataja Sirje Narits teemal "Üks nädal Soome raamatukogudes". Kaasas oli rohkesti värvifotosid.

Kirjanike küllasõidud maksis kinni Jõgeva Näidissovhoosi klubis töötav proua Leesment. Minu tütar õppis koos Elina Leesmendiga keskkoolis. Seetõttu olime tuttavad Elina emaga, kes tasus kirjanike tuusikud kahekordselt. Päeval esines kirjanik koolis ja õhtul näidissovhoosi rahvale. Kohvilaua sättisin külalisele ise, oma kuludega, kuna mingi kook küpsetada ja kohvi pakkuda ei olnud tollal just suur kulu.

Raamatusõpradega korraldasime ka matku. Näiteks läksime jalgsi Kassinurme mägedesse. Tutvusime Kalevipojaga seotud paikadega, mängisime ja korjasime sinililli. Tagasi tulime rongiga. Peale tundide lõppu läksime bussiga Siimustisse. Korjasime metsaande ja valmistasime neist ikebanad laululava astmetele, žürii hindas need. Tagasi tulime jällegi jalgsi. Meid külastasid Jõhvi linnaraamatukogu raamatusõbrad (kes olid ainult poisid). Nendega koos käisime Palamusel muuseumis. Ka Tartus külastasime muuseume: Tartu Riiklikku Kunstimuuseumi ja Tartu Ülikooli Ajaloomuuseumi. Asta Paeveeriga koos tutvusime Paduvere Talumuuseumiga. Asta Paeveer aitas meil ka näidendeid lavastada. Esimene suurem näidend oli Maršaki muinasjutt “12 kuud”. Kõigepealt mängisime näidendit oma kooli õpilastele, hiljem ka linna lasteaia lastele. Detsembrikuul käisime sama näidendiga Vägeva Eriinternaatkoolis esinemas. Seal võeti meid vastu peolauaga. Tüdrukud olid valmista-

nud võileivad ja küpsised. Kui näidend oli mängitud, tantsisid Vägeva kooli ja meie kooli õpilased läbisegi. Asta Paeveer mängis tantsuks muusikat.

Suurematest näidenditest võiks veel nimetada Kitzbergi “Kurja kuningatütart”. Sellega esinesime ka Jõgeva Pioneeride Majas. Sai ka tehtud väike videosalvestus.

Raamatusõprade klubi presidendiks valisime alul Hannes Märteni, kuid peagi selgus, et sama klassi õpilasel Meljo Kaavistel on palju suuremad organiseerimisvõimed. Nii valisimegi siis Hannese asemel presidendiks Meljo Kaaviste. Temast sai selle klubi hing kuni klubi lõpuni.

Kahjuks tegi direktor mulle ülesandeks töövihikute müügi. See ei kuulu tegelikult raamatukoguhoidja tööülesannete hulka. Mina teen seda tasuta ja kuna see on täiesti suur töö, ei jää enam aega raamatusõpradega tegelemiseks. Soovijaid õpilaste hulgas leiduks kindlasti.

Käesoleva aasta sügisel saab meie kool 20-aastaseks. Toimuvad pidustused. Loodan kohtuda oma endiste raamatusõpradega.

Kirja pandud 2004. aastal.

Evi Täht

SÜNDISIN JÕGEVAL RÄTSEPA PEREKONNAS

Mina, Evi Täht (sünd Sinka), sündisin Jõgeva alevikus 8. märtsil 1933. aastal käsitöölise perekonnas. Peres oli varem juba kaks poissi: Valter (sünd 29. jaanuar 1923, surn 24. aprill 1992) ja Erik (sünd 6. oktoober 1924, surn 21. aprill 1982).

Minu isa, Jaan Sinka, sündis 24. mail 1893. aastal Lustivere vallas, Tõreme külas väiketaluniku perekonnas, õppis Lustivere algkoolis ja lõpetas selle 1907. aastal. Samal aastal läks ta rätsepaõpilaseks oma õemehe Ed. Lääne juurde, kus õppis kuni 1911. aastani, siis läks ta tööle meister Raaga juurde Lustivere valda. 1913. aastal tuli ta Jaan Liigandi juurde Jõgevale. Iseseisva rätsepana alustas Jõgeval töötamist 1917. aastal. Alates 1941. aastast töötas isa rätsepana mitmetes erinevates asutustes (Jõgeva Tuletõrjes, Raudteede Ülesehituse Valitsuses, Jõgeva Tarbijate Kooperatiivis). Ta täiendas oma oskusi ka iseseisva rätsepana, töötades mitmel korral Tartus. Alles on tema kutsetunnistus 1934. aastast. Eraldi omandas mu

isa oskused vormiriiete õmblemise alal ja tegi Jõgeva Tuletõrje Ühingu liikmetele ja puhkpilliorkestri liikmetele vormiriided. Tal olid ka mõned õpilased, kellest hiljem said iseseisvad rätsepad, näiteks Arnold Junkur, Eduard Õunmaa, Evald Kutsar.

Isal oli õde Anna Maria, kes noorelt suri. Tema mehe Ed. Lääne juures oligi isa rätsepatööd õppimas. Neil oli kaks last – tütar Marta (oli minu ristiema) ja poeg Johannes. Johannesel omakorda oli kaks poega, vanem neist on praegu tuntud ajakirjanik Vello Lään. Johannes oli sõja ajal metsavend ja sai surma. Isapoolseid vanavanemaid Mari Ütti ja Jüri Sinkat mina näinud ei ole, sest nad olid minu sündimise ajaks juba surnud.

Ma ei ole näinud ka emapoolset vanaema, Anu Soplepmanni (Joosing), kes samuti noorelt suri. Mäletan emapoolset vanaisa Joosep Soplepmanni, kes suri 1944. aastal ja on maetud Põltsamaa surnuaeda. Joosep elas oma vanema tütre Anna Meidla juures.

Isapoolseid sugulasi on vähe teada. Mitu onupoega elasid Põltsamaal ja lahkusid sõja ajal Eestist. Hiljem pole nendega ühendust olnud.

Minu ema, Maali Sinka (sünd Soplepmann 15. sept. 1893), oli pärit Põltsamaa vallast Rutikverest, siin töötas ta mitmes kohas teenijana. Viimane teenistuskohaks oligi Jõgeval, Adeele Lutsu juures, kes elas Suur tänav 15.

9. mail 1920. aastal abiellus ta Jaan Sinkaga. Elati mitmes kohas, üheks neist oli maja Suur tänav 37, kus elas perenaisena ema õde Marta, kes peale abiellumist August Leivategijaga sai endale sama perekonnanime. Neil lapsi ei olnud.

Maali oli pärit lasterikkast perest. Tal oli neli õde ja üks vend, mõned vennad olid surnud noortena. Kõigist lastest said korralikud tööinimesed, enamuses talupidajad. Olen uurinud suguvõsa ajalugu ja me oleme pidanud mitmeid kokkutulekuid üle Eesti.

Nüüd on kõik õed ja vend surnud, elus on veel üks vennapoeg ja õdede lastest mina. Kõik õed elasid üle 80 aasta vanuseks, vend isegi üle 90 aasta. Suguvõsas on palju pikaealisi.

KODU OMAS MAJAS SUUREL TÄNAVAL

Kui mina siia ilma sündisin, oli meie pere koduks juba oma maja Suur tänav 33. Maja oli valmis saanud 1926. aastal. Eks ta laenude abil ehitatud sai. Kuulsin tihti juttu vekslitest ja käendustest. Eks neid laene siis pikamööda tagasi maksti. Seetõttu tuli hoolega tööd teha, olla sõnapidaja ja lubatud tähtaegadest kinni pidada. Isa oli austatud mees, ta oskas kõiki rõivaid õmmelda (ülrikonnad, mantlid, kasukad, vormirõivad). Ta oli põhiliselt meeste rätsep, naistele ei meeldinud õmmelda. Ütles, et naised muudavad tihti oma soove –

Tütarlaste käsitöö
tund Mustvee
maantee koolis

enne ütleb ühtemoodi, pärast jälle teistmoodi. Tuli ette ka lastele mantlite ja teiste riiete õmblemist. Peale sõda, kui riiet poest osta ei saanud, harutati vanad rõivad üles ja keerati riie teist pidi. Nii sai väiksematele suuremast mantlist jälle uue õmmelda. Õmblemise eest tasuti rahas või ka natuuras. See oli oluline peale sõda, siis töid maainimesed tasuks kõike seda, mida endal kodus oli. Toodi puid, jahu, liha, isegi seeni. Meie peres ei olnud kunagi söögipuudust, käsitöeline elas ära ka kehvajal ajal, kui poed olid kaubast tühjad. Kõige suurem puudus oli suhkrust. Et magusat saada, kas-

vatati suhkrupeeti ja keedeti sellest siirupit. Poodides tekkisid “suhkrusabad”, igale ostjale müüdi korraga 1 kilo suhkrut. Sai siis võetud mitu järjekorra kohta ja isegi pisut riideid vahetatud, et müüjad ära ei tunneks. “Suhkrusabad” olid isegi 1952. aastal ja hiljem, kui ma juba Tartus koolis käisin.

Piima osteti lehmapidajate käest. Ka minu tädi Martal oli lehm ja selle piim maitstes väga hästi. Turupäevadel tulid Peipsi kalamehed oma kaupa müüma. Heeringaid, soolakala, liha osteti poest. Ka kohvi osteti poest ning tehti ise teradest ja siguritest. Meie kohviveski on praegugi alles.

Maja esimesel korrusel asusid enne sõda tööruum, veranda, esik, köök, magamistuba ja “puhas tuba”. Teisel, mansardkorrusel, elasid vennad. Üks korter oli välja üüritud abitöölisele. Kui töö tellija tuli, võeti ta jutule esikus, kus tehti suure peegli ees rõivaste proove. Tööruumis olid töölauad, õmblusmasinad ja riidenagi poolikute rõivaste jaoks. Kõikides ruumides olid puudega köetavad ahjud. Köögis oli suur leivaahi, kus ema perele leiba küpsetas. Seda oli minusugusel pisikesel tüdrukul eriti huvitav jälgida. Pärast olid kõik ruumid hästi soojad ja head leivalõhna täis. Koos leibadega pandi ahju ka suur ahjupott kiisa või mõne muu kalaga, mis kaeti pealt leivataignaga. Seal ahjus läksid ka teravad kiisakala luud pehmeks ja olid väga maitsvad.

Köögis tehti süüa puupliidil, mille raud oli rõngastega. Nendest sai moodustada sobiva ava ja hea oli sinna panna väike või suurem malmpada. See läks sügavale, tule lähedale ja sai kiiresti sööki valmistada. Pliidi tagaosas oli praeahi.

Söömine toimus köögis laua ümber. Köögi kõrval oli sahver tagavarade hoidmiseks, osa toiduaineid hoiti kuuris olevas aidas, näiteks liha ja jahu. Köögi all oli kelder kartulite ja juurvilja hoidmiseks. Vesi tuli tuua vändaga kaevust. Meie majaanuse ja aia pindala oli kokku vaid 555 ruutmeetrit, sest isa ostis naabri käest ära ainult osa krundist. Siin oli maa kallis, sest Suur tänav oli ju sissesõidu tänav – see oli rätsepaärile hea ja soodne koht. Maja küljes oli suur silt – RÄTSEP SINKA. Meil oli ka väike aiamaa mõne põõsa ja peenraga, sealt saime pisut marju söömiseks ja moosi keetmiseks.

Köögi kõrval oli magamistuba. Siin olid isa-ema voodid ja mina magasin ka siin võrevoodis. Nikerdustega vedruvoodid olid tisləri juures teha lastud. Seda tuba soojendas pliiditruup. Ühte tuba, mis avanes esikusse, kutsuti “puhtaks toaks”. Seal oli roheline plüüšriidega mööbel ja sinna ei tohtinud iga päev mängima minna – kõik pidi puhas ja korras olema. Seda tuba soojendas omaette raudahi, põrandal oli vaip ja diivanil tikitud padjad. Sinna kutsuti põhiliselt külalisi.

KODUNE ELUOLU

Ema oli vaikne, töökas ja tasakaalukas inimene. Oskas käsitööd teha, õmbles lastele riided selga. Kõik majapidamine peres oli ema õlul, sest isa käis tööl ja teenis raha. Emal oli esimene, kes üles tõusis, kööki pliidi alla tule tegi ja vaatas, mis lauale söögiks saab. Kui vennad Tartus koolis käisid, tuli väga vara tõusta, et lapsed kooli saata. Mina olin väike ja võisin kauem magada. Hommikusöögiks oli piimaga viljakohv ja võileivad vorsti, kala või ka juustuga, tihti tehti munadest omletti. Lõunaks tehti sooja sööki, kas suppi, putrusid piimaga, kartuleid-kastet kotleti või lihaga. Õhtuks, kui lapsed koolist tulid, tehti jälle sooja sööki – kas soojendati lõunasöögist järele jäänut või keedeti putru.

Kui isa kodus töötas, tehti rätsepatööd tööpäeviti. Pühapäeval üldiselt seda tööd ei tehtud. Aga ega maja kohas päris käed rüpes ka ei saanud olla. Tahtsid ka kodused tööd teha, kas midagi värvida, kaevata, puid laduda. Sellest tööst võtsid kõik jõudumööda osa. Isa oli küll vähe kooliharidust saanud, aga majapidamises oskas ta kõiki töid teha. Tegi lihtsamaid elektritöid, oli endale ehitanud abimootoriga jalgratta ja patareidega raadio. Kui sõja ajal elektrit ei olnud, põles meil laes enda valgusega gaasilamp.

Isa viinamees ei olnud, vahel külas võttis mõne pitsi. Siis muutus ta lõbusaks, ajas naljajuttu. Meil pidusid ei peetud, oma pere sünnipäevi küll. Ain-

sad külalised olid harva mõned sugulased ja ka meie käisime harva külas. Siis ei olnud ju regulaarset bussiliiklust, maainimesed liikusid hobuste või jalgratastega. Autod olid vaid üksikutel rikatel.

Kõik majapidamistööd tehti kodus. Nii oli väga suur töö pesupesemine. Kui palju see vett nõudis, mida köögis pliidi peal soojendati ja peale kasutamist jälle välja kanti! Vee pehendamiseks tehti kasepuutuhast ja veest leheline, see pani seebi hästi vahutama. Siis ei olnud ju häid pesupulbreid. Pesemisnõuks oli puust kõrgetel jalgadel kolmjalg ja puust pesulaud. Algul pandi pesu leelise veega likku, mustemad kohad seebitati sisse, teine päev pesti ja keedeti, lõpuks loputati ja valge pesu veel sinetati. Pesu kuivatati õues nõöridel, talvel puukuuri lakas katuse all nõöride peal. Hiljem ehitas isa puukuuri pesuköögi, siis sai seal suuremad ja mustemad tööd ära teha.

Isa, vastandina emale, oli jutukas, seltskondlik, hea suhtleja. See oskus oli vajalik seoses tema tööga. Kundedega pidi oskama suhelda, vahel ka väikest nalja visata. Tema oli kõigi vastu lahke ja sõbralik. Ka kodus valitses sõbralik õhkkond. Ei mäleta, et peres oleks olnud tülisid ja pahandusi. Eks väikseid arutelusid ja sõnelemist ikka ette tuli, aga tõsist tüli ei mäleta. Isa oli musikaalne, mängis nooruses pille, osales laulukoorides ja näitemängudes, oskas hästi vilistada ja parmupilli mängida. Ta suunas oma noorema poja

puhkpilliorkestrisse mängima ja minule andis võimaluse alustada klaveriõpinguid Laiuselt pärit eraõpetaja Mürki juures. Kahjuks katkesid 1950. aastal seoses isa surmaga minu õpingud, sest see ei olnud enam majanduslikult võimalik.

LAPSED KASVATATI TÖÖKATEKS

Ega kodus lastud lastelgi niisama vahtida. Pidime peenraid puhastama, nõusid pesema, kartuleid koorima ja muid koduseid töid tegema. Enne kooli oli minul väike mängunurk, kus nukud, nukumööbel ja muud mänguasjad. Alati kuulus meie peresse kass, kes on ikka olnud minu mängukaaslane. Mängukaaslasti oli mul vähe, enamus lapsi olid minust vanemad ja poisid. Vendadel olid omad mängud ja kui ema käskis minu järele vaadata, olid nad vahel pahas tujus.

Minu vennad õppisid algul Jõgeva 6-klassilises koolis Mustvee maanteel. Peale selle lõpetamist läksid nad Tartusse tööstuskooli, kus noorem õppis puu- ja vanem rauatööd. Et linnas olid korterid kallid, siis sõitsid nad igal hommikul vara kodust töölisrongiga Tartusse ja õhtul tagasi koju. See oli vaevarikas, sest koju tulles pidi veel õppima ja siis vara magama minema, et hommikul jälle vara tõusta. Isa pakkus küll oma ametit, aga noorem vend ütles, et ei taha endale küüru selga kasvatada. Kool jäi vendadel lõpetamata, sest sõda tuli

peale ja neid võeti tööteenistusse. Noorema venna viis saatus Komi vangilaagrisse, vanem läks lennukivabrikuga Saksamaale ja sealt edasi Inglismaale. Noorem vend tuli kolme aasta pärast koju tagasi, lõpetas Tallinnas Ehitustehnikumi ja töötas joonestajana. Vanem vend aga jäigi Inglismaale. Algul me ei teadnud temast midagi, ta ei julgenud siia kirjutada. Lõpuks tuli allkirjata kiri, tundsimetema käekirja ära. Meie saatsime talle sinna kirju võõral nimel ja aadressil. Vist vaadati sealgi viltu neile, kes Venemaaga sidet pidasid.

KODUS PEETI LOOMI

Loomadest olid meil varem olnud kanad, mina neid enam ei mäleta. Minu ajal oli meil koduloomaks siga, kellele oli ehitatud soojendusega laut. Algul oli see roosa notsu väga armas, talle anti piima ja kartuleid. Tore oli ta ka hiljem suureks kasvades. Söögiks keedeti kartuleid, osteti talle jahu ja suvel korjati lisaks ka rohtu. Meie aia tagant algasid ju talude põllud ja siit sai kerge vaevaga piimaohakaid korjata. See ülesanne oli jälle minu oma, kui ma juba suurem olin ja koti selga jõudsin võtta. Aga kurvad päevad tulid sügisel, kui sea tapmine lähenes. Oli ju notsu armsaks saanud. Meie emaga läksime siis kodust ära ja tulime tagasi, kui siga juba kuuri all rippus. See toimus tavaliselt enne jõule. Siis keedeti seapeast ja jalgadest sülti, tehti verivorsti.

Pekiliha soolati puutünni ja seda sai sealt võtta aasta läbi. Kondilihast keedeti suppi, pekki praeti panni peal ja kasutati toitude valmistamisel.

Verivorstide tarvis keedeti tangud poolpehmeks, lisati maitseaineid, pekitükke ja verd. Siis suure lehtri abil lükati segu puupulga abil vorstiks ettevalmistatud soolikatesse, seoti otsad nõoriga kinni. Pärast keedeti vorstid vees, hiljem küpsetati kuumas ahjus. Selles töös olin mina ka abiline.

TÄDI MARTA SAUN JA PLEKIST VANN

Kui meil sead olid, keedeti rasvast ka seepi. Selleks oli tarvis seebikivi. Eesti ajal sai seda poest osta, aga sõja ajal oli selle saamisega raskusi. Seebile pandi keetmise ajal ka lisaaineid – kuuse- ja männivaiku ja kampo-
lit. Pada pidi hoolega valvama, et seep üle ei keeks. Seda ametit olen ma pidanud. Veenõu pidi käeulatuses olema – kui seep hakkas üle keema, tuli külma vett kohe sisse kallata. Kui juba üle hakkas tulema, võis kogu nõu tühjaks joosta. Hiljem lisati soola, löigati seep tükkideks ja kuivatati. Sellega pesti nii pesu kui käsi. Vahutas hästi ja tegi ka väga määrdund käed puhtaks. Näo ja keha pesemiseks osteti poest tualettseepi.

Enda keha pesemiseks oli ka mitu moodust. Tädi Martal oli saun ja enamasti saime seal saunas käia. Aga hädaabinõuna oli suur plekist vann. Köök köeti

Jõgeva linna rahvas
ootab septembris
1939 turuplatsil
president
Konstantin Pätsi

soojaks, vann toodi kööki, vesi soojendati pliidil, oldi jalgupidi vannis ja pesti end puhtaks. Hiljem käisime linnasaunas. Kui kuuris oli pesuköök, siis suvel sai ka seal end pestud.

1. MAIL 1938 SAAB JÕGEVA LINNAKS

1. maid 1938. aastal ma ei mäleta. Olin ka veel nii noor – viieaastane. Vanemad ehk käisid sel puhul kuskil, aga mind ju sinna ei võetud.

Aga kuidas Konstantin Päts 1939. aastal Jõgeval käis, seda ma mäletan. Linnakodanikud seisis tänavate ääres ja mina oma vanematega ka. Mäletan täpselt, et seisime Kesk tänaval linnapea Võsu maja ees. Lastel olid piduriided seljas ja väiksed lipud käes. Siis me lehvitasime presidendile ja vist hüüti midagi ka. Kui president meist mööda sai, hakkas rahvas liikuma turuplatsi poole. Siin peeti kõnesid, orkester mängis ja oli väga uhke ja pidulik. Turuplatsi äärde olid üles rivistatud mundrites mehed, küllap kaitseliitlased ja tuletõrjujad.

MINU HARIDUSTEE ALGAS

1941. AASTA SÜGISEL

Minu koolitee algas 1941. aasta sügisel, kui astusime Jõgeva 6-klassilise kooli esimesse klassi, mis asus Mustvee maanteel. See maja on praegugi alles, kuigi koolimajana enam kasutust ei leia. See on kahekorruseline puumaja. Maja peahoonest sisse minnes olid riietusruumid ja tualettruumid. I klass asus vasakut kätt kantselei kõrval. Klassis olid õpilastele istumiseks puust koolipingid, iste ja laud ühes tükis. Ühes pingis istus kaks õpilast. Klassis oli kolm pinkide rida. Õpetaja laud ja tool olid keskmise pingirea ees. Seina külge oli kinnitatud must tahvel, mille peale kirjutati valge kriidiga.

Meie klassijuhataja oli Eliise Mets. Ta oli meie klassijuhataja kuni VII klassi lõpuni. Ta oli väga sõbralik, oskas lastega ümber käia, aga oli ka nõudlik ja vajadusel isegi range. Kooli direktor oli Oskar Virulane. Algklassides andis enamuse tunde klassijuhataja, ainult laulmist ja võimlemist andsid teised õpetajad. Laulmisõpetaja oli tore muhe mees Herbert Kommussaar, võimlemist andis Agnes Aru. Tema korraldas koolis vanemate õpilastega võimlemise etteasteid, mis olid väga nauditavad. Õpetaja Mets oli näiteringi eestvedajaks. Algul korraldati deklamaatorite võistlusi, hiljem hakati õppima ka näidendeid. Mina võtsin kogu kooli aja osa näiteringi tegevusest. Tihti esitasin luuletusi oma kooli pidudel, aga ka kultuurimajas. Pidusid hakati

korraldama alles peale sõda, sest sõja ajal olid igasugused peod keelatud. Mäletan, et saksa ajal võeti lapsed esmaspäeval enne tundide algust kokku ja loeti jumalasõna. Siis algasid tunnid. Tunni pikkus oli 45 minutit, kella helistas kooliteenija. Alles hiljem tulid kasutusele elektrikellad. Vahetundide ajal jalutati jalutusruumides. Kooli II korrusel oli saal. Võimlemistunnid olid talvel saalis, soojade ilmadega õues. Koolimaja kõrval oli staadion, hiljem tehti siia kuulus hokiväljak, kus meie kooli hokimehed suuri lahinguid löid ja vastaseid võitsid. Tähtsamate võistluste ajal jäeti koolitunnid ära ja kaasõpilased toetasid oma spordimehi.

Minu klassikaaslasteks I klassis olid enamuses linna ja linna lähiümbruse külade lapsed. Suuremates küldes – Painküla, Siimusti, Aidu, Kaarepere, Vaimastvere – olid juba endil koolid. Hilisemad klassikaaslased tulid meile V klassi ja hiljem VIII klassi Siimustist, Painkülast, Sadukülast, Vaimastverest ja mujalt.

JÕGEVAL AVATAKSE KESKKOOL

Koolil oli üldse seitse klassiruumi. Kui kooli hakati keskkooliks ümber korraldama, tekkis suur ruumipuuus. Kool pandi tööle kahes vahetuses ja otsiti lisaks ruume linnast. Nii käisin mina mitu aastat koolimaja vastasmaja I korruse ruumis, mis oli muudetud üheks uueks klassiruumiks. Aga klassiruumi oli ka võõras-

temajas ja mujal. Suur ruumipuudus oli ka saksa ajal, kui koolimaja kõik ruumid anti sõjaväe käsutusse ja muudeti haiglaks. Siis käis meie klass jõe ääres Kalda tänaval ühes vanas koolihoones õppimas. Siin olid tingimused üsna kitsad ja viletsad. Aga oli sõja aeg ja tuli leppida kehvade tingimustega.

Algklassides koolis ühist söömise võimalust ei olnud. Iga laps võttis kodust võileiva ja joogipudeli kaasa ja see toit söödi söögivahetunnil ära. Kaugematel lastel oli kooliskäimine raske. Ei olnud ju mingit transporti. Lapsed tulid hommikul jala Kuristalt (6 kilomeetrit) ja õhtul tuli sama teed koju minna. Hiljem, peale sõda tehti internaadid, kus lapsed said nädala sees siin olla. Kellel olid veel hobused, siis talvel külma ja lumega toodi mõned ka hobusega kooli. Kevadel ja sügisel sõitsid suuremad lapsed ka jalgratastega, kui need olid olemas. 1944. aasta sügisel, kui olime Pöörakülas sõjapaos, käisin kuni jõuludeni Saduküla koolis. Siin olid ühes ruumis kahe eri klassi lapsed. Kord oli õpetaja ühtede õpilaste juures, andis neile töö kätte, siis tegeles teise klassiga. Klassis oli õpilasi vähe, ühe rea moodustas üks klass ja teise rea teine klass. Siin algas ka vene keele õppimine. Õppisime neid keerulisi tähti lugema ja kirjutama. Kui Jõgevale tulin 1945. aasta algul, olid siinsed õpilased juba nii palju ette jõudnud, et oskasid vene keeles lugeda. Mul oli päris tegemist, et neile järele jõuda.

Minu ajal oli mittetäielik keskkool 7-klassine ja selle lõpetasin 1948. aasta kevadel. Sügisel tuli VIII klassi palju uusi õpilasi ümbruskonna koolidest. Jõgeval lõpetas keskkooli I lend 1949. aastal. See aasta oli traagiline kogu koolile ja ka meie klassile. Paljud lapsed küüditati Venemaale ja paljudel katkeski koolitee. Meie klassist viidi ära Kalju Teema, Helmuth Ilves, Vaike Õunap, Helgi Viruvere. Sõjapakku läksid Laine Alber ja Lea-Tuti Sturm.

1952. AASTAKS UUS KOOLIMAJA

Ruumipuuduse leevendamiseks oli hakatud uut koolimaja ehitama Aia tänavale. See valmiski 1952. aasta alguseks ja õppetöö algas aasta alguses uues majas. Ruumid olid avarad ja valged, aula suur ja lavaga. Meie klass oli uues majas esimene lend, kes siin lõpetas. Meie lend tegi algust ka uue traditsiooniga – lõpetamise ajaks õmblesime ühtemoodi riidest kleidid ja jalas olid valged kingad (mis siis, et riidest). Olime nende ühtemoodi riiete üle väga uhked. Enamus lõpetajatest läks edasi õppima. Eelmisel aastal oli Tartus avatud Eesti Põllumajanduse Akadeemia, mitmed läksid sinna. Sel ajal oli suur puudus õpetajatest, mitmed läksid õpetajateks ja hiljem õppisid kaugõppe teel edasi. Ka ülikooli lõpetajaid ootas enamuses ees õpetaja elukutse. Minule see amet ei meeldinud.

1952. AASTAL LÕPETASID AIA TÄNAVAL JÕGEVA KESKKOOLI

Nimi	Lõpetas kooli	Elukutse	Amet
Eermaa, Ado			
Evendi, Marta	kaugõppes	õpetaja	
Evendi, Reeni	kaugõppes	õpetaja	
Hering, Lea (Praks)	TRÜ	arstiteaduskond	arst, õppejõud
Jürgens, Karl			
Kaseste, Juta (Saar)			raamatupidaja
Lauri, Mai	TRÜ	matemaatika õpetaja	õpetaja
Lindus, Osvald			
Mitt, Valter			ehitustööline
Nurk, Meedi	kaugõppes	õpetaja	
Oja, Silvi (Moor)	kaugõppes		rahandusosakond
Päid, Maie	TRÜ	jurist	
Noormägi, Sulev	kaugõppes		komsomolikomitee, linnapea
Saarmaa, Aldor	EPA	metsandus	metsaülem
Saks, Ants	EPA	hüdromelioraator	
Salum, Vello	EPA	hüdromelioraator, vaimulik	kirikuõpetaja
Saar, Valve	TRÜ	bioloogia	õpetaja, haridusosakond
Sinka, Evi (Täht)	TRÜ	farmakoloogia	proviisor
Vahi, Hasso			Eesti TV, operaator
Veske, Eva (Ainson)			
Kabel, Velli (Rekk)			
Teppan, Maie			

LÄKSIN KLASSIJUHATAJA SOOVITUSEL FARMAATSIAT ÕPPIMA

Läksin oma klassijuhataja Kaarel Hermlini soovitusel arstiteaduskonda farmaatsia osakonda. Oleksin ehk ka arstiks proovinud, aga arvasin, et oma väikese kasvu tõttu ma selleks ei sobi.

Peale sõda oli igal pool korteripuudus. Nii ei jätkunud esmakursuslastele ühiselamus kohti ja mina pidin läbi ajama võimlaga Viljandi ja Kastani tänava nurgal. Võimlas oli “vaid” viiskümmend voodit, mille juures ainsaks esemeks öökapp; terves ruumis oli mõni raamaturiiul ja mõned lauad toolidega. Üleriiete jaoks olid nagid. Toitu hoidsime väikestes kappides saali eesruumis. Pesuruumis oli plekist kätepesunõu ja paar tualettruumi. Hommikuti oli siin pikk järjekord ja vahel tuli ka loengule hiljaks jääda, kui ei olnud virk üles tõusma. Peale uut aastat sain mina koha arstiteaduskonna tütarlaste ühiselamu keldriruumi. Siin oli juba kolm inimest ees ja mind suruti lisaks. Algul olid vanemad üliõpilased minu peale väga pahased, et ma neile lisaks tulin, aga pärast saime kenasti läbi. Kevadel jooksis küll vesi akna vahelt tупpa ja toas sai vaid kummijalanõudega liikuda, aga olime leplikud – katus oli pea kohal ja tuba soe.

Järgmisel aastal sain juba maja ülemisse ossa ja olin siin kuni kooli lõpetamiseni 1957. aastal.

ÕPPETÖÖ TARTU RIIKLIKUS ÜLIKOOLIS

Õppetöö koosnes loengutest ja praktikumidest. Loengud toimusid keemiahoones ja Aia tänava õppehoones. Keemiapraktikumid olid põhiliselt keemiahoones, füüsikapraktikumid peahoones. Erialased loengud enamuses farmaatsia kateedris, aga ka uues ja vanas anatoomikumis. Praktikumideks tuli enne teoreetiliselt ette valmistada, õppejõule üles ütelda ja siis said alles töö kallale asuda. Õppekirjandus oli enamuses venekeelne ja seda sai laenutada ülikooli raamatukogust. Kasutasin õppimiseks raamatukogu lugemissaali.

Peale erialaste õppeainete oli palju ka lisaaineid – maksismi-leninismi alused, kus tuli Lenini ja Stalini teoseid konspekterida ja õppejõule ette näidata, seminaridel vastata – nende alusel saadi hindeid. Ja muidugi olid ka eksamid. I–IV kursuseni käidi üks päev nädalas sõjalise kateedris sõjalist õpetust saamas. Lõppes see riigieksamitega, saime leitnandi aukraadi ja olime sõjaväekohuslased kuni 50. aasta vanuseni. Sõja korral olime kohustatud kohe sõjaväkke minema. Vabastus saadi vaid väikeste laste olemasolul. Loengud olid vene keeles. Ka meie pidime eksameid tegema vene keeles. Vene keel oli I kursusel ka eraldi õppeaine. Esimestel kursustel olid ka kehalise kasvatuse tunnid. Talvel käisime Tähtvere pargis suusatamas.

Kirja pandud 2008. aasta suvel

Ilmar Tammaru

JÕGEVAGA SEOTUD MÄLESTUSED LAPSE- PÕLVEST 1949. AASTA KÜÜDITAMISENI

Sündisin 16. märtsil 1930. aastal Tuulel, kus isa oli lühikest aega metsavaht. Tuule kuulus Oonurme küla alla. See on üksik paik keset suurt metsa. Õnneks vabanes samal kevadel Lombi metsavahi koht, sest metsavaht Muhk läks pensionile. Nüüd avanes isal võimalus tulla Lombile Muhu asemel metsavahiks. Lombi asus erinevalt Tuule metsakolkast ikkagi suure Jõgeva – Põltsamaa tee lähedal. Isa oli enne viis aastat töötanud Kurista metstkonnas kirjutajana.

KÄISIME PEREGA JÕGEVA LAATADEL

Laat toimus Jõgeval turuplatsil iga kuu. Vahel toimus sügisel kivitee otsas Taotsase Lombi põllul suur sügislaat. Lapseeast meenub veel jaanilaadal käimine. Sealt toodi kõik heinaajaks vajalik. Mina vennaga aga korjasin selleks ajaks heinamaa pajudelt koort, mille jaanilaadale minnes Kõva nahavabrikusse viisime, et

laadaraaha saada. Kõva ise oli õue peal vastas, kaalus koored ära ja maksis raha kätte. Eesti Vabariigi ajal tegid tööd ka suured peremehed ja ülemused! Ei olnud neil vaja igasuguseid sulaseid ja jooksupoisse. Laadalt saime meie endale alati taskunoad, millega siis pajusid koorisime.

Laada ajaks aeti hobune Rosentali Jaani õue, kes oli meie pere tuttav ja käis tihti meil külas. Ta oli vist turu koristaja. Tema maja ja aed olid kohe turuplatsi vastas üle tee, kus praegu park on. Kui laadalt oli kõik vajalik käes, mindi sööklasse sööma. Sööklat pidas isa ja ema lapsepõlvesõber Oskar Mänd abikaasa Lindaga. Oskar oli pärit Kasepäält ja töötas Jõgeval kohtusekretärina. Meile toodi lõuna nende väiksesse tuppa, kus oli hea juttu ajada. Pärast sõitsime tagasi koju Lombile, tee peal maiustasime laadasaia ja kommidega. Jõgeva laadalt tulles jäi teele Sarapuu monopol. Mul on meeles, et akna peal seisis suur, vast 10-liitrine tšetvertnoi. Sarapuu teenis selle äriга nii palju raha, et ostis eesti aja lõpuks uue veoauto. Sellega hakkas ta 40-liitriste nõudega Aidu meiereist Jõgeva jaama Mulgimaa piima vedama. Piim läks külmutusvagunis edasi Leningradi.

Õuna kõrtsis elas Jõgeva valla konstaabel Moor, nende poiss Edgar oli minuealine. Käisime Jõgeval ühes klassis. Kõrtsis elas ka meie vanune poiss, Roosi-leht Ülo, kellega koos koolis käisime. Kivitee otsas on üks pikem maja, mis kuulus Kabeli Karlale ja Salmele.

Neil oli tütar Helmi, kellega koos Jõgeval koolis käisime. Karla majas oli saksa aja lõpul omakaitse staap.

MÄLESTUSED UKU VESKIST JA MEIEREIST

Nüüd tuleb pikem jutt Uku veskist. Teeäärses vabrikus oli villaveski, ema tõi ikka igal sügisel sinna villa, et see lõngaks teha. Jahuveski oli kahekorruseline. Alt panime kotid keti peale ja need tõmmati läbi luugi teisele korrusele. Olin umbes 15-aastane, kui juba ise veskil käisin lihtjahu jahvatamas. Petersoni-nimeline mees oli vastuvõtja ja kaaluja. Üleval olid kolud, kuhu vili kallati. Jahu tuli alla mööda torusid, kuhu tuli kotid külge haakida. Mitu korda käisin emaga ühes, sest tema teadis, mida ja kui palju oli vaja teha. Nisust tehti püülijahu ja soustijahu. Viimane oli sõredam. Rukkist tehti leivajahu ja püülijahu, millest peenleiba küpsetati. Odrad lasti läbi ivaja, mis terad ära kooris. Neist sai kas kruupi või tangu.

Veski tagaõues oli saeveski. Raamis töötas Tibu-nimeline mees. Vahel käisime siin laudu lõikamas, kui Siimustis oli järjekord pikem. Veskist saime ka esimest elektrivoolu.

Uku vabriku vastas üle tee oli Poom Villemi sepikoda. Tema naine oli Leeni. Neil oli meiealine poeg Jüri.

Järgmine paik on meierei, praegune "Avaks". Sinna vedas terve Jõgeva vald oma piima. Vedu käis hobus-

Piknik roheluses. Seltskonna tagaplaanil seisab luuletaja Betti Alveri isa Mart Alver

tega. Käidi korda piimaringis. Meie omad käisid Kaave talumeestega koos, pundis oli 5-6 peret. Tagasi toodi läbiaetud piim, mis läks sigadele ja vasikatele söödaks. Meiereis tehti võid ja hiljem ka juustu. Juustumeister oli Kärbi Karla. Võimeistrid olid Kure Ott ja Püha-Jüri (tema õiget nime ei tea), vahel ka minu vend Kalju, kes oli peamiselt piimapulbri tegija. Katlakütja oli Pille-nimeline mees. Isa oli võitööstuse usaldusisik ja ainult tema silma all tehti iga neljapäev piimaproovid. Tee otsas on väike madal võitööstuse maja, Suur tänav 84. Seal elas juhataja Nikolai Ahi koos perega. Teepoolses otsas oli võitööstuse kontor. Isa valiti peale vana Pedriksi lahkumist kassapidajaks, ta käis kindlatel päevadel pangast raha toomas ja kontoris piima- ja palgarahasid välja maksmas.

Meiereist sai igaüks, kui vaja, võid või juustu. Selle hind võeti hiljem piimarahast maha. Võitööstus sai 1945. aastal ka väikese veoauto. Et isa oli seal oma mees, saime ka seda autot tuletõrje võistlustele sõitudeks kasutada. Kõige pikem ots oli Elvasse, kus toimus tuletõrje Tartumaa brigaadi päev.

JÕGEVA LINNA MAJADEST

Suur tänav 83 oli kingsepp Puusepa väike kollane maja, mille välisukse kohal rippus eesti ajal harilik saabas. Jõgeval koolis käies olin kolmel talvel seal majas Puu-

sepa mammi pool korteris. Saksa ajal sai õhtuti päris tihti kinos käidud, sel ajal jooksid enamasti sõjafilmid.

Suur tänav 78, selles päris pikas majas oli Saaremaa pagariäri, mille ukse kõrval rippus suur kringel. Seal käidi vahel Jõgevalt tulles suhkrusaiu ostmas. No olid need ikka head! Selliseid pole ma terve elu enam kusagilt saanud. Kollane kahekordne maja nr 76 oli rätsep Liigandi maja. Isa käis seal tihti, sest seal õmmeldi talle metsa ja tuletõrje vormiriided ja ka harilikud riided.

Mäe otsas oli Ojade maja nr 64. Nende poisi Karlaga käisime Jõgeval ühes koolis. Tüdruk oli meist noorem. Karla isal oli sepikoda, mille katusel suur tuuleratas üleval. Üle tee Uku poole kuni Petersoni aiani oli kõik üks suur lage põld. Kevadel oli see nagu suur järv. Võib-olla vene ajal hakati sinna ehitama, aga ma ei tea täpselt, olin Jõgevalt ära.

Nüüd Kõva nahavabrik, kuhu me vennaga pajukoort viisime. Nende peres oli mitu last. Nende tütar Nanni käis minuga koos 5. klassis. Teised olid nooremad.

Suur tänav 17 oli Sermati plekitöökoda. Käisime seal suuski parandamas, kui Siimusti mägedes suusaninad ära lõhkusime.

Suur tänav 13. Sellest oli juba juttu seoses laadal käimisega. Saksa ajal oli seal seina peal rahamängu automaat, käisime seal pennidega mängimas. Selle maja teisel korrusel elas majandusühisuse mees Sar-

net. Ta oli ka Jõgeva tuletõrje divisjoni päalik. Peale tema lahkumist määrati minu isa tema asemele. Nende poja Antsuga käisime koos koolis. Nemad olid aga linnast ja õhtupoolses vahetuses. Jõgevale kooli minnes oli selle kooli juhataja Virulane. Ta vist võeti saksa sõjaväkke ohvitseriks. Tema asemel hakkas kooli juhutama Rebane. Oma õpetajatest mäletan Aru, Kommussaart, Soonpääd, Lehtmetsa, Eglitit. Kõige hiljem tuli noor õpetaja Rita Sermat. Väga hästi mäletavad poisid oma võimlemisõpetajat Rajaloo Etsi. Oli ikka täielikult “mees omal kohal”.

Veel mäletan lapseeest Jõgeva pangamaja ehitust, kui see oli alles tellinguis.

JÜRMANI RINGPOOD, JÕGEVA MAJANDUSÜHISUSE KAUPLUS JA VÕSU RIIDEVÄRVIMISE TÖÖKODA

1939. aastal käisime Jõgeval turuplatsil terve perega president Pätsi vaatamas. Kõik tänavad olid rahvast täis, igal majal lehvis Eesti lipp. Venelased oli juba baasides sees ja ta teadis kindlasti, et suur sõda on tulemas. Selleks ta oma eesti rahvaga viimast korda kohtuski.

Turuplatsist kuni raudteeni oli Jürmani kauplus, sealst ostis isa niidumasina ja looreha. Arvan, et just sealst ostetigi kõik traktorid, rehepeksumasinad ja muu põllutehnika. Teine suur kauplus oli majan-

dusühisuse kauplus. Igatahes eesti aja lõpul voorisid Jõgevalt suvel Põltsamaa või Mulgimaa poole pea iga päev üks või kaks rehepeksumasinat traktoriga. Lombilt oli ju tee näha. Mul on üks Jürmani poe müüjagi meeles. See oli Lauri Antsu isa. Lauri Ants oli meie-ealine. Veel üks oluline maja Jõgeval oli Johannes Vösu riidevärvimise töökoda. Kui ema sai Uku villaveskist lõngad kätte, kodus ta need talve jooksul riideks. Need viidi siis Vösu värvikotta, kus riie vanutati ja soovidele vastavalt värviti. Johannes Vösu oli Jõgeva linnapea.

JÕGEVA LINNA LÄHISTEL MUTSO TEERISTIS OLI VÄIKE LENNUVÄLI

Sellest, et Jõgeva linna lähistel oli väike lennuväli, ei tea enamusi inimesi midagi. Ma ei ole sellest üheski lehes mingit märki leidnud, aga lennuväli oli. Käisin ise 1939. aasta suvel koos venna ja Hüdsi Lembituga sellel lennuväljal lennukeid vaatamas. Lennuväli oli Mutso teeristis Kaasiksaare tee otsas. Seal seisid kolm Eesti sõjaväe lennukit. Ninad olid kõigil Laiuse mäe poole. Lendurite jaoks olid telgid, vist kolm telki. Meil lubati lennukeid päris lähedalt vaadata. Olid kahetiivalised väikelennukid. Ma arvan, et need olid seal Eesti riigi kaitsehuvide pärast. Kaua lennuväli seal oli, ma ei tea, igatahes on seda huvitav teada.

JÕGEVA RAUDTEEJAAM SAAB ERITI OLULISEKS SÕJA AJAL

Eriti tähtsaks sai raudteejaam sõja ajal. Kui Venemaa meid 1940. aastal okupeeris, siis raudteed mööda alguses ei tulnud. Punaarmee tuli Narvast üle silla autode ja kogu sõjatehnikaga. Voorisid mitu päeva mööda teed Põltsamaa poole. Autod olid kõik väikesed lahtised GAZ-id. Kui 1941. aastal II maailmasõda hakkas ja rinne jäi Tartu ja Põltsamaa alla paariks nädalaks kinni, siis saatis Stalin Venemaalt Jõgeva jaama ööd ja päevad väeosasid oma tehnikaga. 1941 aeti vene väed Eestist välja ja algas saksa aeg. Rinne liikus edasi Venemaale. Nüüd ehitati Siimustisse üle 100 laskemoona lao. Kogu sõjavarustus tuli jälle Saksamaalt vagunitega Jõgeva jaama. Hommikul kooli minnes seisis tihti jaama kaalumaja juures mõni sõjamoona vagun. Laskemoon veeti ära päeva ajal kinniste veoautodega. Siimustis oli sakslastel oma autokolonn, lao meeskond ja vene vangilaager; vangid käisid laos tööl. Vanas postimaja kivihoones oli sakslaste tankettide remonditöökoda. Need toodi otse rindelt raudteega Jõgeva jaama remonti. Sakslased tegid nende sõjamasinatega talvel lumega meie kooli spordiplatsil proovisõite. Selle väeosa ülem oli üks major, kes oli korteris koolimaja vastas olevas majas. Seal elasid ka meie eesti keele õpetaja Agnes Aru ja linna konstaabel Laar.

PEALE VENE OKUPATSIOONI 1940 LÕPPES NORMAALNE ELU EESTI VABARIIGIS

Eesti Vabariigi õitseage lõppes 1940. aastal, kui venelased meie riigi okupeerisid. Talud lõhuti, ettevõtted riigistati. Toimusid küüditamised. Sakslaste kohta ei saa ma ühtegi halba sõna öelda. Oli väga kultuurne rahvas. 1944. aastal vallutas venelane meid teist korda. 1948. aastal vabastati isa metsavahi kohalt kui endine vabadussõja, kaitseliidu ja omakaitse tegelane. Kõltsime ära Pakastele oma tallu. 1949. aasta 25. märtsil toimus teine suurem eesti rahva Siberisse küüditamine. Üle riigi viidi just Jõgeva jaamast Siberisse kõige rohkem inimesi. Nüüd, kui kõige parem osa meie rahvast oli ära viidud, võidi hakata julgelt kolhoose tegema. Meiltki võeti ära põllud, hobused ja teised loomad, põllutehnika. Mul pole enam edasi midagi kirjutada.

Kirja pandud 2008. aasta suvel

Väino Luht (vasakul) ja Ünard Mitt

Väino Luht

MEIE PERE KOLIB JÕGEVALE

PROUA KILGI MAJJA

1935. aastal kolis meie pere Aia tänav 16 majja, endise Kilgi kooli avaratesse ruumidesse. Elukoha ainuke viga oli tubade halb soojapidavus, suur massiivne ahi ei suutnud ruume soojaks kütta. Külmadel talvehommikutel, kui ema ja isa pidid oma tööülesannete tõttu kodunt vara lahkuma ja meie veel magama jäime, lõi isa tekid naeltega voodiääre külge kinni, et meie ei saaks tekke pealt maha ajada ja ei külmetaks. Kuigi Kilgi maja oli kohutavalt külm, elasime seal mitu aastat. Suvel olid ruumid suurepärased, õhu- ja valguseküllased. Võib ette kujutada, millist külma said seal tunda õpilased.

PROUA DOROTHEA VON KILGI KOOL

Proua Dorothea von Kilk tuli koos oma eestlasest abikaasaga Jõgevale Lõuna-Saksamaalt. Kõigepealt asusid nad elama Jõgeva lähedale Siimustis asuvasse Pälluri

tallu. Härra Kilk hakkas kohe Jõgevale Aia tänavale maja ehitama, see valmis ühe talvega. Hiljem tuli neile Saksamaalt järele tütar Alma. Maja valmimise järel avas proua Dorothea kohe erakooli. Ja õpilasi leidis. Mõned aastad läks koolil ja samuti ka abielupaar Kilgil hästi. Siis aga juhtus härra Kilgiga õnnetus – ta uppus Pedja jõkke. Oletati erinevaid põhjusi, aga täpselt ei teadnud keegi midagi. Algselt oli proua Kilgi kool prantsusekeelne ja lõpetas tegevuse Eesti Vabariigi loomisega. Hiljem teenis proua Kilk viuli ja klaveri õpetamisega ülalpidamist. Kuna proua Kilk oli väarikas ja hea käitumisega daam, siis said kõik õpilased ja tema lähikondsed ellu kaasa oskuse hästi käituda. Ka mind õpetas ta igati, käitumisõpetus oli saksakeelne ja mul on mõndagi sellest veel praegugi meeles.

KOOLITEE ALGUS

Sügisel 1936 alustasin oma kooliteed Mustvee maanteel asuvas 6-klassilises algkoolis. Kooli direktor oli härra Riho Terasmaa. Koolimaja oli alati õlitatud põrandatega ja väga puhas. Selleaegsed õpetajad olid tõeline “maa sool”. Nad olid võimelised üksteist tundides asendama, juhatasid ansambleid ja laulukoore. Õpetajate autoriteet õpilaste silmis oli väga kõrge ja kooli distsipliin hea. Kui oligi mõni isepäine nooruk, kes ei allunud korrale, siis saadeti ta Painküla või Siimusti kooli. See

oli omamoodi karistus, sest koolitee oli edasi-tagasi 10 kilomeetrit ja seda teed tuli käia iga ilmaga.

Õpetajatest mäletan hästi proua Eglitit, kes oli haritud ja palju reisinud naine. Ta käis muuhulgas Pariisis ja suvistel koolivaheaegadel mõnikord laupäeva õhtuti Helsingis koos abikaasaga õhtustamas. Ta rääkis alati meile oma huvitavatest reisidest ja maadest, kus oli käinud. Õpetajana oli ta väga range ja nõudlik. Suured laulupidude entusiastid olid õpetaja Kommussaar ja direktor Terasmaa, kes oli ka Haridusseltsi segakoori dirigent. Ta organiseeris koos Jüri Pastarusega aastal 1931 Laiuse laulupeo.

Suur autoriteet ja reisimees oli õpetaja Soonpää. Unustamatu mälestus on sellest, kui ta tuli Budapestist ja luges meile ette “Pal tänava poisse”, kogu klass kuulas härduses, pisarad silmis.

Need olid õpetajad, kes andsid meile hariduse kõrval ka harituse. Nad tahtsid teha meist oma maa patrioote. Veel vanuigi mõtlen neile sügava lugupidamisega.

EHITUSTEGEVUSEST JÕGEVAL

Ehitustegevus Jõgeval oli üsna tagasihoidlik, mingeid kommunaalkortereid ei ehitatud. Korteripuudus oli seetõttu suhteliselt suur ja korteriüürid väga kallid. Ühe 15 ruutmeetrise toa üür oli 10-15 krooni kuus, see oli näiteks ehitusmehe 4-5 tööpäeva palk. Tööpäevad

Jõgeva Majandusühisuse nõukogu 10. aasta juubelil 1929

olid siis 10 tundi pikad. Reeglina elasid töölispered ühetoalistes köögiga korterites või kööktubades. Suuremates, kahe- ja kolmetoalistes korterites elasid juba meie mõistes jõukamad inimesed: kaupluste müüjad, agendid ja keskastme ametnikud. Paljud pered elasid suuremates eramajades ja üürisid ruume välja, sellest tuli kogu nende elatishaha. Paraku olid majad suhteliselt vanad ja enamuse neist pärines “tsaariajast”.

Minu isa oli hinnatud ehitustööline. Ehitati elamuid inimestele, kes olid saanud maaomanikeks seoses Vabadussõja järgse maareformiga. Ehitati ka riiklikele ettevõtetele, nii Jõgeval kui ka ümbruskonnas. Isa ehitas Jõgeva maapanga hoonet, hooneid Jõgeva Sordiaretusjaamale. Sordiaretusjaama silla ehitusel on tema valatud silla jäämurdjad. Ehitati palju ka Jõgeva linna ümbruses: Puurmani vallamaja, Laeva metskonnahooneid, Tõrve metskonna maja. Jõgevast välja viiva Kase tee äärde ehitas enamuse maju just minu isa.

TALUMEHED TOOVAD OMA KAUBA JÕGEVALE

Koos põllumajanduse arengu ja popsitalude tekkimisega Jõgeva ümbruses elavnes Jõgeval kaubandus. Põhiliselt kaubeldi kohalikul turul. Ettevõtlik mees oli edumeelse tehnoloogiaga Painküla jahuveski omanik

härä August Meos, temale kuulus ka Jõgeval asuv aiand koos mitme elumaja ja kõrvalhoonetega. Ühes neist majadest elas härä Meos ise oma perekonnaga. Aiandis oli mitu kasvuhonet, kus müüdi taimi, istikuid, juur- ja puuvilju kohalike ja ümberkaudsete inimeste tarbeks. Härä Meose aiandis töötas aednikuna härä Aleksander Oras. Jõgeva kujunes ümbruskonnas elavate põllumeeste toodangu turustajaks. Pedja jõe ääres oli härä Vindile kuuluv saetööstus, sealsamas asus ka tema elumaja, mida loeti tookord Jõgeva üheks korralikumaks majaks. Nõukogude ajal töötas seal sõjakomissariaat. Härä Vindil oli ka Suurel tänaval viinakauplus. Lihatööstusi oli Jõgeval kaks. Üks kuulus ETK-le (Eesti Tarbijate Kooperatiiv), mille juhataja oli härä Ritso. Teine oli Domnini erakauplus.

Jõgeva raudteejaama kaudu suunati veiseid ja sigu Võhma ja Tartu eksporttapamajadesse. Loomade vedamiseks kasutati ka autotransporti, põhiliselt ETK veoautosid. ETK juhataja Jõgeval oli Paul Avi. Püülijahu, mida valmistati Uku veskil, oli nii kõrgekvaliteediline, et seda eksporditi nii Saksamaale kui ka Inglismaale. Nii läks ekspordiks ka muud põllumajandustoodangut nagu või, peekon, piim jm. Mingil ajal läks piim piimatööstuste kaudu ka Venemaale. Venemaa ei olnud aga eriti usaldusväärne äripartner ja seepärast temaga kaubelda ei soovitud.

JÕGEVA ÄRIELU JA KAUBANDUS

Kaubanduskeskus kujunes just Suure tänava piirkonda. Jõgeva Majandusühistu kaubamaja koos kõrval paikneva kirjatarvete kauplusega ja edasi raudteejaama pool asuv suur härra Johan Jürmanile kuuluv ringpood olidki Jõgeval kaks kõige suuremat ja rohkema kaubavalikuga poodi. Jõgeva Majandusühistu kaubamajal oli suur hoov, kus Suure tänava poolses küljes oli plankaed, mis kulges kuni Lutsu majani. Härra Lutsu majas oli temale kuuluv saapakauplus. Selle kõrval Sermati plekksepatöökoda ja kauplus, edasi riidekauplus, siis härra Kõva nahavabrik, edasi trükikoda, mis paiknes härra Soplepmannile kuulavas majas (põles maha 1941. aastal). Edasi tuli Petersoni koloniaalkauplus, Uku tööstuskompleks: jahuveski, villaveski ja saeveski. Otse teeristis oli samuti kauplus.

Ukust – kivitee otsast – tagasi tulles raudteejaama suunas mööda vasakut tänava äärt oli härra Poomi majas asuv sepikoda, kus tehti igasuguseid sepiseid. Edasi oli härra Saaremaale kuuluv kauplus, siis fotograaf härra Martin Lall. Eelpool mainitud saeveski omanikule härra Vindile kuulavas majas oli viinakauplus, selle kõrval härra Pääro majas oli kingsepatöökoda ja jalanõude kauplus. Hiljem ostis osa majast härra Valk, kes kauples toidukaupadega. Edasi tuli puusärgitööstus koos kauplusega, mille omanikuks härra Tõuk. Jõgeval oli oma kullassepa töökoda, samades

ruumides müüdi ka jalgrattaid. Kaupluse omanik oli härra Schmit. Kõrval kahekordses majas oli õue peal sepikoda, kus meister Saks oma sepatööd tegi, samas majas oli allkorrusel juuksurialong, mille omanikuks proua Sei. Edasi limonaaditööstus, mis minu mälus oli Tartu A. Le Coqi allettevõtte, siis härra Lalli koloniaal-kauplus, mille kõrval Ferdinand Sei puutöökoda, kus valmistati mööblit.

Maapanga alumistes ruumides asus riidekauplus, kus müüdi ka sporditarbeid. Kahjuks oli nende valik väga kesine. Kõrval kahekordses puumajas oli härra Tedre riidekauplus ja härra Haani toidukauplus. Edasi tuli härra Joostile kuuluv suur ilus maja kohakuti vastas asuva majandusühistu kauplusega. Kaupluses müüdi saia-leiba ja kondiitritooteid. Müüjaks oli proua Mäletjärv. Kaupluse õuel oli suur aed õuna- ja marjapuudega, leivatööstus ja leivameistriks härra Mäletjärv, eelnimetatu abikaasa. Härra Mäletjärv oli väga hea pagar, tema valmistatud leib väga maitsev. Päts leiba maksis 11–15 senti. Needki majad põlesid maha 1941. Edasi härra Jürmanile kuuluv teine majade kompleks, kus majatarvete, tööstuskaupade jm kauplus. Seal kõrval asus bensiinjaam, mille tsisternid olid maa all.

Mäletan ilusat klaaskupliga sammast, kus peal suur kiri SCHELLI BENSIINIJAAM. Kuppel oli valgusega ja säras väga pilkupüüdvalt. Seda kuplit ei lõhkunud

Vaade Jõgeva
raudteejaamale
Mustvee maantee
algusest

kunagi keegi. Jürmani kaupluse kompleks ulatus Aia tänavani, olid suured betoonist laod, garaažid veomasinadele. Jürman oli Jõgeva rikkaim mees, tema varandus oli üle 100 miljoni krooni. Edasi tuli aiand, siis Torro saapakauplus, edasi rohupood, kus müüdi ka keemia-kaupu. Selle kõrval suur Jaukeri apteek, ühe küljega Suure tänava, teisega raudtee poole; apteegil oli kaks sissekäiku. Linna keskel oli turuplats – munakividega sillutatud ala, turu kõrval Eiche leivatööstus, mis küll rohkem kondiitritoodetele spetsialiseeritud. Kõrval tuletõrjemaja, millel ülal suur torn – tuletõrjevoolikute

kuivatamiseks; maja alumisel korrusel oli restoran. Õuel seisis tuletõrjemasinad ja olid ka garaažid.

Teisel pool turuplatsi oli Domnini lihakarn ja Jõgari koolitarvete kauplus, kus müüdi ka väga head närimiskummi, 15 senti karp. Arvan, et see oli oluliselt parem praegusest. Edasi tuli raudtee, mida piiras linna poolt kõrge plankaed, mis algas praeguse jalakäijate ülekäigu kohalt ja lõppes Tartu pool asuva praeguse Puiestee tänava kohal. Plankaed oli eksportitavate loomade jaoks. Jalakäijate ülekäiku ei olnud. Rahvas käis üle raudtee suvalisest kohast, kuna rongid liikusid väga harva, ja sageli mindi sordijaamagi raudteed pidi.

JÕGEVA RAUDTEEJAAM JA SELLE PEDJA JÕE POOLNE ÜMBRUS

Jõgeva raudteejaam oli ilus suur ehitis. Seal oli ootesaal mugavate pinkidega ja raamatukiosk, mille omanik proua Sommer oli väga lahke lastele soodsa hinnast eest raamatuid laenutama ning kus mina olin alaline laenutaja. Raudteejaama alumisel korrusel asus restoran. Üle tänava asus teine, Asperi restoran, mille teisel korrusel oli hotell. Need majad on ka praegu alles. Viimane asub Betti Alveri Muuseumi vastas, kus nõukogude ajal asus sidekontor. Kõrvalmaja kuulus pagar Karusoo perele, selle allkorrusel olid sidekontor

ja kondiitriäri. Nende poeg, hilisem meditsiinidoktor pulmonoloog Jaan Karusoo, oli minu algkooliaegne pinginaaber Jõgeva 6-klassilises koolis Mustvee maanteel. Teine Karusoole kuuluv maja oli vahetult kooli kõrval koos aiandiga, kus paljundati ja müüdi istikuid. Koolimaja vastas oli segakaupade kauplus, kus müüdi ka koolitarbeid ja toidukaupa. Kaupluse omanikuks oli härra Raid. Üks segakaupade kauplus asus Jõe tänava lõpus ja kuulus härra Kuusele. Viimane väideti olevat olnud vähese kirjaoskusega mees, mistõttu oli käibel naljalugu, et kord olevat ta tahtnud reklaamida oma kaupluse asukohta ja kirjutanud sildi: SIT LÄHEB KUSE POTTI.

Vahetult Pedja jõe ääres olid härra Vindi saekaatrid ja elumaja. Mustvee maanteel asus Mõtte sepikoda, kus rautati hobuseid, valmistati hobuseraudu jm vajaminevaid sepiseid. Kesklinnas asuvas Sermati plekksepatöökojas valmistati vihmaveetorusid, veeämbreid, keedunõusid, panne ja muud majapidamises vajaminevat. Kõik eelpool loetletud kauplused kauplesid kohalikule elanikkonnale ja põllumeestele vajamineva kaubaga. Toidukaupadest, millega kaubeldi, oli peamine silk, heeringas, suhkur jm. Ei olnud kuulda, et keegi Tartus sisseoste tegemas oleks käinud. Konkurents oli väga kõrge, mistõttu kauba hinnad ei olnud kõrged.

ELATI KOKKUHOIDLIKULT

Kuna raha saamine oli raskustega seotud, siis viidi kokkuostu nii munad, marjad kui muu tarbekaup. Üleriiete tarbeks kooti kodudes kangaid, mis värviti Jõgeval Võsu riidevärvimistöokojas ja millest said kohalike rätsepate poolt korralikud ülikonnad õmmeldud. Võsu värvimistöökoda asus Kesk tänaval, samas kõrval oli teine Võsule kuuluv maja, kus allkorrusel asus kangakauplus ja ülakorrusel korterid ning elas ka Võsu perekond (nõukogude ajal haigla, nüüd põlenud). Inimesed elasid väga kokkuhoidlikult. Tööriideid lapiti korduvalt. Talviti kedrati ja kooti. Üldiselt olid aga Jõgeva inimesed riietatud väga korralikult. Ma ei kohanud kunagi rābaldunud ja rāpaseid inimesi. Ka ei mäleta vargusi ega lõhkumisi ja huligaanitsemisi. Tööpuudust esines talviti, sest siis ei tehtud ehitustöid, vaid teostati vähestes pooleliolevates majades sisetöid. Ka ei vajanud põllumehed maal abitöölisi ja metsatöödele pääsesid vähesed. Kuna naised tavaliselt ei töötanud, olid talveperioodil paljudes peredes suured rahamured. Suviti olid asula tänavad üsna tühjad, sest paljud inimesed olid talutöödel abiks ja lapsed karjas. Hulkuvaid lapsi tänavatel ei olnud, sest lapsed aitasid oma vanemaid kõikvõimalikes neile sobivates töödes, ka kodustes majapidamistöödes. Suvised pūhapäevad ja pidupäevad olid aga väga oodatud. Igasugusest isetegevusest võeti väga aktiivselt osa.

Vabariigi lõpuaastatel oldi võimelised suuremateks investeringuteks. Olid valminud Jõgeva Riigipanga hoone, Uku tööstuskompleks, mille omanikuks Ants Silver, härra Kõva nahatööstus, kus töödeldi igasugusel viisil nii nahka kui ka karusnahka.

KULTUURI- JA SELTSIELU

Sel ajal ei käidud Tartus ega Tallinnas teatrites, meid rahuldas ka kohalik isetegevus. Väga oodatud oli Jõgevale tsirkus Tivoli ja vahel ka mõni väiksem tsirkusegrupp. Need olid külastused, mis tõid linnaellu elevust ja sageli esineti siin nädal kuni kaks. Peale muude atraktsioonide võlus meid kõiki väga suur ilmaratas. Jõgevat külastasid ka rändloomaaiad, etendustel tehti jõu- ja ilunumbreid ning esinesid dresseeritud loomad. Üks alatine esineja oli Sangaste Juss oma rahvalike pilalauludega, mis publiku poolt hästi vastu võeti, kuna teemad olid alati aktuaalsed. Pidulikel juhtudel kandsid naised omavalmistatud rahvariideid. Jõukamad ja moekamad naised tegid kevadel elektrilokid. Seltsielu põhitugedeks olid tuletõrje ja naiskodukaitse, kelle ilus riietus ilmestas pidusid. Ka noorkotkastel ja skautidel oli siin oma osa. Kaitseliit esines sageli Siimusti lauluväljakul, seal olid ka kaitseliidu lasketiirud. Võidupühal süüdati Siimusti lauluväljaku mäe kõrgemal tipul võidutuli, lõkkeaseme kividest laotud alus

on senini säilinud. Kaitseliitlastega koos marssisid läbi linna ka noorkotkad ja kodutütred kaitseliidu orkestri saatel, mida dirigeeris Sööt. Tuletõrjujad tegid oma paraadi, marssides põlevate tõrvikutega tuletõrjemaja juurest oma orkestri saatel Suure tänava lõppu ja tagasi, lastesumm ja ka noorem rahvas kahel pool tänavat kaasa kõndimas. See oli väga oodatud sündmus, mis toimus tavaliselt öhtuvidevikus. Suurel tänaval oli vaid

Rahvatantsijad
1908. aastal
valminud Jõgeva
Seltsimaja laval

Stilinäide
"Jõgeva meestest"

hobuse- ja autosõidu tee, munakivisillutis, mille ääres kitsad liivased rajad jalakäijate ja jalgrattasõitjate jaoks. Sageli toimusid rahvapeod Aia tänava staadionil, mis asus praeguse täiskasvanute keskkooli kohal. Agaralt tegutsesid peo hea kordamineku nimel sinivalgetes vormiriietes naiskodukaitsjad einelaudades ja muudes ettevõtmistes. Peolistele jagati võileibu, saiakesi ja mõdu tasuta. Pidutoimus kaitseväge orkestri saatel. Tuletõrje orkestri juhina tegutses härra Martin Lall,

tema juures käis hulgaliselt koolipoisse, keda huvitas puhkpillimuusika õppimine. Need poisid olid tõelised entusiastid, hilisem Jõgeva puhkpilliorkestri kandev jõud.

JÕGEVA LINNA

AMETNIKUD JA ARSTID

Jõgeva linnapea oli neil aastatel värvivabriku omanik Johannes Võsu, kes oli ka tuletõrjeühingu esimees. Linnapea töötas vaid entusiastmist ja ei saanud ühtki senti palka, see oli auamet. Palka sai vaid linnasekretär Oskar Paju ja linnaameti käskjalg. Linnas oli ainult üks politseinik – Laar, rohkemaks ei olnud vajadust, sest kuritegevus oli peaaegu olematu. Jõgeva linnarahva tervise eest hoolitses dr Teder, kes võttis haigeid vastu oma majas Jaama tänaval (nõukogude ajal ambulatoorium, nüüd eravaldu). Linnas oli oma silmaarst proua dr Dobruskes, rahvuselt juut; tema mõrvati sakslaste poolt. Ei aidanud ka see, et sordijaama teadlased Mihkel Pill ja Julius Aamisepp tegid võimudele palvekirja, et eakas daam vabastataks. Proua Dobruskes hukati koos oma kahe lapsega, viimased olid juba üliõpilased. Mäletan hästi ta nägu, kui istusime koos varjendis. Dobruskese maja oli Heino Kose maja kõrval Jaama tänaval. Hambaarst dr Tamm töötas Jaama tänava Tartu-poolses lõpus oma majas.

JÕGEVA SPORDIELU

Sportimine oli Jõgeval väga lugupeetud ja harrastajaid oli palju. Siis ei olnud veel televiisoreid ja ka raadio-aparaate oli kalli hinna tõttu vaid vähestel. Põhiline, millest huvituti, oli spordiga tegelemine. Noored ja ka veidi vanemad püüdsid igal võimalusel kaasa lüüa. Viljeldi kergejõustikku, maadlust, raskejõustikku, mängiti võrkpalli ja eriti jalgpalli. Suurepärase jalgpalli- ja jäähokitreener oli Eduard Rajaloo, kes töötas treenerina kümneid aastaid ja kelle meeskonnas minagi mängisin. Maadlustreener oli Robert Matela. Kõigil neil aladel saavutati edu ka vabariigi ulatuses. Tollane tulevikulootus Johannes Kotkas maadles Jõgeva staadionil Jõgeva maadlusmehe Ed. Lippartiga. Vaht oli tõstmises mitmekordne vabariigi meister. Jalgpall oli minu suur huviala, hakkasin seda juba lapsena mängima. Mõnikord, kui ei olnud palli, mängisime räbalaist tehtud nätsuga. Kuna me tegime mängides kõva kisa, siis oli meil linnastaadionil mängimine keelatud. Mängisime linnast väljas Iisaku lepikus, lepikuomaniku lahkelt loal. Hiljem, 16-aastaselt, käisime meie kõik lepikus mänginud poisid Jõgeva linna jalgpallimeeskonnaga üle vabariigi võistlusi pidamas ja saime Lõuna-Eesti maakondade meistritiitli. Meie meeskonda kuulusid Harri Valk, Väino Sermat, Üinart Mitt, Villi Pruus, mina, Uudo Nahkur, Albert Pruus, Aleksander Mandri ja teised. Mängisime Jõgeva "Kal-

jus” ja hiljem spordiühingus ”Jõud”. Ikka legendaarse Eduard Rajaloo treenimisel.

Aia tänaval asuv staadion ehitati heategevuse abiga. Ümber staadioni olev 2 meetri kõrgune puिताed oli saetööstuse omaniku härra Vingi kingitus. Vasutatusuks kingiti talle priipilet kõigile võistlustele. Maadlustreeningud toimusid teedevalitsuse ruumides. Ruumid olid alati puhtad ja soojad, üüri ei võetud. Taheti igati toetada ja aidata ettevõtlikke inimesi.

Heategevus oli tookord väga moes. Nii kinkis näiteks miljonär Meose abikaasa Jõgeva algkoolile klaveri. Proua Meos oli suur muusikahuviline, ta juhatas ka kohalikku naiskoori. Veidigi jõukamad inimesed abistasid alati vaesemaid. Tehti kõikvõimalikke korjandusi, annetati vaestemajadele, tehti “valge lille” korjandusi tuberkuloosihaigete abistamiseks jne. Jõgeval vaestemaja ei olnud. Tavaks oli, et abistatavate hulka ei kuuluks joodikuid.

KARSKUS JA KOKKUHOIDLIK ELUVIIS OLID TAVAKS

Viina tarbimine oli väga tagasihoidlik. $\frac{3}{4}$ pudel viina maksis kaks ja pool krooni, mis oli ühe ehitustöölise päevapalk. Aga rahva hulgas oli kainus moes. Suitsetamine oli samuti kallis lõbu. Pakk “Ahtot” maksis 20 senti, “Orient” 35 senti. Mõned inimesed kasvata-

sid tubakat ise. Ka linnas leiti mõni “pinutagune”, kus taimi maha panna. Naiste päevapalk oli 1 kr. Naisi kasutati peamiselt abitöödel. Majanduslik stabiilsus saavutati kokkuhoidlike eluviiside ja kindla usuga, et Eesti riik jääb igaveseks püsima ja see võimaldab luua korraliku kauni kodu, mida ümbritsevad hooldatud põllud ja ilusad metsad. Nii möödus minu lapsepõlv ja poisiiga. Minu mälestustes on veel proua Jürmani ilus sportauto, tema oli minu arvates esimene autoomanik Jõgeval. Auto ostis endale ka Jõgeva ainuke taksojuht, härra Sepp Jaama tänavalt. Autobusside omanik oli härra Keeri, kes sõidutas rahvast Jõgeva-Põltsamaa-Viljandi ja Jõgeva-Mustvee vahel. Autojuhina töötas ja autoomanik oli ka härra Kulm. Rohkem autoomanikke Jõgeval ei mäleta.

NÕUKOGUDE VÕIMU TULEKU JA KÜÜDITAMISTEGA LÕPPES MEIE LAPSEPÕLV

Kuid kahjuks toodi juba aastal 1939 Eestisse sisse Vene sõjaväebaasid, algas ärev ajajärk, mis lõppes väga kurvalt. Kõik muutus. Algas vene okupatsioon, mis andis endast ka kohe tunda. Eesti Vabariigi Valitsus võeti võimult maha. Korraldati ebaausad riigikogu valimised ja kommunistide vastaskandidaadid kadusid äkki teadmata kuhu. Vene sõdurid sagisid kõikjal ja vene ohvitseride naised jooksid poest poodi – nende

jaoks oli kaup, mis meil müügil, suur ime. See kõik tor-
kas silma ja pakkus elavat huvi. See, et mõni inimene
kadus ja teda võidi arreteerida, oli meie jaoks täiesti
arusaamatu. Kogu kurjust mõistsime siis, kui küüditä-
misvagunid tulid Jõgeva raudteejaama. Sellega lõppes
meie lapsepõlv ja meie kohale kerkis nagu suur must
pilv. Selle varjus saime liiga kiiresti täiskasvanuks. Olime
kõik kedagi kaotanud, kas siis perekonnast või lähedas-
test sugulastest. Mäletan oma ema küüditatud sugulase
kahekuusele lapsele raudteejaamas seisvasse vagunisse
piima ja toiduaineid viimas. See sai võimalikuks tänu
ema vene keele oskusele. Kahjuks ka see väike tüdruk
suri teel. Mu ema nuttis ja Vabadussõjast osavõtnud
isa vandus kurja.

SÕDA ALGAS KUIDAGI MÄRKAMATULT

Sõda algas kuidagi märkamatult. Erilist vene sõjaväe
liikumist ei olnud. Ühel hommikul tiirlesid neli saksa
lennukit linna kohal, siis tulistasid nad raudteejaamas
seisvat soomusrongi, mis hakkas hullusti auru välja
ajama; vedur sai pihta ja sõdurid ronisid vagunite alla.
Mõni neist sai haavata. Meie vahtisime tänavail ja trep-
pidel vähematki hirmu tundmata. Lennukitelt inimesi ei
tulistatud. Vahetult enne seda sündmust olid just linnast
lahkunud Läti hävituspataljoni jõugud oma hobuvoo-
ridel Mustvee poole, et sealt edasi Venemaale jõuda.

Kas kõik hävituspataljonlased lahkusid, seda ei tea, aga Jõgeva linn süüdati põlema väga mitmest kohast. Inimesed arvasid, et küllap tehti seda mingiks ajaks siia jäänud hävituspataljonlaste või Venemaale põgenenud kohalike kommunistide poolt, kes tegutsesid salaja, märkamatuult.

SAKSA SÕJAVÄGI SAABUS LINNA

Saksa sõjavägi saabus linna. Sõdurid aitasid kustutada süüdatud maju. Ent enamuses ei suudetud neid päästa. Osasid majaomanikke ei olnud enam linnas, nad olid põgenenud hävituspataljoni ja sõja eest. Nii põlesid maha Jürmani kaubamajad, Joosti kaubamaja, suur apteek ja veel hulk Jõgeva linna maju. Muuhulgas minu koolivend Soplepmanni maja, milles asus trükikoda. Materiaalsed kaotused olid suured, üle poole linna põles maha. Kusjuures osad elanikud jäid puupaljaks. Kohe andis linnavalitsus korralduse, et alles jäänud ETK kauplustes säilinud kaubad jaotatakse tulekahjus kannatada saanud perekondade vahel tasuta. Vene sõduritel polnud erilist võitlusvaimu ja paljud andsid end sakslastele vangi. Saksa sõjaväe saabudes tuli rahvas tänavatele, kõik rõõmustasid sakslaste saabumise üle. Pääseti hirmust venelaste ees. Tuletõrjemaja torni heisati lipp. Mingit marodöörlust linnas ei esinenud.

SAKSA OKUPATSIOONIAEG JÕGEVAL

Jõgeva linnapeaks sai saksa ajal mereväekapten härra Sild. Oli ka saksa komandant, ent tema ei seganud end linna asjadesse. Ta isegi lõpetas kommunistide omaalgatusliku karistamise. Koolitöö alustamine oli raske. Ei olnud vihikuid, pliiatseid, sulepäid. Puudusid kõik vajalikud koolitarbed. Tuli ka kasutada eelmise aasta vihikute veel puhtaks jäänud lehti. Hiljem hakkas tulema värvimata puidust pliiatseid Saksamaalt. Saime ka vihikuid. Kuidagi saadi lapsed ka riidetatud ja õppetöö algas õigeaegselt. Terve saksaegne elu kulges terava defitsiidi tingimustes. Käis ju sõda. Kaupluste riiulid olid täidetud taimetee pakkidega, müügil olid vaid vähesed, tookord tšekkidega jagatavad kaubad nagu suhkur ja või. Eriti hoolitseti laste eest, kelle suhkru- ja võivajadus oli kaetud ülihästi. Suuri raskusi oli jalanõude hankimisega, käigus olid igasugu tegumoega puust taldadega kingad, mis olid väga nägusad, ent mitte vastupidavad. Oli veel võimalus hankida meeste jalanõusid saksa sõjaväelaste käest, vahetuskaubaks liha, või ja munade vastu, mida saksa sõdurid osaliselt Saksamaale oma perekondadele saatsid. Talumehed elasid nagu vanajumala selja taga, neid häiris sõja tõttu tekkinud olukord vähe. Vene lennukid käisid pommitamas sageli, ent mitte külades. Linnas oli õnn, kui jäi päev ja öö pommitamist vahele. See häiris inimeste elu, tekitas hirmu ja purustatud sai nii

1941. aastal korraldas nõukogude võim Jõgeva linnas "valimised"

mõnigi maja. Sakslaste õhutõrje oli loid ja väiksearvuline, nende peale lootat ei saanud. Moodustati üks kohalikest eestlastest õhutõrjeüksus, mida juhtis allohvitser Voldemar Sagurski. Juhendajad oli sakslased ja eestlased õppisid kiiresti komandokeele ära. See patarai tulistas maruliselt ja hästi, vene lennukid muutsid kohe kurssi ja lendasid linna kohalt minema. Hiljem see üksus likvideeriti. Küllap oli suurtükke mujale vaja. Vaja oli ka eesti mehi sõduriteks. Rinne lähenes 1944. aastal kiiresti, oli ilmne, et sõda on kaotatud. Hämmas-tav oli see, et keegi ei tahtnud kodust lahkuda, ehkki tegelikult oli mitmeid põgenemisvõimalusi. Loodeti millelegi ebamäärasele ja nimetule. Või löödi käega,

et surm saabub koos venelastega nagunii, mis tihti osutuski õigeks. Olenemata sellest, et keegi enam ei uskunud sakslaste võitu, täideti valitsuse korraldused ja mehed läksid mobilisatsioonikorras võitlema isamaa eest. Ka minu vend Arnold läks sõtta venelaste vastu. Ehkki olukord oli lootusetu, tehti kõik, et venelased ei saaks enam tagasi tulla. Päevad ja ööd möödusid Narva rindelt ja Sinimägedest kostva lahingumüra saatel, tekitades õudu ja ahastust.

VENELASED VALLUTAVAD JÕGEVA

Suve 1944 elasime Roosiaias Kuristal. Sõda lähenes iga päevaga. Inimesed põgenesid linnast, kes maale sõjapakku, kes välismaale, et ainult mitte jääda venelastele jalgu. Nendelt ei olnud ju midagi head oodata. Sõjapaost tulime tagasi, kui venelased olid juba Jõgeva vallutanud. Kehtestati nõukogude võim. Linnapeaks sai Tiiu Lehtme isa Eduard Kruusa, kes oli varematal aegadel töötanud Jõgeva ETK-s transporttöölisena. Kuna riigikord oli kommunistlik, siis organiseeriti kohe kommunistliku partei algorganisatsioon, mille sekretäriks sai Karl Pavel, – tema oli töötanud minu isa juures ehitusel abitöölisena. Viimati nimetatud selt-simees päästis kord minu isa, kes sai hakkama täiesti erilise teoga. Minu isa pidi viima krediidipanga nimel pärja Siimusti vennaskalmistule, kuid võttis end švipsi

ja viis selle pärja hoopis Painküla vallamaja juurde maetud saksa sõdurite hauale. Vaevalt tunni aja möödudes toodi pärj krediitipanka tagasi, sest kirjad lindil reetsid selle omaniku. Õnneks oli krediitipanga nõukogu esimees Evald Tupits Karl Paveli sõber ja kogu lugu lõppes sellega, et pärj viidi ikkagi Siimustisse vennashaudadele.

Jõgeva linnale
1950. aastatel au
ja kuulsust toonud
hokimeeskond

ENNEOLEMATULT RASKE AEG

Algas meile kõigile teadaolev enneolematult raske aeg eesti rahva elus. Minu isa suri juunis 1948. Kaks kuud hiljem tulid venelased meie korterisse, et isa arreteerida. Kõigele vaatamata elu jätkus. Töötasin Jõgeva Riiklikus Viljasalves ja vabal ajal tegelesin spordiga, eriti jalgpalliga. Linnas võtsin pärast tööpäeva osa

varemete koristamisest ja linna taastustöödest. 1950. aasta kevadel istutasime aednik Orase juhendamisel praeguse Betti Alveri pargi. Umbes samal ajal ehitati ja rajati uus Jõgeva linna staadion Jõe tänava lähedusse. Tööd tehti kõik ühiskondlikus korras. Staadioni kasutati mitukümmend aastat ja see oli linna noortele heaks sportimise kohaks.

Vennast saime teada 1955. aastal. Vend oli eelnevalt kirjutanud proua Sommerile, kes oli üksik vanem daam ja kes meid hästi tundis. Meile vend ettevaatuse mõttes ei kirjutanud. Vend töötas Uppsala Ülikoolis ja suri 1. augustil 2003.

1954. aastal sündis meie perre poeg Arne, kes pärast Jõgeva Keskkooli lõpetas Tallinna Riikliku Konservatooriumi medali ja kiitusega. Ta jäeti kohe tööle Tallinna Georg Otsa nimelisse Muusikakooli. Mingi aja mängis Arne Anne Veski ansambelis, aga poliitilistel põhjustel teda välismaale esinema ei lubatud. 1987 lahkus ta Eestist ja asus elama Lääne-Saksamaale. Tema töökohaks sai raadio "Vaba Euroopa", kus töötas koos Toomas Hendrik Ilvesega kuni raadiojaama sulgemiseni. Vene julgeolekuorganid võrdsustasid selle raadiojaama Ameerika luureagentuuriga. Raadio ülesandeks oli võidelda selle eest, et Eesti saaks vabaks.

KUNAGINE JA PRAEGUNE JÕGEVA LINN

Kunagi sattus mu kätte üks Jõgevast kirjutatud väike brošüürike, kus oli ka foto, mis ilmselt võetud Suurelt tänavalt, vist Kruusamäe otsast. Kui armetu paistis Jõgeva linn oma kitsukese kivitee ja luitunud väikeste majadega. Milline edasimineku on toimunud ühe inim põlve jooksul. On olnud õnn, et oleme olnud palju aastaid nii rajooni kui ka maakonna keskuseks, mis on oluliselt mõjutanud meie linna arengut. Jõgevast on saanud ilus väike linn. Usun, et Jõgeva linna arenguks olen ka omalt poolt andnud mingi osa. Töötades Jõgeva Teraviljasalves üle 40 aasta, sellest suure osa asutuse juhatajana, oli mu sihiks teha ka midagi püsivat ja vajalikku põllumajandusele. Teostada kõike mõeldut ei saanud. Ehtasime palju nii Tamsalus, kus oli meie all-ettevõtte, kui ka Jõgeval. Ministeerium tegi ettepaneku ENSV Valitsusele anda mulle teenelise tööstustöötaja nimetus, ent ENSV Julgeolekukomitee kriipsutas minu nime maha, sest parteitut ettevõtte juhti ei sobinud autasustada teenelise tööstustöötaja aunimetusega. Ka korduvatele väljasõidutaotlustele, et külastada oma Rootsis elavat venda, vastati eitavalt. Rõõmu teeb siiski, et viljasalv töötab edukalt edasi ja annab tööd ja leiba nii mõnelegi inimesele. Jääb ainult soovida järeltulevatele põlvedele – armastage seda linna!

Kirja pandud 2007. aasta märtsis

Silvi Moor

LAPSEPÕLV JA KODUNE ELU JÕGEVAL SUUR TÄNAV 64

Minu ema ja isa olid pärit väiketalupidajate perest, ema Jõgeva ümbrusest Mõisamaa külast, isa Pakastelt Pedja jõe äärest. Isa, Jaan Oja, õppis algul Kaarepere koolis, mis oli vene-keelne. Ameti omandas aga Tartu Tööstuskoolis, olles varem tööd õppinud ka oma onu, Jaan Nõmme töökojas. Temast sai lukksepp. Isa lahkus kodunt väga noorena ja võttis 18-aastasena osa Vabadussõjast.

Tulnud tagasi Jõgevale, hakkas isa oma maja ehitama, selleks ostis ta kuldrahade eest maad Kruusa talust. Abiellus Elviine Inniga 1929. aasta aprillikuul. Vend Karl sündis 1930. aasta jaanuaris ja mina 1932. aasta oktoobrikuus. Ema teenis elatist õmblemisega ja oli ametit õppinud Jõgeva linnas.

Suurem osa meie majast Suur tänav 64 oli sisustatud sepikojaks, elamiseks oli meil köök ja tuba. Toas olid ainult vajalikud asjad. Mänguasju oli vähe ja needki vanemate valmistatud. Isa oli enamuse ajast

töökojas, sest laste sündides jäi ema koduseks. Isa oli pere toitja. Sügisel käis ta masinaühistus tööl, isesõitjal rehte peksmas. Tal oli ka abiline, kes küttis katelt. Meil oli väike sõbralik pere ja palju sõpru ümbruskonnas. Mängisime palju õues, nii suvel kui talvel. Mängukohaks oli Kruusa liivaauk, mis oli meie majast umbes 100 meetri kaugusel.

Talvel oli sääl hea kelgutada ja suvel end mööda pehmeid kassikäppadega palistatud nõlvu alla rullida. Teine mängukoht oli minul Kõva pere. Neil oli meie lähedal nahavabrik ja suur maja koos poega. Peale oma viie tütre (poeg Enn sündis 1942. aastal) oli neil ruumi ka ümbruskonna lastele. Nõmme peres olime me ka alalised külalised. Nende ema oli minu ristiema ja pereisa minu isa onu. Neil oli neli last. Oma kodu rajamisel võtsin ma eeskuju nende kodudest.

Suvel käisime me vennaga ka Jõgeva ümbruse neljas talus – Tuule, Näro, Sopi, Aru – isaga rehepeksu juures kaasas, vend oli isale abiks. Nendest käikudest on jäänud väga ilusad mälestused. Rehepeks toimus ilusal kuival ajal, põhk olid kui kuld. Masinisti lapsi kutsuti ka talgulistega koos sööma. Olid ilusad pikad lauad valgete linadega ja sõbralikud naabrid-talgulised.

Lapsepõlvest on meelde jäänud soojad suved ja sügava lumega külmad talved. Meelde on jäänud ka Pätsi külaskäik Jõgevale. Minule õmbles ema rahvariiete ainetel seeliku, pluusi ja põlle. Meil olid käes

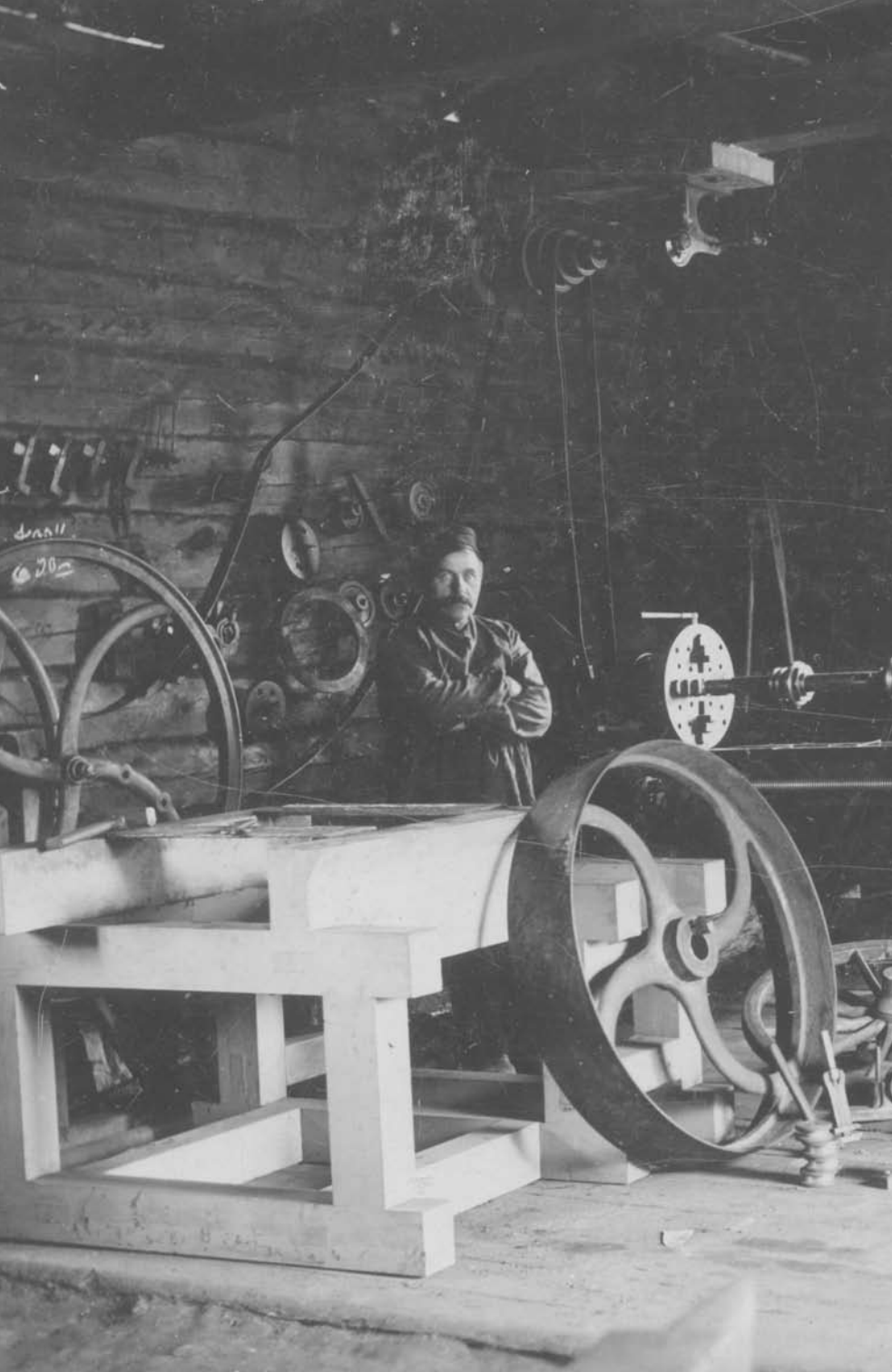
väikesed Eesti lipud. Kuna Jõgeval oli palju ühistegevust ja Siimusti metsas metsapidusid, siis Jõgeva linnaks saamist, 1938. aasta 1. maid, ei oska ma nendest eraldada. Seda uhkem on olla nüüd "Klubi 1938" liige. Klubi moodustati 2001. aasta kevadel. Linnavalitsus on meile korraldanud kokkusaamisi ja ümbritsenud meid tähelepanuga. Selle eest suur aitäh! Meie, pensionäride elu on muutunud sisukamaks.

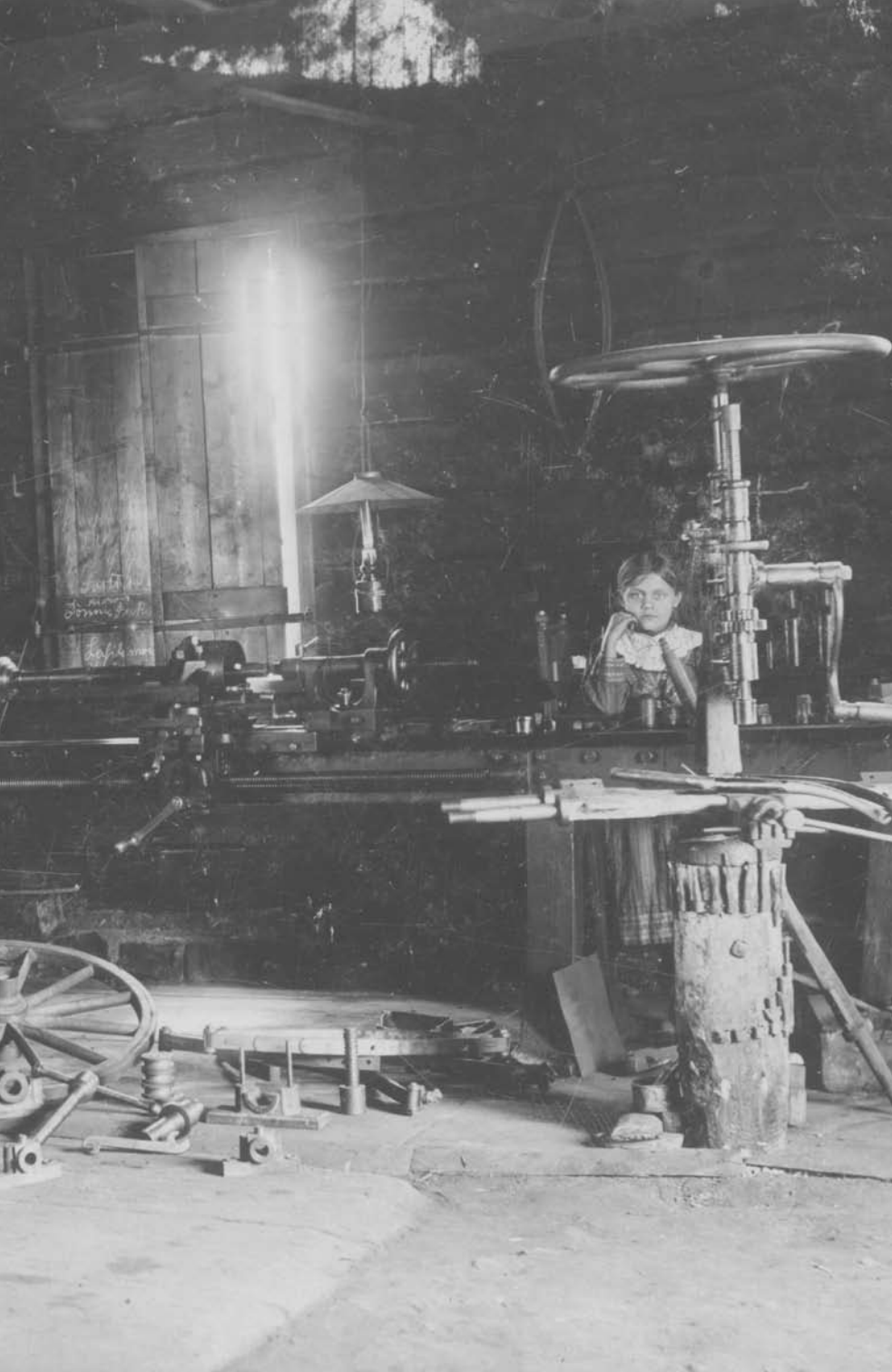
KOOLIMINEKUGA TULID MINU ELU KÕIGE RASKEMAD AASTAD

Jõgeva 6-kl algkooli astusin 1940. aastal. Ees ootas kooliaeg ja elu raskemad aastad. Kool oli minu jaoks kaugel ja tee peale jäi raudtee. Sel ajal mindi üle Moskva ajale ja kooli tuli minna väga vara. Tavaliselt seisid jaamas pikad rongid, pugesime siis nende alt läbi – hea, et õnnetusi ei juhtunud.

Meelde on jäänud 17. jaanuar 1940, kui Jõgeval oli 43,5 külmakraadi. Aknad olid isegi toa poolt jäätunud. Hiljem selgus, et külm võttis ära õunapuud ja ploomid.

Teises klassis, saksa okupatsiooni ajal, hakkasime õppima saksa keelt. Kuna Mustvee maantee koolimajja tulid sakslased, pidime meie minema jõe äärde vanasse koolimajja. Ega me seal kaua ei saanudki käia, sest algasid õhurünnakud. Vana koolimaja läks sõja ajal põlema.

Eelmise lehekülje
pilt: Jõgeva
seltsimaja vastas
asunud masinate
remonditöökoja
sisevaade

Peale sõda, 1952. aasta juunis, lõpetasin keskkooli juba uues Aia tänava koolimajas, mis valmis 1951. aasta detsembris. Kahjuks saime selles koolis käia ainult pool aastat. Meie klassi lõpetas 13 tüdrukut ja 9 poissi. Olime kooli neljas lend. Peale lõpetamist käisin tööl ja aasta hiljem siirdusin Tallinna Klementi nim Kutsekooli. Koolil ei olnud ühiselamut ja mul ei olnud lõpuks kusagil ööbida. Koju Jõgevale tulles hakkasin raamatupidajaks, algul eelarvelises haiglas, hiljem isemajandavas majavalitsuses. Amet hakkas meeldima ja üksteist aastat peale keskkooli lõppu tegin sisseastumiseksamid Tallinna Majandustehnikumi. Kahe aastaga sain kaugõppe teel raamatupidaja eriala.

Kõige lähedasemaks said muidugi õpetajad keskkooli ajast. Rasketel aegadel hoidsid õpetajad ja õpilased kokku. Eriti hea sõnaga meenutan ma oma klassijuhatajaid: Eliise Metsa, Liidia Pallot ja Kaarel Hermlinit.

Liidia Vari oli klassijuhataja ajal, mil oli küüditamine. Peale koolivaheaega, kui kooli läksime, võisime tema mõistval suhtumisel süüdata küünlad küüditatud laste tühjad el pinkidel.

Kaarel Hermlin õpetas meile eesti keelt ja kirjan- dust. Ta oli lastele eeskujuks ja paljud meist õppisidki õpetajaks.

Muusikaõpetaja Herbert Kommussaar viis meid lastekooriga kahel korral – 1947. ja 1950. aastal –

üldlaulupeole. Võimas tunne oli olla laval koos nii paljude lastega ja laulda: “Kui kants – nii seisavad su kodurannad, su ees vaid lainetavad laiad veed...”. Edasi laulusõnu meenutada ei taha... Me südamed olid vabad, me olime oma kodumaale ustavad.

II MAAILMASÕDA ALGAS PERELE KAEVIKUS, MILLE VEND KAEVAS

Mäletan, et sakslasi nägin esimest korda ühel päik-sepaistelisel hommikul, nad tulid transportööridega piki Suurt tänavat. Nähes meie õues kaevu, jooksid nad kohe end pesema. Talvel puutusime saksa sõduritega ka lähemalt kokku, kui meie aeda, mis oli linna kõrgeim koht, pandi üles õhutõrje patareid. Selle valameeskond käis meil külmaga toas soojas. Kuna me vennaga õppisime juba saksa keelt, saime me nende jutust veidi ka aru. Isa ja ema oskasid ainult vene keelt.

Mäletan, kui sakslased Leningradi alt taganesid, oli väga külm talv. Hobused vedasid kahureid, külmetavad sõdurid olid õhukestes sinelites, sallid ümber pea. Masendav! Veel mäletan saksa sõdureid koos vangidega liikumas mäest üles Kruusaaugu poole. Kruusaaugu ääre peal tulistati vange ja nad kukkusid alla. Nägin seda oma kodu põllult, olin siis 9-aastane. Mahalaskmisi teostati hiljem öösel. Üks mees – Evald

Tupits – põgenes rukkisse, teda otsiti öösel ka meie kodust. Taskulambiga vaadati isegi voodialuseid.

Kui peale sõda hukkunutele mälestuskivi avati, siis rääkis see mees enda põgenemisest. Mahalastud kaevati hiljem välja ja viidi Siimusti surnuaeda. Lapsed seal enam mängimas ei käinud.

Lahingutes hukkunud saksa sõdurid viidi kodumaale tagasi ühel soojal suvepäeval. Nad olid ajutiselt maetud raudteejaama taha. Lahingute käigus tsiviilelanikke peaaegu ei hukkunud. Räägiti ainult ühe vanaema ja kahe lapselapse hukkamisest. Voldemar Kangru, kes ei andnud enne sõda venelastele oma raadiot ära, lasti ka maha. Ta elas Suure tänava lõpus, meie majast viidi ta mööda püssimeeste vahel. Tagasi viidi ta mahalastuna vankri peal, jalad rippusid üle vankri ääre.

9. märtsil 1944. aastal toimus Jõgeval vene sõjaväe õhurünnak. Meie hoovis töökojas remontisid sakslased oma autosid. Mõni päev enne õhurünnakut käis vene luurelennuk madallennul olukorda uurimas. Öösel heideti meie õue lennukipomm, teine üle tee Jürgensteini maja pihta. Meie õues hukkus üks valves olnud saksa sõdur. Meie pere pääses juhuse tõttu eluga. Paar päeva varem viidi mind vennaga vanaema poole maale. Õhtul maal hagu raiudes nägime tulekuma nii Tartu kui Tallinna pool. Öösel tulid ema ja isa jalgratastega meie juurde. Ema oli teinud öösel leiba, ta tegi väga head rukkipüüli ja sellest magusha-

put leiba. Ahjust leiba välja võttes käis kõva kärgatus ja ahi värises. Vanemad otsustasid kodu maha jätta ja tulla laste juurde. See oli juhuslik pomm, mis kukkus Iisaku talu juurde, umbes kella kuue paiku õhtul. Öö oli valge, kuu paistis. Teel püüdsid vanemad jalgrastaste läikivaid osi oma kehaga varjata, sest laine laine järel läksid lennukid Tallinna peale. Nad olid väga kaua teel ja jäid öö peale. Meie rõõm oli väga suur, kui pere jälle koos oli.

Hommikul, kui isa ja ema Jõgevale koju tagasi pöördusid, sai olukord selgeks. Maja sein oli pommi-kildudest purustatud, aknad eest ära, katus õhusurvest üles kerkinud. Akna ees olid kardinatist ainult ribad. Need olid ema kootud aknakardinad. Meie, lapsed, palusime, et ema teeks mustri meie soovi järgi. Vend tellis lennukid ja mina lilled – väga ilusad olid. Aknad löödi laudadega kinni ja pere jäi maale seniks, kuni venelane peale tungis. Siis põgenesime isa kodust ema koju Mõisamaa külla. Sõda tuli lähemale ja me läksime metsa. Öösel magasime puu all, metsas oli palju põgenikke. Hommikul hakkasime sõja eest põgenema. Kompisuga oli kaasas riideid ja pakiraamil õmblusmasin. See oli ema soov, et saaks lastele ikka midagi selga õmmelda. Mööda Tartu-Tallinna maanteed läksid põgenike voorid. See oli väga ohtlik, sest vene lennukid tulistasid põgenikke. Kui vene tankid sõitsid vooridest mööda, pöördusime meie koju tagasi.

Sel ajal, kui meie metsas olime, põletasid taganevad sakslased Jõgeval Suure tänava maju maha – selt-simajast kuni Kruusa mäeni. Alles jäi ainult Kõva nahavabrik koos elamu ja kõrvalhoonetega. Tuleroaks läksid kaheteistkümnne pere elamud koos kõrvalhoonetega. Eduard Majassaare maja Suur tänav 62 oli esimene, mis jäi tulest puutumata. Rahvasuu rääkis, et taganevad sakslased leidsid selle maja keldrist häid veine, mistõttu “töö” pooleli jäi.

Suure tänava alguse suured kauplused ja laod põletasid maha vene sõdurid, kui sakslased tulid. Sakslased olid Jõgeval 23. augustist 1941 kuni 20. septembrini 1944. Jõgeva linnas hävis 60% hoonetest.

Vaatamata raskustele on jäänud sellest ajast meelde ka ilusaid mälestusi. Suveõhtutel oli meie õue kuulda väga ilusat laulu – need olid kolm “hundut” – Helmi Hunt koos õdede Aino ja Lainega. Helmi on Alo Mattiiseni ema. Elasime siis lähestikku ja elame ka praegu, olgugi et teises linnaosas.

SÕJA LÕPUPÄEV OLI PÄIKSEPAISTELINE

Sõja lõpp on eriti meelde jäänud: oli ilus päikese-paisteline päev, lilled õitsesid, olin 12-aastane. See oli rõõmupäev – pere oli elus, kodu alles ja oli rahu. See rahu oli näiline. Ees ootasid uued mured ja katsumused: 1949. aasta märtsiküüditamine, emale pärandatud

maja natsionaliseerimine, isa töökoja ja suure vae-
vaga muretsetud tööriistade – treipingid, freespingid,
keevitusagregaadid – “kinkimine” teeninduskombi-
naadile. Hiljem venna lastehalvatus. Sõjajärgse Jõgeva
elu sarnanes teiste linnade omaga. Olid leivajärjekor-
rad, riideid ja jalatseid sai talongidega. Koolimaja ees
ja linnas olid Lenini ja Stalini kujud. Õppisime partei
ajalugu. Meeles ei ole sellest midagi.

1949. aasta küüditamine on meelde jäänud halva
unenäona. Hommikul vara viidi kõrvalmajast ära
perekond Pohlak – isa, ema, poeg. Püssimehed
ootasid õues. Me ei mõistnud, miks? Elasid tagasi-
hoidlikult üürikorteris, aga majaomanik jäi alles.

Ka meie pere pakkis oma asju, istusime toas ja
vaatasime, kuidas piki Suurt tänavat läksid voorid
küüditatutega – ikka autode ja hobustega – jaama
poole. Jõgeva jaama toodi inimesi ka Viljandi rajoo-
nist. Päeva ajal julgesin jaama minna. Nägin, kuidas
neid koheldi. Nägin, kuidas üks naisekäsi tuli looma-
vagunist välja, tundus, nagu oleks palunud midagi.
Püssimees tõmbas ukse täie jõuga kolisedes kinni.
Õhtul pimedas käisime õues, veduriviled mõjusid
nagu appihüüe. Need mälestused ei unune kunagi.

Elust Siberis sain ma aru oma klassiõe kirjadest. Ta
oli hea õpilane ja jõudis ka seal edasi, lõpetas Novo-
sibirskis ülikooli. Tuli koos ema ja vennaga Siberist
tagasi.

ELU EDENEK SIISKI KA PEALE SÕDA

Rahvas oli peale sõda vaene, kuid töökas. Jõgeva küla talude maadel kerkisid uued elamurajoonid, ehitati palju eramaju ehk individuaale. Linna elamuehituses ei jätkunud tööjõudu, seepärast värvati töölisi teistest liiduvabariikidest.

Peale keskkooli lõpetamist sain vastavatud lugemissaali juhatajaks. Raamatukogu juhatajaks oli sel ajal Eduard Vajakas ja me kolisime Mustvee maantee koolimajja. Lugemissaal oli minu endises klassis. Samas majas oli ka kooli internaat, enamuse lugemissaali külastajaist olidki koolilapsed, kes lugesid ajalehti ja ajakirju. Töö oli huvitav. Meile õpetati näiteks plakatkirja, käisin Tallinnas lugemissaalis praktiliselt. Ebameeldiv oli korjata raamatukogust "keelatud kirjandust". Meelde on jäänud August Gailit ja Richard Roht. Kokku kogutud raamatud viidi Aia tänavale, majja, kus veel hiljuti töötas ajalehe "Vooremaa" toimetis.

Raamatukogu töötajad saadeti 1952. aasta väga vihmasel sügisel kolhoosi appi. Olime Vägeval Rausi majas, mille esikus oli suur karutopis. Samas majas asus ka kolhoosi kontor, esimees oli Koskaru. Seal külma katusekambri põrandal põhkude peal sain ma 20-aastaseks. Olime sõbrannaga kahekesi, istusime ja ajasime juttu, süüa ei olnud. Töö oli väga raske, riided said märjaks, ei olnud kohta, kus neid kuivatada.

Olime nii väsinud, et tõmbasime peale lõunat veidi märgi lehti pea alla ja uinusime põllul. Jõukast talust polnud enam midagi alles peale ilusa suure riidekapi. Töömehed käisid poriste saabastega sisse ja välja.

MINUST SAAB RAAMATUPIDAJA JA HILJEM VANEMÖKONOMIST

Haiglasse raamatupidajaks minnes ei osanud ma isegi arvelauda kasutada. Arvemasinaks oli vana “Felix”, küll see vast kolises! Haigla asus sel ajal endise Jõgeva linnapea Johannes Võsu ilusas majas. Töötajad olid väga sõbralikud. Haiglas töötades abiellusin kiirabi autojuhiga. Kui sisseastumiseksamid Tallinna Majandustehnikumi olid tehtud, võeti mind tööle Jõgeva Rajooni TSN Täitevkomitee Rahandusosakonda rahvamajanduse finantseerimise vanem-ökonomitiks. Minu tööülesanneteks olid isemajandavate asutuste finantsmajanduslikud probleemid. Nendeks asutusteks olid: teeninduskombinaat “Jõgeva”, Jõgeva Kommunaalettevõtete Kombinaat, Jõgeva Remondi- ja Ehitusjaoskond, kolm majavalitsust: Jõgeval, Põltsamaal, Mustvees. Tööpõld oli väga lai ja mitmekülgne. Tegin muuhulgas majandusliku tegevuse analüüse, suunasin kasumeid, jälgisin eelarvete vahekordi jne. Käisime pidevalt ENSV Rahandusministeeriumis seminaridel ja täiendkoolitustel. Teatud aja tagant

kontrolliti meie teadmisi Tallinnas Sütiste teel asuvas ENSV Juhtivate Töötajate Instituudis.

Rahandusosakonnast läksin ka pensionile, olles töötanud sellel ametikohal 25 aastat. Minu väljatöötatud pensioniks oli 132 rbl, mis oli tookord maksimum. Jäin koduseks. Olin siis 55-aastane. Rahandusosakonnas töötamise ajal tegin veel ametiühingu tööd, olin riigiteenijate a/ü laekur-raamatupidaja. See oli ühiskondlik töö, rahalist tasu selle eest ei saanud, kuid võimaldati reisuusikuid. Käisin Bulgaaria-Rumeenia reisil ja Soomes. Iseseisvuse saabudes langes mu pension küll tunduvalt, sest enam ei arvestatud töötasu, vaid ainult tööaastaid. Ometi ei ole see kõige tähtsam, kulutada saab ka ökonoomselt ja oma majapidamine on abiks. Tuleb teha rohkem tööd, ei tohi võtta laene ega raisata.

Olen osa võtnud ka kahest üleriigilisest rahvaloendusest loendajana.

Kord elus olen käinud Pühajärvel sanatooriumis. Olin sääl kolm kuud ja peale selle aasta haiguslehel. Kopsud said terveks. Milline suhtumine, milline hea elu, millised toidud! (Toiduraha oli tuberkuloosihaigetel kõrge). See oli parim aeg – vaatamata murele tervise pärast.

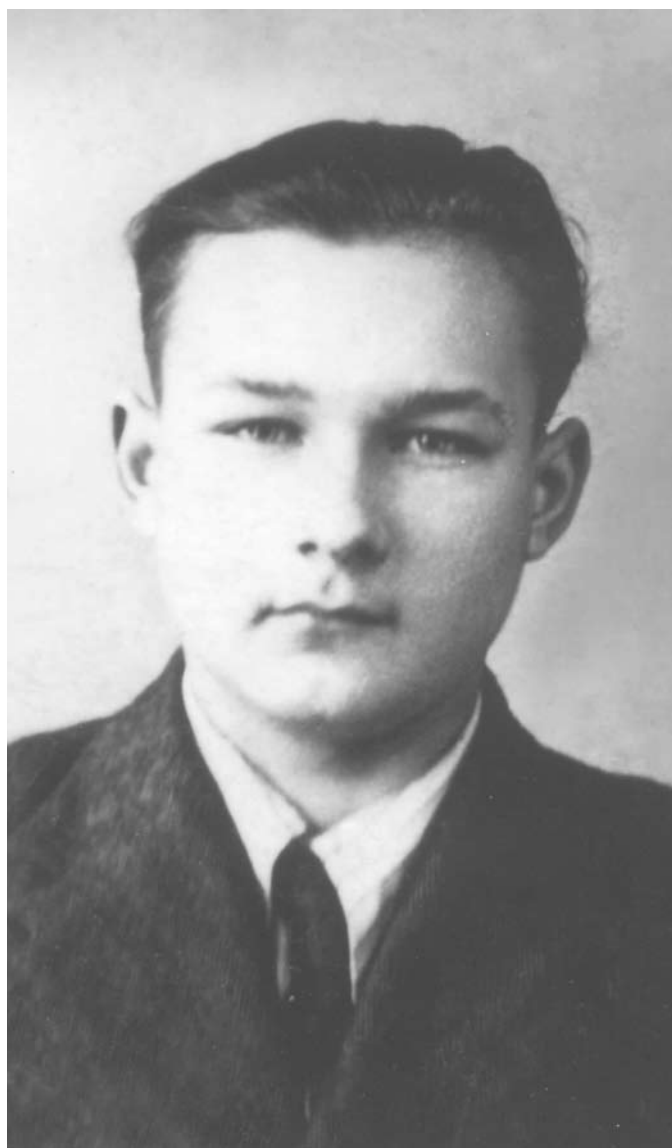
Raskusteks on olnud mu venna lastehalvatus, ta jäi ratastooli. Kui hea, et me vanana veel elame. Eriti on mulle meelde jäänud Balti kett 23. augustil 1989. Me

tulime piki Tallinna teed kuni Türi ümbruses enam edasi ei saanud. Rahvas oli õnnelik, kõik lehvitasid. Ma jätsin selle koha hästi meelde, selja taga olid taluhooned ja ees mets. Tahaks veel kord sääl ära käia. Võimsad tunded on meeles ka lauluväljakust ja Alo Mattiiseni lauludest!

Tänane Jõgeva on väike, turvaline ja ilus linn. Olen kasvanud koos linnaga – mina olen jäänud vanemaks, linn aga on muutunud nooremaks ja kaunimaks. Mul on hea meel, et mu isa ehitas kunagi oma kodu just siia. Ka meie mehega rajasime siia oma kodu. Nüüd on minu maja saanud koduks kahele nooremale põlvkonnale. Nad tunnevad end siin hästi.

Eesti – see on minu jaoks ilus loodus ja tasakaalukas rahvas. Olgu meil tarkust iseseisvust hoida!

Kirja pandud 2007. aasta maikuus

Karl Oja

SUGUVÕSA LUGU ALGAB

Lugu algab sellest, kui Jõune küla talupoeg Andres Nõmm abiellus Anna Aldiga. 1872. aastal sündis neil tütar, kellele pandi nimeks Liisa. Liisast sai minu vana-ema. Veel sündis neil kaks poega. Noorem poeg sai nimeks Jaan. Temast sai minu isa onu. Tema sünniaastaks sai 1891. Keskmise poiss läks I maailmasõtta ja sinna ta jäigi. Kui Liisa sai abieluealiseks, tuli talle kosja Pakaste mõisa ülejõe Tammiotsa talu peremees Joosep Oja. Neil sündis kaks last. 1989. aastal tuli ilmale tütar, kes sai nimeks Marie. 26. detsembril 1900. aastal sündis poeg, kes sai nimeks Jaan. Temast sai minu isa. Isa käis Painküla koolis kolm aastat ja edasi Kaarepere Ministeeriumikoolis kuni I maailmasõjani.

ONU JAAN EHITAB MAJA KOOS SEPIKOJAGA

Onu Jaan läks noore poisina Narva Kreenholmi lukksepaks õppima. Ameti selgeks saanud, jäi ta sinna tööle. Siis tulid aga revolutsiooni ajad. Enam ei tahtud tööd teha ja nii tuli onu sealt ära Jõgeva alevisse. Siin asus ta

tööle Kösta sepikojas ja kohtus Kruusa talu peretütre Rosalie Sepaga. Noored abiellusid ning asusid elama Kruusa tallu. Peretütar sai kaasavaraks tüki maad talu värvast Suure tänavani ja edasi kõrge kaldani, mis oli tekkinud kruusa kaevamisest. Kohe läks lahti ehituseks ja valmis kahekordne maja. Alla tulid tööruumid, teisele korrusele tehti rida väikseid tube. Katusele ehitati tuuleturbiin, mis hakkas masinaid ringi ajama. Kogu see ehitis sai valmis I maailmasõja algusajaks. Sõja alguses anti onu Jaanile suur tellimus sõjaväe vankriasside tegemiseks. Siis palkas onu mõned töömehed ja oli ka õepoja Jaani tööle võtnud. Isa võeti onu Jaani juurde nii tööle kui ka kostile. Tööd oli olnud kõvasti, palka maksti hästi. Aga siis lõppes sõda ja lõppes ka töö. Edasi tehti töid juba talupoegadele.

ISA VÕTAB VABATAHTLIKUNA OSA VABADUSSÕJAST

1918. aasta novembri lõpus tungis vene sõjavägi Eestile kallale. Sama aasta jõululaupäeval saatis onu venna jaamast lehte tooma, et lugeda uudiseid. Jaamas oli suur saksa sõjaväeüksus. Platvormidel olid suurtükid ja kuulipildujad. Saksa ohvitserid olid vahtinud Jõgeva mõisa poole, kust piki Kase teed liikus punaste sõjavägi. Sakslased olid saadetud neid tagasi lööma, aga selle asemel, et asuda sõdima, panid sakslased Tartu

poole punuma. Õhtuks jõudsid venelased Kaave mõisa, kuhu jäid ka ööseks. Samal ajal organiseerusid Põltsamaa ja Puurmani koolipoisid koos kohalike meestega ning asusid Aidu küla ees kaitsesse. Kaave mõisa ja Aidu küla vahel on tasane Vägari väli. Hommikul oli punavägi asunud liikuma Eestimaa südame poole. Nende vägi lasti Aidu külale võimalikult lähedale. Siis aga avati tuli kõigist relvadest, ka kuulipildujast. Vene väe kaotused olid suured. Aidu külast vene sõjavägi edasi ei saanud, vaid hakkas taganema. Hiljem paigutati Aidu küla ette mälestussammas. Selle lasksid aga punased 1940. aasta suvel õhku. Nüüd on sammas taastatud.

Jõgeva linn sai alguse 1876. aastal valminud raudteejaamast

Pedja jõe Mustvee
maantee silla
avamine 1927.
aastal

1919. aasta alul sõitis isa Tartusse ja astus vabatahtlikult Eesti sõjaväkke. Isa sõjameheteede kulges Tartust Pihkvani, 1920. aasta alul vallutas nende väeosa Pihkva. Siis tuli rahu, Venemaa sai Pihkvamaa tagasi ja meie väed toodi Petserisse. Siis kuulutati välja demopp. Kõik meie sõdurid said koju, aga isa pidi Mehikoormas piirivalves edasi teenima, sest oli nii noor, et tulnud kohustuslikku aega teenida. Teenis veel aasta ja sai siis vabaks. Peale sõjaväge tuli isa jälle Jõgevale venna juurde tööle.

ISAST SAAB REHEPEKSUMASINATE MASINIST

Jõgeval hakkas isa koos vennaga parandama rehepeksumasinaid ja ta valiti Mäeotsa, Liivoja ja Õuna küla masinaühistu rehepeksumasina masinistiks. Igal sügisel algas viljakoristus ja kestis seni, kuni kõik talumeeste viljad said pekstud. Isa tegi seda tööd kaks-kümmend viis aastat.

Kui isa sõjaväest tuli, ostis ta Kruusa talu peremehelt Robert Sepalt maatüki, mis sai aadressiks Suur tänav 64. Isa palkas puutöömehed ja hakati maja ehitama, see valmis 1928. aastal. Tee-poolses otsas asus töökoda, teises otsas elutuba ja köök. Tuba oli mõõtmega 4 x 4 m, köök 2 x 4 m. Toa ja köögi vahel oli pliit ja suur leivaahi. Toas oli voodi, riidekapp, akna all kummut, laud ja paar tooli.

MINU LAPSEPÕLV JÕGEVAL

Isa tutvus Mõisamaa küla popsitütre Elviinega. Nende maja asus Lõntsi ja Innu talu vahel. Isa ja ema abiellusid 7. aprillil 1929. Kui ma jalad alla sain, siis olin kogu aeg isa juures töökojas ja õppisin, mida isa teeb. Kolmeaastaselt hakkasin treima. Isal oli kaks treipinki: üks väiksem, teine suurem. Selle väiksemaga hakkasingi tööle. Peamiselt treisin puust viilpäid, neid oli terve naelakast täis. Jätkub seniajani. Algul ma ei ulatunud treima, siis pani isa treipingi kõrvale tooli, mille pealt

ulatusin. Kuue-aastaselt hakkasin rattaga sõitma. Isa ratas oli küll suur ja raske, aga siis polnud lasterattaid. Küll sai kukunud, ja matse ja muhke saadud – aga sõit sai selgeks. Kõik väikesed poisid, kes üle toru ei ulatunud, sõitsid toru vahelt. Kui sain seitsmeseks, tuli üks vanamees ja pakkus isale odavalt vana ratast ja isa ostis selle. Mina lammutasin ratta kohe laiali. Edasi mõõtsime, kui palju tuleb sadula toru lühemaks lõigata, et minu jalad ulatuks pedaalidele. Umbes poolteist vaksa tuli toru lühemaks võtta. Ise saagisin toru läbi ja isa keevitas kokku. Oi, kui mõnus oli sadulas sõita! Teised poisid said ka proovida ja olid minu peale kadedad. Nüüd oli mul hea isa töö juurde sõita. Isa töötas igal sügisel masinaringil.

1938. AASTAL OLII MEIE ELUS PALJU SÜNDMUSI

Tuli 1938. aasta. Sain 8 aastat vanaks ning pidin sügisel kooli minema. Sel aastal oli üldse palju sündmusi. 1. mail sai Jõgeva alevist linn. Kuni seniajani oli alev saanud elektrit oma elektrijaamast, mis asus alevivalitsuse taga. See jaam töötas hommikul mõne tunni ja õhtul saime voolu kuni kella kahe teistkümneni. Enne kesköö tundi anti märku ühe, siis kahe korra vilgutusega, kolmandal korral kustus valgus. Nüüd sai Jõgeva linn ööpäev ringi voolu Ulilast. Isa ostis elektrimootori,

elektrikud panid mootori ja voolumõõtja seina peale. Nüüd oli töötamine palju hõlpsam. Kui tuuleturbiini vool ajas pinke ringi, muutus kiirus alatasa ja kui tuult ei olnud, polnud midagi teha.

Ühel päeval sõitis isa poodi ja tõi meile üllatuse. Suurest kastist võeti välja raadio. Pill pandi kummuti peale, välja tõmmati traatantenn, ja pandi mängima. Kui hea oli kuulata muusikat ja uudiseid! Siis kuulsin Artur Rinnet ja teisi laulumehi ja -naisi. Kui raadio oli meil nädalapäevad mänginud, vaatas isa voolumõõtjat ning lausus kurvalt: “See pill viib meid pankrotti.” Nimelt võttis see raadio liiga palju voolu. Isa pani pilli kasti ja viis poodi tagasi. Asemele toodi väike raadio, mis töötas aku ja anoodiga. See mängis sama hästi, ainult voolu ei kulutanud, sest akut sai ise laadida ja anood pidas kaua vastu ning ei olnud kallis.

1. septembril 1938. oli ilus soe ja vaikne ilm. Sel hommikul ei aetud mind vara ülesse. Isa tuli masina juurest koju, ajas auto välja ja tõmbas tolmust puh-taks. Jõime kohvi. Ja siis läks sõit kooli poole lahti. Isa sõitis koolimaja vastas oleva maja ette ja meie läksime emaga koolimajja. Aktus peeti kooli saalis teisel kor-rusel, edasi läksime oma klassi. Meid oli klassis üle neljakümne lapse.

PEALE VENE SÕJAVÄEBAASIDE LEPINGUT MUUTUB ELU ÄREVAKS

Ühe aastaga sai selgeks õpitud lugemine, kirjutamine, rehkendamine ja paljud muud. Esimesel mail tuli kooli lõpupidu. Mulle andis õpetaja Eglit peol lavalt lugeda loo, mis koosnes mitmest salmist. Meelde on jäänud paar värssi: “Noole aknasse viib vibu, tegija on taadi tibu.” Igal suvel olin kuu aega vanaema pool puhkamas. Nii ka nüüd. Sügisel läksin teise klassi. Siis tuli Jõgevale president Päts. Mina seisin Kesk ja Suure tänava nurgal Janseni apteegi ja rohupoe ees. Meile anti väikesed sini-must-valged lipukesed. Kesk tänavast tuli autode voor ja meie lehvitasime nende lipukestega.

Samal sügisel sõlmiti Eesti ja Vene vahel sõjaväebaaside leping. Isa ütles, et nüüd on meie elu läbi, varsti on jälle täitornid ja politrukid nahkmantlite ning nagaanidega meil platsis.

Meil oli kaks autot. Üks oli vana puukodarate ja presentkattega Ford. Seda kutsusimegi lihtsalt – Vana Ford. Teine auto oli uuem Chevrolet. Meie kutsusime seda Sevkaks. Isa hakkas autosid lahti monteerima ja mõne nädala pärast polnud Vanast Fordist enam muud järel kui puukodaratega rattad. Enne selle baaside leppe sõlmimist ostis isa veel Sevkale uued kummid. Talvel pidi ta need uuele autole alla panema. Nüüd läks aga nii, et talveks ei olnud autost midagi muud järel kui mõned plekid.

VE NE VÄED TULEVAD JÕGEVALE SISSE

1940. aastal lõpetasin teise klassi. Siis kuulsime, et enne jaanipäeva pidid vene väed tulema. Jälgisin turbiini tornist Tartu teed ja hakkaski paistma suur tolmupilv. Ajasin poisid kokku ja sõitsime Painküla sillale venelastele vastu. Ja tõesti – tulidki täitornidega sõdurid ja nahkmantlitega politrukid, nagaanid puusal. Neil polnud ei paguneid ega mingeid märke ja nendega käis kaasas mingi veider hais, nagu oleks mõni püksi lasknud või siis tuli see lehk nende auto mootoritest. Meie, poisid, tulime koos kolonniga vallamajani, sealt pöörasid vene väed Siimusti peale. Siimustist edasi olid kõrge kaldaga nn Röövlimäed. Sealtsõideti mööda metsaalust – vist kartsid kaldast alla kukkuda. Meie poistega läksime nendega kaasa kuni Reitevahe kõrtsini. Üle Kaave jõe silla meie ei läinud. Mulle meenusid 1918. aasta jõulupühad, kui venelased Aidu all lüüa said. Arvasime, et ajalugu kordub, aga tegelikult ei juhtunud midagi.

Siis hakkas kõik kiiresti muutuma. Tulid seltsimehed, komissarid, agitaatorid ja rublad. Sõjavägi hakkas jaama pargis filme näitama. Enne seda oli aga miiting, kus räägiti, kui hea elu on nõukogudemaal. Üks rääkis sellest, et raha kaob ära – lähed poodi, võtad, mida tahad. Kui pintsak kulub läbi, viskad vana nurka ja paned uue selga. Kui kõned lõppesid, hakati filme näitama. Meeles on “Volga – Volga”, “Lõbusad semud”, “Tšapajev”, “Lambur ja seakarjus” – kõik sellised kent-sakad lood. Nii kordus see igal õhtul.

Siis pidid tulema valimised, agitaatorid käisid ringi. Ühel päeval käisin poest midagi ostmas ja kui välja tulin, nägin, et kolm noort meest seisavad minu ratta juures ja uurivad seda. Tahtsin koju sõita, aga nemad võtsid rattast kinni ja üks ütles, et neil on minu ratast vaja, et nemad eksproprieerivad selle. Ma ei saanud aru, mida see sõna tähendab. Siis selgitati, et neil on ratast vaja ja et kellel on, selle käest tuleb võtta ja anda nendele, kel pole. Mina arvasin, et see on röövimine. Nende kolme mehe jõud käis minu omast üle ja siis panin karjuma, et röövitakse. Inimesed tulid lähemale ja hakkasid neid mehi hurjutama, et kas häbi pole, tahate lapse käest ratta ära võtta. Siis läksid võõrad vaikselt minema ja mina sõitsin koju. Kodus rääkisin isale selle loo ära. Isa arvas, et ärgu ma enam rataga sõitku, selline aeg on. Mõni päev hiljem sõitsin jälle linna. Kui jõudsin Nõmme maja kohale, tulid need samad sellid mulle vastu. Üks võttis maast kivi ja virutas selle minu suunas. Mäletan, et kivi kukkus ratta ette. Siis kadus mul pilt eest ära. Kui midagi märkama hakkasin, tundsin tugevat peavalu. Tegin silmad lahti ja nägin, et olin ratta peal maas. Nägin maas mingit loiku ja tundsin, et nägu on märg, panin käe näole, vaatasin kätt – see oli verine. Siis lippasin kodu poole. Isa ehmatas ära, võttis käteräti ja sidus pea kinni. Ema tuli poest ja ehmatas ka ära. Rääkisin, mis juhtus. Tahtsin miilitsale teatada, aga isa arvas, et

parem on, kui ei teata – pärast võime veel ise süüdi jääda. Ema sidus pea korralikult marliga kinni. Siis nägin ka haava – see oli umbes väikese sõrme pikkune, otse kahe kulmukaare vahel ninajuure peal. Isa läks, tõi ratta ära ja keelas mul sõitmise. Siis tuli meile agitaator, kes tõi isale ja emale valimiste kutse, kus oli saadiku nimi. Isa küsis, et mida siis valida on. On ju ainult üks nimi – tema valima ei lähe. Agitaator ütles isale, et küll te siis teada saate, kus Siber asub. Valimispäeval läksid isa ja ema valima nagu üks mees. Varsti hakati natsionaliseerima asutusi, panku ja maju.

Sügisel läksin kolmandasse klassi. Kooli tuli uus juhataja ja õpetus hakkas käima vene vaimus. Koolis nägime kaarti, millel Eesti juba kuulus Venemaa koosseisu. Tuli aasta 1941. Lõpetasin kolmanda klassi, õpetajad hoiatasid, et järgmisel aastal hakkame õppima vene keelt ja tulevad piletitega eksamid.

ALGAB II MAAILMASÕDA JA VENE VÄED PÕLETAVAD LAHKUDES POOL JÕGEVA LINNA MAHA

Sel suvel 1941 olid ilusad ilmad. Enne jaanipäeva, pühapäeva hommikul, olid meil kõik aknad ja ukсед lahti, raadio mängis, meie õega mängisime õues. Isa ja ema ajasid üle tee Ossaga juttu. Kell üheksa tulid uudised, kus anti teada, et sakslane on meie riigile kallale tun-

ginud, et on pommitatud Minskit, Kiievit ja teisi linnu. Piiril käivad lahingud. Mina jooksin kohe vanematele teatama seda head uudist. Karjusin kõvasti, isa riidles veel, et mis propagandat ma ajan, aga tuli ise ka kuulama.

Järgmisel hommikul hakkasin kaevikut kaevama. Märkisin kuuri taha kaeviku mõõtmed. Isa tuli vaatama, käskis kaugemale kaevata, et kui kuur läheb põlema, võime kõik sisse põleda. Mõned mehed, kes tulid isale tööd tooma, vaatasid, mis ma teen. Arvasid, et isake Stalin lööb vaenlase Venemaal puru, nii et sõda siia ei tule. Mina ei uskunud seda juttu. Vahepeal käskisid nõukogude võimumehed ära anda raadiod ja relvad ning aknad paberlindiga risti üle kleepida. Isa võttis raadio ja viis selle postkontorisse, aku, anoodi, jahipüssi ja kolm püstolit mattis aga maa sisse. Ühel päeval, kui ema lõunale kutsus, nägin, kuidas kivi-tee otsa kaupmees viidi kahe täägimehe vahel, raadio süles, linna poole. Veidi aja pärast kostis linna poolt pauk. Jooksin vaatama, mis seal juhtus. Enne kinomaja nägin, et kaupmees oli maha lastud ja kraavi jäetud. Rääkisin sellest vanematele, isa keelas mul kodust lahkuda. Sõja teisel nädalal kuulsime, et sakslane on Pärnu kandis. Veel mäletan kõva pauku, kui vene väed lasksid õhku Pedja jõe raudteesilla. Vene autod hakkasid vedama laskemoona Põltsamaa poole. Ühel õhtupoolikul tulid vene sõdurid meie aeda ja

kööki tormas nagaaniga politruk, kes pani nagaani emale oimukohta ja karjus midagi. Isa tõlkis siis meile, et kui me akna avame või tuba valgustame, lastakse meid maha. Välja ka ei tohtinud õhtul minna. Järgmisel päeval sain kaeviku valmis.

Siis läks lahti! Oli kuulda üksikuid pauke ja kuulipilduja valanguid. Meie pugesime kaevikusse varjule. Lõuna paiku hakkasid Õuna küla kandis käima suured paugud. Isa oli väljas ja ütles, et Õuna küla on põlema läinud. Paugud tulid lähemale ja Lombi talu läks põlema. Üks mürisk lendas üle meie kaeviku nii madalalt, et tundsimme sooja õhulainet. Õhtu eel tõi Nõmme Juku meie raadio tagasi ja teatas, et all linnas paneb venelaste süütajate komando maju põlema. Maha põletati raudteejaam, Suure tänava majad kuni pangamajani ja teiselt poolt kuni turuplatsini.

Järgmisel hommikul oli Jõgeva saksa sõjaväe käes nad liikusid Mustvee poole. Nii vahetuski võim meil.

SAKSA VÕIM JA TŠEKIKAUP

Sügisel läksin neljandasse klassi. Vene keele asemel tuli õppida saksa keelt ja mingeid piletitega eksameid ei tulnudki. Koos uue võimuga tuli ka tšekisüsteem. Saksa majja tuli pood, kust müüdi kaupa ainult tšekide eest. Elu läks rahulikult edasi.

1943. aastal peale jõuluvaheaega kooli minnes tuli üllatus – nimelt olid sakslased meie kooli üle võtnud ja parandasid seal suurtükke. Meie aga pidime hakkama käima vanas Jõgeva küla koolis. Et koolimaja oli väike, siis käisime seal ülepäeviti ja kahes vahetuses. Veebruari lõpu poole ühel pühapäeval peale lõunat läksin kinno. Poole seansi ajal käis läbi kinomaja justkui maavärin. Filmi näitamine lõpetati ja teatati, et toimub õhurünnak. Tormasime saalist välja. Trepile jõudes nägime kahte lennukit, mis suundusid põhja poole. Jooksime poistega raudtee poole ja nägime, et rahvas suundub Jõe tänava poole. Inimesed kogunesid ühte kohta keset teed – pugessin ka sinna pundi keskele. Ja mis ma nägin – keset teed oli umbes jalgpalli läbimõõduga auk, kust paistis pommi stabilisaatoritega saba. Siis tulid sakslased ja ajasid kõik inimesed minema, öeldes, et see pomm võib lõhkeda. Roosi tänaval oli mitu maja purunenud, mõni inimene oli haavata saanud. Käisin veel umbes nädala koolis, kui ühel päeval sõitis reega õue Pakaste tädi. Ta ütles, et vanaema käskinud lapsed maale tuua, kuna tal olevat halb aimdus, et meiega võib midagi halba juhtuda. Läksimegi siis vanaema juurde elama. Märtsikuu algul tulid ka isa ja ema meile vanaema juurde järele.

VEENE VÄED OKUPEERIVAD

1944. AASTAL JÄLLE EESTI

Ja siis läkski lahti – Tallinna poolt hakkas paistma tulekuma. Tartu kandis aga lausa leegitses. Jõgeval hakkasid käima tulesähvatused. Õnneks Jõgeval ei läinud midagi põlema. Järgmisel hommikul läks isa linna vaatama ja tuli kurvalt tagasi. Üks pomm oli meie õues lõhkenud, ühtegi ust ega akent polnud enam majal ees. Nii jäimegi kõik vanaema poole elama. Sügisel, kui algas viljapeks, kolisime ema majja Mõisamaa külla. Seal elasid tädi ja tema mees, kes olid Narvast välja saadetud. Tädi mees õpetas mulle korvi punumist. Tegime siis igasuguseid korve. Rehepeksuga jõudsime Mõisamaa viimase taluga valmis, aga et oli juba südaöö, ei hakanud isa Õuna külla sõitma. Pidime järgmisel hommikul minema. Isa läks vara katelt kütma ja mina pidin hiljem järele minema. Jäin veel tukkuma. Ärkasin paukude peale üles, tormasin õue. Väljas oli udu. Lõntsi talu õuest paistsid tulesähvatused ja käisid paugud. Siis sain aru, et kedagi lastakse. See, keda lasti, oli pull. Lõpuks jäi pull pikali. Sõdurid vedasid pulli auto peale ja kihutasid meist mööda Õuna poole. See päev oli 19. september. Panime oma kompsud ratas-tele ja läksime Mõisamaa taha metsa. Linna pool läks madin lahti. Mina tegin ühe suure kuuse alla onni, kus elasin ühe öö. Ilmad olid sügise kohta väga soojad, ainult udu oli kuni lõunani. Järgmisel hommikul

hakkas Õuna poolt tankiroomikute lõginat kostma. Siis läksime külla tagasi. Kui lõuna paiku udu hajus, läksime isaga küla keskele, kust paistis linn. Meie maja paistis püsti olevat, ainult kõik oli suitsu sees. Isa läks siis linna vaatama ja tuli tagasi alles järgmisel päeval. Rääkis, et kinomajast kuni meieni on kõik maha põlenud. Ainult Kõva nahavabrik on alles.

Sügisest sai meie kool seitsmeklassiliseks. Käisime koolis nagu varemgi. Kevadel tulid eksamid. Sain seitsmenda klassi läbi. Siis tehti meist lõpupilt. See pilt on tehtud kolm nädalat peale II maailmasõja lõppu.

Kirja pandud 2008. aasta suvel

Aita Ränkel

PERE JA KODU ON ALATI OLNUD SEOTUD JÕGEVAGA

Olen sündinud 1924. aastal ja kogu minu elu on seotud Jõgevaga.

Minu ema, Alviine Einblau (peale eestistamist Een-salu), sündis 1887 ja on samuti vaid Jõgeval elanud.

Isa, Johannes Einblau, sündis 1880 ja kasvas üles Pedjas Villakvere külas. 1910. aastal abiellus ta minu emaga ja jäi elama Jõgevale.

Ema töötas kodu-käsitöö tegijana. Isa oli ehitaja. Kui sündisin, elasime Jõgeva külas, praegusel Suvila tänaval, ühetoalises korteris.

LAPSEPÕLV ENNE KOOLI MÖÖDUS IISAKU TALUS PEDJA JÕE ÄÄRES

Hiljem kolisime Ellakvere külla Iisaku talu väiksesse majja, mis asus Pedja jõe kaldal. Sealt on pärit minu esimesed mälestused lapsepõlvest. Need olid aga kurvad, sest mu isa suri 52-aastasena, kui olin vaid

8-aastane. Ema tervis jäi väga kehvaks ja perekonna peaks ning toitjaks jäi minu vend, kes oli 17-aastane. See kõik oli 1932. aastal. Elu oli väga raske, olime võrdlemisi vaeses seisus.

Esimesel suvel peale isa surma läksin ma kitsekarja. Igavesti palav suvi oli. Selgus, et isa ravimid ja matused olid meid täiesti paljaks teinud. Maja üüri tasumiseks tuli emal ja isal, kui neil vähegi tervist oli, päevi teha. Peale isa surma jäi ema täiesti haigeks ja siis ei olnud kedagi, kes üüri oleks maksnud. Ema mõistis, et ainukeseks võimaluseks on vaadata linna kuhugi eramajja väike korter või tuba. Esialgu aga elasime Ellakvere külas Iisaku talus jõe kaldal väikeses majas. See oli kunagi olnud ilmselt meierei, sest üks ots majast oli betoneeritud põrandaga. Hoidsime seal puid, pidasime kitse ja paari lammast. Need olid muidugi talus karjas ja nende eest pidi päevi tegema. Isa suri 1932. aasta märtsis, mina läksin kooli septembris.

Esimese aasta käisin ma kooli veel Ellakverest, nii et linna kolisime me alles 1933. aastal. Elasime Kesk tänav 8, saime ühe eraõmbleja Adele Vilde käest toa üürida. See oli nurgapealne tuba ja kole külm. Hiljem kolisime üle raudtee, sinna vastu, Jaama tänav 14. Seal ma siis käisin koolis.

ET ÄRA ELADA, PIDIN KÕIK SUVED KARJAS KÄIMA

Aga kõik suved olin ma karjas. Nii kui ma koolist lahti sain, oli peremees juba ukse taga ootamas ja mul polnud ühtki vaba päeva.

Kolm aastat oli mul väga hea peremees, aga neljandal sattus niisugune, et oli tõesti raske. Lüpsilehmad jäeti põllule, pandi sinna köide. Oma laps ja teenijad olid tal kodus, mina pidin mullikate ja lammastega minema karjamaale – see asus praeguse Suvila tänava kohal. Mind aeti hommikul enne viit üles. Kell viis võtsin karja ette ja läksin, aga lõunale ma tulla ei tohtinud, sest mullikaid lüpsata polnud vaja. Teiste talude lapsed läksid ju ka, neil olid karjas põhiliselt omad lapsed. Nemad läksid karjamaale kusagil kuus-pool seitse. Kell 12 tulid nad sealt juba koju, et lehma lüpsata saaks, ja olid kodus kella neljani. Peale seda mindi karjamaale tagasi ja oldi veel kaheksani. Aga mina ei tohtinud kunagi enne üheksat koju jõuda.

Hommikul anti mulle kaasa taluleiba. Lõigati kaks kääru, tõmmati siis noaga võid peale – puhastati nii-öelda nuga – ja piim pandi ka pudelisse. Minu arust oli see pigem lõss, mis meiereist oli tagasi toodud, aga võib-olla oli ka vanem röösk piim. Hommikul olin ma unine – no eks aja laps nii vara üles! – ma ei tahtnud ei süüa ega juua. Ajasin loomad karjamaale, ja siis alles tuli söögiisu, – võtsin piima, aga see oli nii tilgastanud, et alla ei läinud.

Ühel naabril, Rajal, oli peremehega kaup tehtud, et võib oma lehma minu karja juurde tuua. Raja perenaine oli aga väga tore inimene – ta tuli igal hommikul, kohv valmis tehtud ja võileivad kaasas: ja sinna oli kõike head ja paremat peale pandud! Niimoodi sain ma siis hommikuti süüa. Need leivatükid aga sõin siis lõunaks. Siis tegin kannaga maasse augu, valasin piima sisse ja lehm jõi selle sealt ära. Õhtuoodet oleks ka vaja olnud, sest koju sain karjaga alles kell üheksa.

Sügisepoole suve oli väga vihmane ja mulle olid pastlad ning sokid jalga antud. Pidin päev otsa mädade jalgadega olema. Jalad veritsesid ja nahk tuli lausa maha – niivõrd haudunud olid nad. Ema elas linnas, talu ei olnud sellest kaugel. Ema soovitas mul õhtuks koju tulla, et peseb ja ravitseb mu jalad ära. Perenaine aga osatas, et olen nagu tita, et pean minema nüüd veel koju jalgu õiendama. Nutsin karjas ja mõtlesin, et kui minul ükskord lapsed tulevad, ei pane ma neid kunagi karja.

Kui ma sügisel selle karjaskäigu lõpetasin, ei saanud ma koolimineku ajaks enam üldse midagi jalga panna – ema õmbles mulle riidest sussid ja niimoodi tulin kooli. Siis oli koolis küll hoolekogu koos ja arutati seda minu karjaskäigu asja, aga mis see enam aitas.

1938. aastal sain küll väga hea peremehe, nii et oleksin veel viienda suvegi karjas olnud, aga haiguse tõttu ma sinna enam minna ei saanud.

1. mail 1938, kui Jõgeva sai linna nime, toimus väga pidulik ja võimas paraad. Elasin siis küll juba 4 aastat linnas, aga ei osanud siis eriti aru saada, mis linnaks saamisega muutus.

President
Konstantin Päts
Jõgeval

HARIDUSTEE JÄI MUL LÜHIKESEKS, AGA MÄLESTUSED KOOLIST ON HEAD

Haridust sain vaid algkooli 6 klassi. Oma õpetajatest on mul hea mälestus. Eriti helgena mäletan matemaatika õpetajat Peeter Valget. Ta oli väga sõbralik ja heatahtlik, suhtus kõigisse ühtemoodi, oli siis laps

Tüdrukud Mustvee
maantee koolimajas

jõukamast või vaesemast perekonnast. Kuid oli neid, kes pidasid teda kommunistiks ja peale sakslaste tulekut ta mõrvati Kruusaaugus.

Kooli ajal olid tüdrukud kodutütardeks, mina olin ühe vanemate salga juht, meie üldjuht oli õpetaja Margarita Lehtmets, kes andis ajalugu. Poisid olid noorkotkad. Kõik Sinka poisid olid ju noorkotkad, aga vene valitsuse tulekuga lagunes kõik laiali.

Kodutütarde riided anti meile koolist, materjali eest vast maksime kuigipalju. Meil oli helesinine pluus, tumesinine seelik, kollase tutiga vormimüts ja kaelarätt – viimase pidime ise ostma. Ei mäletagi,

kuhu see vorm jäi, kas andsime tagasi, aga kui vene-lane tuli, siis mul seda kodus enam ei olnud.

Kord olime kodutütardega metsas peol. Läksime rahvatantsuga sinna esinema, aga ma jäin äkki nii hai-geks, et vend mind veel kuidagi koju sai viia. Tuli arst ja ütles, et on äge pimesoole põletik ja et otsekohe on vaja mind Tartu viia, kuna pimesool võib lõhkeda. Tuligi kiire Tartu sõit ja löikuslaual see lõhkeski. Olin Tartus hulk aega ja kui koju lasti, siis öeldi, et midagi rasket ma teha ei tohi. Jäigi mul siis see karjasekoht ja kõik... Olin augustikuuni kodus.

MINU KLASSIS OLI PALJU RIKASTE PEREDE LAPSI JA NEMAD VAATASID VAESTELE VILTU

Koolivormi meil Jõgeva algkoolis ei olnud. Minu klas-sis oli palju jõukamate perede lapsi ja rikaste talude peremeeste tütreid. Mina olin sel ajal Jõgeval kooli kõige vaesem laps. Ema oli mulle teinud villase, pihaga seeliku ja poest sellise imeliku, eest lukuga pluusi ost-nud. Meil olid lambad, ema kraasis ise villa ja kodus mulle villased sukad. Jalas olid mul pooled saapad. Kui kevadel ilm juba päris palavaks läks, olid minul ikka need villased sukad ja saapad jalas. Olin kuidagi väga halli varese seisus ja tundsin end kehvasti. Jõukamate taluperemeeste tütreid olid just need, kes mind kõige rohkem nokkisid.

Mul on nii meeles, kuidas ema mulle võileibu kaasa tegi. Kuna kodus olid meil kanad ja siga, sai ta leiva peale ka liha või muna panna. Koolis müüdi ju ka saia, 5 senti tükk, aga meil ei olnud selle ostmiseks lihtsalt võimalust. Need, kes saia sõid, tegid – fuih! sul jälle see leib ja liha! Ühe tüdruku ema pidas saiapoodi ja tema, Aino Teder, oli tore ja sõbralik, tuli minu juurde ja palus, et ma oma lihaleiva talle annaksin. Tal oli suur isu liha ja leiva järele – eks süda oli saiaist ju vesine!

PIDIN 14-AASTASELT SORDIJAAMA TÖÖLE MINEMA

Peale pimesoole operatsiooni pidin hakkama endale tööd otsima. Olin 14-aastane. Meie majas elas üks naine, kes käis Jõgeva Sordiaretusjaamas teravilja osakonnas katselappidel tööl. Ta siis rääkis seal ja ka mind võeti sinna tööle. Minu ülesanne oli vilja-vihkudele sordi nimede etiketid külge panna. Töö eest oli tunnitasu, ei mäletagi, mitu senti see oli. Üks agronoom oli väga tore mees, ta õpetas mind kõiki kergemaid töid tegema. Andis mulle raamatu ette, seal oli põlluplaan, pidin plaani pealt üles otsima põllulapid, mida tema kontrollimas käis ja need üles märkima. Niimoodi ma sinna siis jäingi. Sõda tuli varsti peale, aga nii palju mind seal õpetati, et tegin

ära igasugused aruanded, mida vaja oli. Hiljem, kui tükitöö peale üle mindi, jäid minu hooleks ka kõik palgalehed ja arvepidamised.

II MAAILMASÕDA LÕI ELU SEGAMINI, AEG OLİ ÄREV JA RAHUTU

Koos II maailmasõja algusega tulid Eestisse nii vene väed kui eraisikud. See lõi elu kuidagi segamini. Rahvas oli ärevil ja rahutu.

Kui oli teada, et sakslane tungib peale, siis venelane taganes ja alustas pommitamist. Tulistas pardarelvadest isegi hommikul tööleruttavaid inimesi.

Tahtsin veel kangesti kooli minna ja rääkisin sellest ka talvel töö juures. Ma õppisin koolis küllalt hästi ja tahtsin südamest edasi õppima minna. Unistasin kasvõi kodumajanduskooli minekust, aga võimalusi lihtsalt ei olnud. Ema oli haige. Aastal 1942 abiellusin Ants Roosiga. Oli saksa aeg. Lootsin veel, et leian võimaluse õppima minna, aga saatus tahtis teisiti. 1943. aastal sündis meil esimene tütar ja aasta hiljem tulid venelased tagasi. Rinde eest põgenesime Rapla rajooni Kuusikule. Rindejoon läks seal meist mööda Pärnu ja Saaremaa poole. Tagasi kodu poole tulles oli teeäärne pilt väga õudne – lõhutatud hooned ja matmata laibad. Koju jõudes leidsime eest purustatud linna, tühjad ja lagastatud korterid. Ikka käisid veel pommitamised,

tulid arreteerimised, inimesi viidi püssimeeste vahel, olid mahalaskmised ja teadmata kadumised.

NÕUKOGUDE VÕIMUGA TULID ARRETEERIMISED JA ÜLEKUULAMISED

Kui sõda 1945. aastal lõppes, ei läinud rohkem aega kui paar nädalat, ja mehele tuldi järele. Ta arreteeriti ja viidi ära südaöösel. Karistuseks määrati talle 25 aastat ja viidi kullakaevandusse tööle. Põhjus oli selles, et ta oli eesti sõjaväe lipnik ja tulihingeline skaut – väga eestimeelne mees. Mina jäin üksinda. Miskitmoodi sai ta sealt ka kirju saata, aga minule ta neid ei saatnud, kartis probleeme tekitada. Sain need kätte Tallinnast oma ämma käest. Kirjas ta ütles, et ei tule sealt enam eluilmas tagasi. Ta oli juba vanem mees ja tervis oli sunnitööst täiesti läbi.

Pidin endisesse töökohta uuesti tööle minema, sest muidu poleks meil millestki elada olnud! Asusin tööle 1. juulil 1945. Tööl käies oli juhuseid, kus kontoris helistati ja kutsuti kella kaheteistkümneks öösel punasesse NKVD majja. Ja seal toimusid siis sellised põhjalikud uurimised, et hoidku kohe! Igasuguseid kirju oli laua peale pillutud, nagu oleksid nad mulle saadetud. Mulle ei olnud tegelikult ühtki kirja saadetud. Tund-poolteist pinniti, siis viidi mind pikka pimedasse koridori, pandi näoga vastu seina seisma, peale poolt tundi kutsuti siis

uuesti tagasi ja nii kuni kella kuueni hommikul. Alles siis lasti mind sealt välja. Iga kord, kui ära läksin, jätsin tütrega jumalaga. Teine tütar sündis 1945. aasta detsembris, väljakutsumised olid suvel.

Sordiaretusjaama direktor Mihkel Pill juhatas teraviljaosakonda, kus mina töötasin. Tema naine kutsus mind enda juurde ja soovitas mul kusagile mujale korter leida. Ühest korterist, kus me enne mehega elasime, löödi mindi juba välja. Selle kolmetoalise asemele olin saanud ühetoalise. Minuga samas majas elas üks venelasest majandusdirektor, kel oli väga särtsakas naine – see vaatas noori mehi. Osakond oli mulle kahemeetriseid küttepuid muretsenud ja me hakkasime sõbranna Laine Vääriga neid saagima. Tütre sündimiseni oli jäänud veel poolteist kuud – mis saagija ma enam olin! Üks agronoom, kes meil katseajaga tööl oli, juhtus sealt aga mööda minema. Ta tuli sae otsa juurde, lükkas mind vaikselt kõrvale ja aitas need puud ära teha. Aga naabrinaine nägi toimuvat aknast. Talle väga see mees meeldis. Ta läks kontorisse ja karjus seal, et miks tehakse kontrrevolutsionääri naisele puud – tema koht on hoopis Siberis. Et kui midagi ette ei võeta, siis tema ise korraldab need asjad ära. Siis öeldigi mulle, et parem oleks sellest naisest kaugeemale hoida. Kuhu oli mul oli minna?

Emma elas tollal veel Jaama tänava majas, aga sinna oli pomm kukkunud. Aknad olid katki. Baptistist

õpetaja Kaljurand andis talle siis imetillukese toa ja ütles, et kui me mahume, võime kõik sinna kolida. Ruum oli tõesti väike. Ühel pool oli riidekapp, teisel pool väike lapsevoodi ja keskele jäi niisugune riba, et sinna saime vaid madratsi maha panna. Mina magasin ema ja suurema tütreaga siis põrandal. Kui õhtul veel kuhugi minna oli vaja, võis lausa magajatele peale astuda. Ukse kõrvale oli tehtud plekist petška nagu need vanasti olid, see siis küttis tuba. Selle peal sai hädapärast ka süüa teha. Suuremad söögid tegi ema hoovi peal sauna koridoris.

ELAMISTINGIMUSED OLID PEALE SÕDA VÄGA HALVAD

Emä käis linnast korterit otsimas. Öeldi, et ei saa, ei ole. Aga üks mul oli vend 1941. aasta mobilisatsiooniga ära viidud. Ta viidi Jõgevalt spordiplatsilt kell 10 õhtul hobustega ära Mustveesse ja sealt laevaga üle Peipsi Venemaale – olin teda ka ise saatmas. Pool 1 öösel peale seda tulid sakslased sisse. Nii et viimasel minutil enne vene aja lõppu oli vend läinud punaarmeesse. See muutis olukorda. Lõpuks anti meile Jaama tänavale tuba. Saime siin olla ainult 3-4 kuud, kui see maja miilitsatele anti. Siis teatati emale, et uut elamispinda pole kuskilt võtta ja kuna tütar on sordijaamas tööl, andku sordijaam ka korter.

Jõgeva küla viimases talus oli olnud külanõukogu. Külanõukogu viidi üle Ellakverre ja maja anti sordijaamale korda teha. See oli aga täielikult ära lagastatud. Nii saime toa sellesse majja. Sinna minek tundus võimatu! Tegin seal oma kätega remondi. Katus oli õlgedest ja see jooksis läbi. Kui tuli kõva piksevihma, siis voolas vesi ojadena. Nii palju, kui meil neid potsikuid oli, panime kõik nõõriga rippuma ja vann oli maas. Kui vihm üle läks, viisime vee vanniga toast välja. Siis jäid mul küll selg, jalad ja käed haigeks ning läksin arstile. Arst ütles kohe, et kui ma sellest korterist ära ei lähe, olen varsti täielik invaliid, kuid kus mul minna oli? Elasime seal ikka tükk aega. Lõpuks müüs sordijaam selle maja ära.

KÜÜDITAMINE TEKITAS SURMAHIRMU

Me teadsime, et küüditamine tuleb ja eks mul oli ju hirm. Tulin siis linnaservast, kus me elasime, raudtee äärde vaatama, kuidas inimesi vagunite peale veeti. See oli nii hirmus – lapsed nutsid, naised karjusid. Kui nad hakkasid vagunisse minema, löödi püssipäradega takka – mul oli surmahirm. Läksin siis põldu mööda koju tagasi, et näha, kas kodus on kõik korras. Ema palus mind, et ma koju ei tuleks ja lubas vaadata, et lapsi ära ei viidaks. Teadsin, et teda oleks võidud viia koos lastega ja keeldusin ära minemast.

Hommikul läksin tööle, olin sel ajal juba tööde juhatajaks. Läksin uksest sisse, töölised olid ümber laua ja ootasid ülesandeid, kui üks naine hüüatas, et oi! – sina veel siin, teised sinusugused on kõik juba vagunis! Korruga tekkis niisugune vaikus, et kui nõel oleks maha kukkunud, oleks seda kuulda olnud – ma ei osanud mitte midagi öelda.

Tuli välja, et ta oli ise vaevalt pääsenud. Ta ema ja isa olid sakslased, need elasid Laiusel ja olid öösel ära viidud. Tema oli abiellunud Eesti poisiga ja teda ei puutunud. Aga niimoodi öelda!

Töö õmblustehhis

Pärast seda tuli Mihkel Pill ja ütles, et midagi peab ette võtma, et pean end ära lahutama. Ma olin ju veel nii noor ja rumal! Millise hirmuga ma üksipäini sinna Tallinnasse läksin! Ülemkohus asus üleval Toompeal. Mu käest küsiti kõike – et miks ma ei taha niimoodi elada ja mis mulle ei meeldi. Tahtsin ka oma endist neiupõlvenime tagasi võtta. Mulle anti see tagasi, aga lastele mitte. Väga põhjalik pinnimine oli, aga lõpptulemuseks sain selle lahutuspaperi kätte. Peale seda mind enam punasesse majja ei kutsutud.

ELU MUUTUB TASAPISI KINDLAMAKS

1948. aasta aprillis määrati mind Sordiaretusjaamas aretusrühma laborandiks. Sain tööl olla, sest ema hoidis lapsi. Vabal ajal tegin lisaks kudumistööd, et perele lisa teenida. Kuid kahte last üksinda kasvatada oli raske, ema hakkas ka juba vanaks jääma. Mu sõbrannad ütlesid, et kaua ma siin kodus niimoodi nutan. Viisid mind rahvatantsu, veel käisin sordijaama ansamblis laulmas ja nii see elu läks. 1955 abiellusin ma teist korda. Mees, Heinrich Ränkel, töötas tol ajal rajooni põlluvalitsuses. 1956. aasta septembris määrati mind vanemlaborandiks, sellega tõusis siis ka veidi palk. Meil sündis poeg, minu kolmas laps. Elasime kehvades korterites ja tihti pidime käsu peale uut otsima, muret oli küllaga. Lõpuks saime väikese toa,

mille pidime ise lõpuni valmis tegema. See korter asus vana kinohoone taga ja minu töökoht sordijaamas jäi kaugemale. Nii tulin 15. oktoobril 1958 sealt omal soovil ära ja läksin kohe järgmisel päeval, 16. oktoobril, segatööndusartelli "Jõgeva" massiõmbluse töökotta õmblejaks. Tegime eelkooliealiste poiste talvemantleid. 1. jaanuaril 1959 võeti asutus Jõgeva Rajooni Kohaliku Majanduse Kombinaadi koosseisu. Seal tegime naiste plüüš-talvemantleid.

1963. aasta 1. jaanuarist viidi meid ministrite nõukogu määrusega üle õmblusvabriku "Sangar" koosseisu. Seal olid põhitöoks meeste päevasärgid. Et maal olid kolhoosid, siis suunati ka meid kõiki kiirematele töödele appi. Küll heinaajal, kartulivõtmisel ja vahel isegi kevadel kive korjama ja kartuleid maha panema. Peale selle oli ka linnas koristamise ja taastamise töid.

Kord 1972. aastal, peale mehe tuletõrjest lahkumist ja teedevalitsusse varustaja-autojuhina tööle asumist tuli asutuse juhataja Ilves meile ja jäi uksele hämmastunult seisma. Tema teada ei elanud tema asutuse töötajatest keegi nii viletsates tingimustes. Olime viiekesi tõesti väga kitsal pinnal. Üle jõe oli just suur kolmekorruseline maja valmimas, ta käskis meil minna ja sealt endale kolmetoaline korter välja valida. Nii me saimegi elamispinna kolmandale korrusele. Korteri asus otsaseinas ja nii nagu need tänapäeva ehitused on, oli ta väga külm, kuid elasime seal seni,

kuni lapsed kodus olid. Kui lapsed ükshaaval kodunt lahkuma hakkasid, vabanes vastas, üle koridori, kahe-toaline korter ja siis kolisime sinna üle. Nüüd, kus mul mees haige oli ja ma teda põetasin, oleks siiski see kolmetoaline mugavam olnud. Praegu on mu “pesakond” nii suureks kasvanud, et kõik ei saagi korraga külla tulla – eks nad jupikaupa siis käivad.

Mul on kolm last, kuus lapselast ja kaheksa lapselapse last. Nii ma siin elan. Minu tütar Anne on Kohtla-Järve 1. Keskkoolis õpetaja, Anu töötab Tartu Ülikoolis ja poeg Ain on Soomes ehitusel viimistleja.

Tervisega on küll probleeme, aga hing on hea! Lapsed ütlevad, et see mind üleval hoiabki. Nüüd ma siis ütlen alati – mul pole elu sees nii head elu olnud – teed mis tahad ja oled kuidas tahad. Peaasi et tuba on soe ja riie seljas. Mul on nii palju hobisid – loen palju, lahendan ristsõnu ja teen käsitööd.

Kirja pandud 2008. aasta suvel

Maie Vakar

KODU JA PERE

Sündisin 1928. aastal Põltsamaa vallas Varivere küla Käsukonna talus, isal oli veel Kokkari talu. Ettevõtlik isa ostis 1936. aastal Eesti Vabariigilt Põltsamaale Veski tänav 13 varemed, ehitas peale teise korruse, avas selle I korruse põhjapoolses otsas kaupluse ja me kolisime linna. 1941. aastal lasksid venelased Puiatus maha isa kaks kaitseliitlasest venda. Nõukogude võimu jaoks oli piisavalt põhjust kuulutada meie pere kulaklikuks. 1949. aastal elasime Veski tänav 13: isaema Liina Vakar, sünd 1876. aastal; isa Ernst Vakar, sünd 1902. aastal; ema Johanna-Marie Vakar-Soon, sünd 1905. aastal; Paula Vakar, sünd 1927. aastal; Maie Vakar, sünd 1928. aastal; Virve Vakar, sünd 1932. aastal; Elle Vakar-Röstern, sünd 1935. aastal ja Mall Vakar-Elbing, sünd 1939. aastal.

MEID HOIATATI KÜÜDITAMISEST ETTE

Isa oli küüditamisest ette hoiatatud, “kulakuna” arvas ta seda ka ise ja oli ettevalmistusi teinud. Ta oli hea ärimees, kõik riiginormid tasutud. Veski tänava maja

natsionaliseeriti 1941, jäime oma majja üürilisteks. Isa kõneles, et inimesed elavad igal pool, peaasi on tööd teha. Tal oli varutud jahu, tangu, herneid, soolaliha, nõutäis peedisiirupit ja tühje kartulikotte.

25. märtsil 1949 kell 6 anti Veski tänava majas uksekella, sisse tulid kaks püssiga sõjaväevormis meest ja üks erariietes tõlk. Pidi olema passikontroll. Vahe-tult enne seda olid Annikveres tapetud Lillevered ja otsiti innukalt mõrvareid. Siis öeldi, et meid saade-takse välja, passid võeti ära, asjade pakkimiseks anti aega kaks tundi ja kaasa lubati võtta 2,5 tonni moonat. Isa kallas lihatünnid soolalihaga kottidesse, võtsime kodust kaasa kõik isa puutööriistad. Küüditajad käi-tusid lugupidavalt ja õpetasid meid. Leiba polnud, leivatainas oli Käsukonnas astjas, laenasime naabritelt paar pätsi. Koju jäid maha vaid laearmatuurid ja kell.

Kraami oli palju, autoga veeti meid Viljandi maan-teele vallamaja juurde, istusime koorma otsas. Seal kontrolliti ükshaaval kõik üle ja tuli välja, et vanaema polnudki kirjas. Isa küsis, mis me teeme, kas jätame ta maha sugulaste juurde. Adaverest oli tuttav mees vedruvankriga vallamajas ja temaga oleks vanaema saanud sinna saata. Aga teadsime, et vanaema ei sobi-nud hästi emaemaga ja võtsime ta ikkagi kaasa.

Meid veeti autoga Jõgevale ja paigutati 42 loomava-guniga ešeloni veduripoolsesse otsa. Vaguni otstes olid kahekordsed narid, sees kaks raudahju, kus saime süüa

teha, aknal trellid ees. Otse akna juures olid puuriidad, tirisime läbi trellide puuhalge vagunisse kütteks. Seda teha ei tohtinud, aga valvurid ei teinud väljagi.

26. märtsi lõuna paiku hakkas rong liikuma. Kirjutasin vagunis koolikaaslastele kirju ja Tartus viskasime kirjad välja – kõik olid kohale jõudnud. Isa oskas vene keelt ja temast sai vagunivanem.

Naabrid olid tapetud kanad kottidega kaasa võtnud, vagunis rappisime neid ja viskasime suled läbi akna välja. Vaguni raudahjul keetsid nad kanasuppi, jagasid seda kõigile vagunikaaslastele. Sverdlovskis oli esimene peatus, kus anti vaguni kohta neli pange-täit õliga tehtud hirsiputru ja leiba. Isa organiseeris jaamast leiva ja pudru toomise, püssimees tuli kaasa. Ilmatu suured katlad olid putru täis. Sõime kõik ära. Edasi saime kord päevas süüa, suppi või putru. Ei mäleta seda kohta Venemaal, kuid ühes peatuses sat-tusime kõrvuti leedulaste ešeloniga, hakkasime neile eesti laule laulma, nemad laulsid meile vastu ja Ülo Meerits mängis akordeoni.

Tatarskis haagiti ešeloni tagumine ots lahti ja suu-nati edasi. Meie jõudsime 11. aprillil Karassuki jaama, seal ootasid veoautod. Meie pere koos kraamiga mahutati kahele autole, algas sõit 100 kilomeetri kau-gusele Krasnozjorski. Autode kolonn oli pikk, ühel meie kraamiga autol murdus telg, isa jäi koormat valvama, meie liikusime teise autoga edasi, uus auto

tuli järele. Teel olles uurisime püssimeestelt Krasnojorski kohta. Saime teada, et külas on 10-klassiline kool, postkontor, haigla, kauplused ja et küla läbib Karassuki jõgi.

JÕUAME ASUMISE SIHTPUNKTI KRASNOZJORSKI KÜLLA SIBERIS

Küla keskele endisesse puukirikusse oli tehtud klubi, sinna saalipõrandale paigutati meid koos riietega magama. Külma oli umbes -10 kraadi. Teisel päeval viidi meid küla taha tühermaale, isa koos Leo Käsnapuuga käis maad kuulamas ja nad tegid kõik, et me keskusse jääksime. Peaasi, et lapsed koolis saaks käia ja pere ühte jääks. Meil, tüdrukutel, olid pikad püksid jalas, ise olime ka pikad. Esimehed otsisid tööjõudu, meid peeti poisteks ja tugevaks tööjõuks. Pärast ütles esimees isale, et see oli teda oma tüdrukutega ära petnud.

Meid sõidutati ühe mätasmaja ette, majaperenaine oli läinud õe juurde elama, meile jäi pliidiga tuba. Maja katuseroov oli näha, vitstega punutud seinad olid kohaliku valge saviga üle võõbatud, ka põrand olid savist.

Külas oli palju ukrainlasi, kes olid 1936. aastal sinna tulnud. Hakkasime kohe sõbrustama naabritüdrukutega, õppima keelt ja nooremad õed läksid sügisel kooli. Küla keskel oli Stalini kolhoos, peale meie jäid sinna veel Punga ja Joosepi pere. Pärast majutamist

pakuti meile sauna võimalust, uuriti, kas meil täisid on. Ei olnud.

Saunaks oli kõrge jõekalda savisse uuristatud koobas, vett võeti jõest. See oli suitsusaun, kus oli kaks toobrit vett. Lõkke peal aeti igasugu rauakolu punaseks ja pisteti ahjuroobi abil veetünni. Nii saadi sooja vett. Käisime saunas kordamööda, aurutasime kivide kohal riideid ja iga järgmine saunaline hoolitses sooja vee eest. Kaevusid majade juures polnud, kogu vesi võeti jõest.

Õppisime kohalikelt elu ja nemad meilt. Isa ütles, et lapsed, ärge kurvastage, meid saadeti ilma rahata ilma vaatama. Järgmisel päeval saadeti meid esimese tööna lao uksetaguseid lumest puhtaks rookima. Lao hoidja Leonid Zujev oli laisk mees, laskis lume jääks sulada ja ei saanud lao uksi enam lahti. Isa tegi kohe oma tööriistadega korralikud lumelabidad, ajasime uksetaguse laialt lahti. Ülemused tulid, ajasid silmad punge, nii palju poleks olnud vaja teha. Püüdsime seletada, et lumi sulab ja vesi valgub muidu lattu.

Samas oli pikk loomalaut, mind saadeti koos Valvega kahe paari härgadega 12 kilomeetri kauguselt loomadele heinu tooma. Härgi tuli ajada pika vitsaga, koeranahkse kasukaga metsavaht tuli hobusega kaasa teed näitama. Heinakuhjad olid lume all, ajasime kuhjaümbrused lumest puhtaks. Eestist oli meil kooraköis kaasa võetud, samas tegime koormapuu. Reed olid keskelt lahtised, mõni puunott istumiseks.

EESTLASED SAAVAD IGAL POOL HAKKAMA

Esimesel aastal me töötasu ei saanud, me olevat kõik ette ära söönud. Teenisime kohalike käest toiduraha õmblemise, tikkimise ja kudumisega, harutasime kampsunid üles ja kudusime lõngast kirjused käpikuid, müüsimise paari 25 rublaga.

Sõnnikust tehti briketti, katuseõled pahmati härgadega sõnnikuga segi. Puust vormidesse pandi sõnnikusegu, tambiti jalgadega kinni. Paari päeva pärast pöörati ringi ja kuivatati päikse käes ära ning laoti riita nagu meie turbabrikett. Isa hakkas puutöökojas tööle, tõi sealt lisaks veel saepuru. Mättamajas elasime poolteist aastat, siis võttis isa laenu 10000 rubla ja ostis poolplekk-katusega maja ja veidi maad selle juurde. See ristpalkmaja oli kuulunud endisele kulakule. Koos majaga saime ka koera – Muskarka (Muska).

Isa tegi kodus ka puutööd. Ta jäigi kolhoosi puusepaks. Vahel sai puutöökojast kütteks puuklotse kaasa tuua. Venelased töid kütteks metsast toore puu ja hakkasid otsast seda põletama. Põllutööl käisin 8 kilomeetri kaugusel brigaadis, seal oli mitu maja – üks oli suur plekk-katusega, endise kulaku kahetoaline palkmaja. Ühes toas oli pika laua ja pinkidega brigaadi tuba, pliidil sai teed keeta ja päevalilleseemneid praadida. Maja teises toas elas brigaadi leivategija Firzovka. Savionnid olid mätaskatusega. Brigaadi läksime hom-

mikul ja tulime õhtul, oma söök oli meil kaasas, seal saime vajadusel ka midagi keeta.

Enne külvi tuulasime Valvega teravilja käsimasinaga vitstest põimitud ja põhuga topitud varju (kutsuti klu-niks) all. Ühe sorteeri peal oli tööl kolm inimest: kaks ajasid käsitsi masinat ringi ja kolm kallasid pangedega teri peale. Samasugustes varjualustes peeti lambaid. Otsustasime kõigepealt hoidla põranda puhtaks pesta. Hoidlas oli tohutult rotte, kes meie veega askeldamisel pistsid põrandapragudest ninad välja ja tulid vett limpsima. Valve Pung-Tõnsoni mäletamist mööda tulid rotid karjas veeküna juurde jooma, kui öövaht hobuste jootmiseks kaevust vee välja vinnas ja künasse kallas. Rotte oli nii palju ümber küna, et hobused ligi ei saanud. Poisid püüdsid mõne roti kinni ja kõrvetasid ühel osa karvu ära. Vanarahvas rääkis, et kui ühe roti ära rikud, põgenevad teised ka ära. Tõsi, mis tõsi. Poisid panid veel ühele rotile kellukese kaela ja lasksid lahti. Olin veidi eemal, kui kuulsin mingit imelikku madinat. Lumme oli buldooseriga kraavike lükatud ja selles jooksis tohutu kari rotte nagu kirju lint, kõige lõpus kellukesega rott. Kuhu nad läksid – kas rajoonikeskusesse välja?

Siberis kasvas palju koirohtu, seda kutsuti balõnniks. Koirohi tegi vilja kibedaks, aga koirohu tolm oli kopsudele hea. Heinamaad olid enamasti endised talude põllumaad – vaid hõre pajuvõsa ja üksikud kasetukad sees.

Olime Valvega ühe suve niidumasinade peal. Niideti linttraktoritega, viis pooleteise meetri pikkust rooliga niidukit järel. Igal hommikul tuli teritada vesikäial vikatit ja õhtuti õlitada. Kohati oli heinas nii palju maasikaid, et neist oli vikat punane. Rohi kasvas lopsakalt, lõhnas nagu apteegis, palju ravimtaimi oli sees. Heinakoristusajal elasime heinaonnides, Penti ema oli kokana kaasas. Hommikul toodi külast koduperenaisi ja lüpsjaid lisaks heina kokku panema. Riisuti hoburehadega, saadu pandud hein veeti hobustega kokku. Hobuse rangide külge oli kinnitatud pikk köis, mis veeti ümber sao ja sõideti kuhja juurde, 8-9-aastased poisikesed ratsa hobuse seljas. Heinad ja põhud paigutati majakatustele, et loomad kätte ei saaks.

EESTLASED OLID LEIDLIKUD, TÖÖKAD JA RÕÕMSAMEELSESED

Õhtuti laulsime kahehäälselt lõkke juures eesti ja vene laule, Klementine-nimeline saksa tüdruk oli hea häälega eeslauljaks.

Meeles on, kuidas lõpetasime brigaadi lähedal suurel põllul heinatöö. Meil oli hobuniidukil kolm meest – Albert, Evald ja Mihkel Annist; hoburehadel Valve, õde Virve ja mina. Põldude vahel olid mitmel pool talvel lume kogumiseks mõeldud kibuvitsahekid. Ehtisime hobused kibuvitsa roosade õitega,

panime õisi ka omale rindu ja lõime eesti laulu lahti: “Kas tunned maad...” ja brigaadi õue jõudes: “Kuldne õhtupäike, ilus oled sa...”, kus refrääniks: “Hoia kinni, muidu võid sa uppi lennata...”. Brigadir Morev ja esimees Tkatsenko jälgisid meid huviga. Brigadir tõstis pöidla esimehe poole ja sõnas: “Vohh!”

Seemneviljahoidlasse paigutati ööbimiseks narid. Ema käis härjaga 3 kilomeetri kaugusel kanafarmis tööl brigadiri abiliseks, tõi normimunad ära ja pidas arvestust. Kaenla alla peitis kummikoti, valas katkised munad kotti. Kontrollimisel vaadati taskud läbi, kummikotti ei osatud otsida. Kodus pidasime ise ka kanu, hiljem siga, lehma ja lambaid. Lehma nimi oli Manja (Maasik), hommikul saatis igaüks oma lehma külatanumale.

Lõunane lüps tehti jõe ääres. Suvel läksid lehmad kuumuse eest vette, ema viis Manjale leiba ja lehm tuli kohe veest välja. Venelased olid omadega hädas, pärast hakkasid ka leivaga meelitama. Lõunane piim toodi pangega koju, see anti normiks ära. Talupere-naistest said kolhoosis lüpsjad-karjatalitajad: Aurelie Rähn, Aliide Roosileht, Hilda Pent ja Linda Sulg. Lüpsjad elasid brigaadis ühises barakis, pere oli külas.

Paula kopsud olid nõrgad, 1951. aasta sügisel parvel olles ta külmetas, jäi kopsupõletikku ja novembris suri. Isa tegi talle ise kirstu ja risti. Paula ärasaatmisel kukkus Kurvitsate väravas kirstu pealt rist maha. Seda peeti halvaks endeks. 1952. aastal surigi Hilda

Kurvits. Paula surma järel kirjutasin Põltsamaale Herbert Kuurmele kirja, sain vastuse ja lisaks kaks fotot kiriku õnnistamisest ja õnnistamislaulu sõnad. Albert Pent magas traktoristina põhuhunnikus, külmetas ja suri kopsupõletikku. Märt Rõuk oli olnud kirikunõukogus, tema toimetas eestlaste matuseid. Surnuaed oli küla taga, loomad jalutasid kalmudel, eestlased tegid enda kalmudele aiad ümber.

Igal neljapäeval pidime käima komandantuuris enda kohalolekut allkirjaga kinnitamas. See oli meile, 70 eestlasele, kohtumispäev. Otsest nälga me ei kannatanud ja nälga keegi ei surnud. Alul oli Kransnojorskis neli kolhoosi: Stalini-nimeline, Kai-garodka, Ždanovi-nimeline ja Krasnõi Majak. Hiljem need ühinesid, keskus jäi Stalinisse, teised olid brigaadikeskused.

JÕULUD JA MUUD EESTLASTE PEOD SIBERIS

Esimesel aastal saadeti Pärnust Liiberile jõuludeks kuusk. Meie majas oli suur tuba, olime seal kõik koos. 6-aastasele Agnes Pentile tegime marlist kleidi – ta oli meile inglisk, kes süütas esimese jõuluküünla. Pidasime eestlastega koosviibimisi, Ülo Meerits ja Leo Lepp mängisid akordeoni, Nõmmeotsad Imaverest kitarri ja meie tantsisime. Päeval läksime 8 kilomeetri kaugusele tööle, õhtul tantsima. Ülo Meerits oli oma akordeoniga

tehtud poiss. Kohalikud teadsid eestlaste pidudest, vist 1955. aastal hakkasid kauplema, et ka neile esineksime. Meil oli kolme paariga rahvatantsugrupp, õppisime selgeks “Vigased pruudid”, Rutt Käsnapuu oli peasoline. Tegime ühe toa esinemiseks tühjaks, aga kuna kõik sisse ei mahtunud, avasime ka aknad vaatamiseks. Venelased sõnadest küll aru ei saanud, aga Ruti miimika ütles kõik. Enne esinemist avastasime, et Ülo Meerits on akordeoniga sakslaste juures pulmas mängimas. Tekkis küsimus, kes siis rahvale tantsuks mängib. Käisime Ülot pulmast ära toomas. Laulsime palju, kodust saadeti sõnad ja noodid, kõik eesti laulud olid peas.

STALIN SUREB, TULEME JÕGEVALE ELAMA

Pärast Jossi surma muutus elu kergemaks. Evald Joosep õppis traktoristiks ja hakkas tööle linttraktoril S-80, minust ning Valvest said tema haakijad. 24 tundi oli üks vahetus, õppisime Valvega selgeks ka traktoristi ameti. Evald Joosep abiellus Leida Pöderiga, pojad Mati ja Ain sündisid Siberis, Jaan Eestis.

1956. aasta kevadel saime Eestisse tuleku loa. Tasa-pisi hakkasime oma vara realiseerima, tööl käisin viimse päevani. Leedulased ostsid meie lauanõud, talveriidid saatis isa postipakkidega Põltsamaale Jõemaa Karla nimele, suuremad kastid teraviljakoormatega Karassuki jaama kaudu Jõgevale ning Eestisse jõud-

sime 1957. aasta 1. mail.

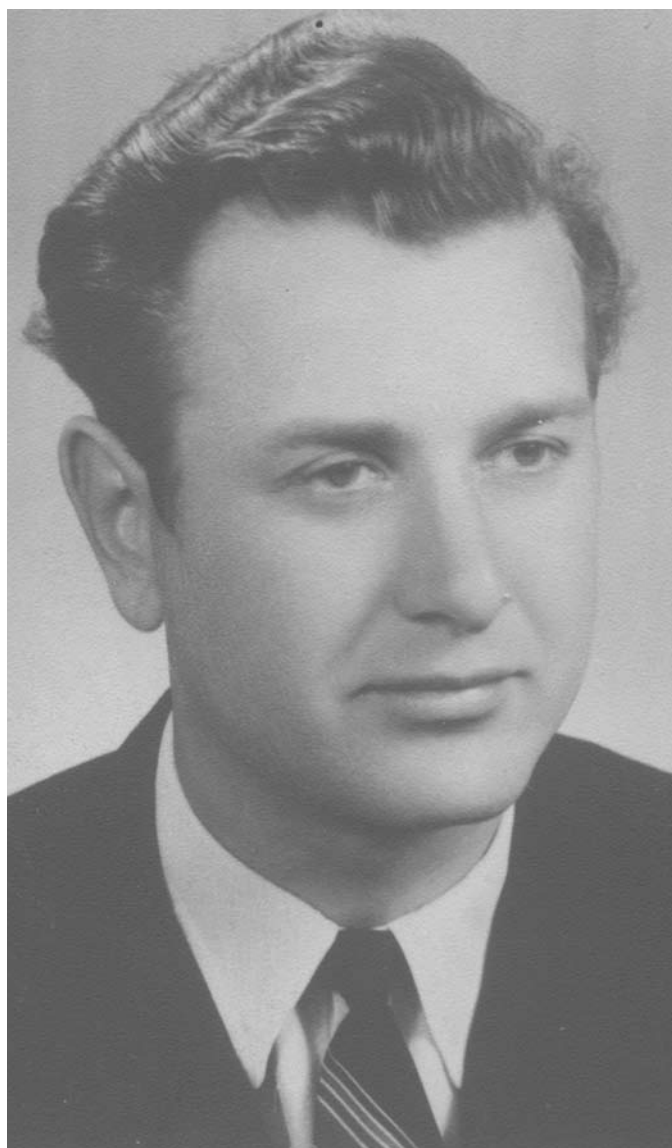
Elamisluba Põltsamaale ei antud, isa hakkas otsima maja ja leidis selle koos suure krundiga Jõgevale, Suur tänav 53. Selle maja ehitamist oli alustanud 1952. aastal Orlovi-nimeline mees, kes müüs selle Praaklile. Tema käest isa maja ostiski.

Isa hakkas tiserina Jõgeva teeninduskombinaadi puidutsehhis tööle, mina leidsin töökoha Jõgeva Sor-diaretusjaamas Valve Aamisepea juures. Tööl käisin Siberist kaasatoodud jalgrattaga, hiljem läksin teeninduskombinaadi villaketruse osakonda. Jäin kogu eluks üksikuks.

Õde Virve õppis Novosibirskis meditsiiniõeks, Eestisse tulles leidis Viljandist endise Põltsamaa arsti dr Vipperi, sai kohe tema kaudu töökoha ja abiellus Sikemäega. Elle õppis Novosibirskis kaks kursust pedagoogilise instituudi matemaatika-füüsika osakonnas, Eestis jätkas õpinguid Tallinna Pedagoogilises Instituudis. Pärast lõpetamist töötas õpetajana Palamusel ja Kohilas. Seejärel siirdus Tallinna arvutispetsialistiks. Malle jäi algul Siberisse kooli lõpetama, Eestis hakkas õppima raamatukogundust, oli kaua Võnnu raamatukogu juhatajaks. Hiljem töötas Tartu Ülikooli kapitaalremondi osakonnas. Isaema, ema ja isa on maetud Põltsamaa kalmistule.

Maie Vakari sõnade ja kirjutatu järgi kirja pandud

2005. aastal. M. Vakar elab tänini Jõgeval, isa ostetud majas.

Heino Kose

SÜNDISIN JÕGEVAL POSTITÖÖTAJA PEREKONNAS

Minu isa, Johannes Kose, oli pärit Kursi vallast, suurest, 12-lapselisest perest. Vanaisast on mul alles pilt, kus ta on suure habeme ja pikkade juustega ning istub kivi otsas. Minu ema, Mahta Kriiska, oli pärit Siimustist.

Isa ostis 1931. aastal Jõgevale maja. Mina sündisin 1933 siinsamas, Jaama tänaval. Õdesid-vendi mul pole.

Isa oli eluaegne postiljon. Ta vahetas posti, käis seda rongi pealt toomas – posti veeti tollal rongiga. Kui rahasid saata oli, veeti neid käruga, tsaari ajal olid suured kotid tšervoonetseid täis. Ema oli tollal kodune, kuid töötas vahepeal samuti postkontoris. No muidugi käidi maal tööl, kaks siga ikka peeti ära ja kanad. Kartulid kasvatati oma aiamaalpil. Isa sai oma töö eest hulga aukirju, kuid kui 1949. aastal tema peale kaevati, lasti ta lahti. Siberisse õnneks ei saadetud, selles suhtes läks hästi. Enne seda, ma vaatasin ta tööraamatut, olid tal vaid kiitused hea töö eest. Isa oli muidugi juba eesti ajal tööl, 1931. aastast või juba

varengi. Vallandamine mõjus aga närvisüsteemile nii, et tal tekkis verevähk. See raviti küll välja, aga suhkruhaigus jäi talle surmani külge. Enne seda oli ta täiesti terve inimene. Nii et närvisüsteem on üks kaunis tähtis asi!

Siis oli ta aiandis hobusemeheks ja hiljem kommunaalettevõtete kombinaadis. Postkontorisse tagasi sai ta alles siis, kui Stalini surma järel amnestiad tulid. Ema töötas hiljem apteegis, oli abitööline, aga pärast oli koolimajas koristajaks ja valvuriks – oma 20 aastat on ta tööstaaž seal.

Kui isa maja ostis, alustas ta ka ümberehitust, kuid see jäi pooleli. Algul oli all kolm tuba, üleval tuba ja köök. Käimla ja muud ruumid olid maja küljes, sees. Hiljem ehitati ärklikorrus peale, üles teisele korru- sele sai kaks korterit. Kodused tingimused olid meil Jõgeva mõõtmetes päris head. Kes ikka majaomanik oli, see oli pisut rikkam inimene. Isa oli riigitöötaja ja riigitöötajate palgad olid nagu nüüdki, suhteliselt kõrged. Tema palk oli saja krooni ringis, nii et ikka sai maja osta. Maa peale tehti rendileping.

Meil oli ka Siimustis üks väike talu, see anti isale Vabadussõjas osalemise eest. Tavaliselt anti ikka nende, kel oli, veel juurde. Isa oli ka I maailmasõjas.

MEENUTUSI LAPSEPÕLVEST JA MÄNGUSELTSILISTEST

Lapsepõlve mänguseltsilisi oli mul mitmeid. Ühega neist, Arnold Jakobyga, oleme tänaseni koos “Klubi 1938”-s. Olid alt-raudtee ja üle-raudtee poisid. Meie olime alt raudteed ja hoidsime kokku. Jaama tänava poisid olid veel eraldi. Sõjamänge sai mängida ja kalal käisime. Vanasti oli jõel jää paks, nüüd pole seda üldse. Siis lõigati jääd ja viidi majandusühisuse hoovi, saepuru alla. Jää sees hoiti kaupa värskena.

Ühe aasta olen ma ka karjas käinud.

President Pätsi külaskäigust tehti foto, olen ka seal pildil. Meil kõigil lastel olid valged riided, ainuke mustas riietuses on Roodla Tõnu. Tal hakkas külm, ema viis talle siis midagi selga – nii ta ongi sellel pildil nagu must vares valgete hulgas.

Riided õmbles tollal rätsep, neid oli linnas kaks: Jaan Sinka ja Jaan Liigand. Mäletan, et mulle tehti vähemalt kaks ülikonda. Mängusärgid ja -püksid – eks need osteti ikka poest. Takuseid asju ja pastlaid meil ei olnud.

Käisime Siimustis sõda mängimas, kapten Tiimanni onupoeg mängis kaptenit ja mina vanemleitnanti. Meie olime valged ja teised olid punased. Läks igaveseks kismaks, et kumb see võidab.

Koolivend Ilves, kes praegugi Jõgeval elab, tegi püstitoli, värvis ilusti ära ja sellega sai pauku teha kah. Mul

oli väike laskemoona ladu, panin selle halba kohta, isa leidis üles. Suitsuahju lõõri peitsin – no lapse asi!

Pärast sai siin taguda nii jalgpalli kui hokit. Jõe ääres käisime mängimas, seal oli saksa ajal kaks šlakki – nii nimetati ühetorulisi otsesihimisega õhutõrjekahureid –, muidu oli neid isegi nelja või kahe toruga. Lahingute ajal paikneid ühed seal, kus praegu kultuurikeskus on ja teised seal, kus veetorn, mäe peal.

KOOLITEE ALGAS KOOS SÕJA JA SAKSLASTE TULEKUGA

Kooli läksin 1941. aastal. 7. klassist tulin ära ja hiljem, peale sõjaväge, läksin töölisnoorte keskkooli. Kooliaeg jäi sõjaaega. Saksa ajal, 1942, jäin ma haigeks, tüüfusse. Mäletan, et läksin sõber Arno juurde, rääkisin talle midagi ja ma ei tea, mis juhtus, kas oli toaõhk umbne, – seisin ukse peal ja kukkusin plaksti! maha, otse hammaste peale. Minestasin. Olin kaks nädalat kodus ja siis oli juba niisugune palavik, et teadvus kadus. Isa võttis mu sülle ja viis Tartusse nakkushaiglasse, mis hiljem sõja ajal põles maha. Seal oli üks vanem arst, kes mu terveks tohterdas. Ega seal palju ei puudunud... jäin ju nii nõrgaks.

Meie klassijuhataja oli Mets. Põhilisteks õpetajateks Salum ja Ants Saks. Meie klass oli päris suur, ligi 30 õpilast. Olin Silvi Oja ja Evi Sinkaga ühes klassis.

Kaunis suured klassid olid, seal oli nii Jõgeva kui ka ümbruskaudseid lapsi.

Meelde on jäänud õpetaja Herbert Kommussaar, üks vanem õpetaja, ta õpetas saksa keelt. Mul juhtus saksa keelega selline lugu, et kukkusin üleminekueksamil läbi. Võtsin pileti ja lugesin kuidagi valesti. Valmistasin ette hoopis teise teema. Pärast selgus, et vastasin valele piletile. Kommussaar oli komisjonis assistendiks. Protestisin küll, aga ei olnud midagi teha, läbi kukkusin ikkagi. Õhtukooli lõpetasin 1957. aastal töö kõrvalt.

Jõgeval oli nõukogudevastane koolipoiste organisatsioon. Need olid poisid, kes vene ajal teedevalitsuse juurde puu otsa sinimustvalged lipud panid. Nad viidi Siberisse või pandi kinni.

VÕIMUDE VAHETUSEGA TULID SEGASED AJAD

Meil oli võimas raadio – “Suprema”. Mäletan, et see pandi akna peale, siis kostis kõvemini. Aga vahepeal, vene ajal, korjati raadiod ära. Isa oli sides tööl ja sinna toodi kõik raadiod kokku. Kui venelased 1941 põgenesid, tõi isa raadio kohe tagasi.

Kui sakslased sisse tulid, võeti maja ülemise korruse akna kolmest ruudust üks vahelt ära, pandi sinna raskekuulipilduja, istuti laua peale ja tulistati. Venelased tulistasid jõe tagant vastu.

Jõgeva
Sordiaretusjaam

Saksa ajast on meelde jäänud, et saksa sõdurid olid tip-top, tsiviliseeritud, nagu öeldakse. Saksa komisariaat oli ühe loomatohtri majas, seal, kus praegu “Selver” on. Kui sakslased tulid ja midagi sul kodust võtsid, siis vabandasid.

Isa saksa keelt suurt ei rääkinud, kätega rohkem räägiti siis. Põgenesime linnast ära, läksime maale. Siimustis lauluväljaku juures panid sakslased kauge-laske-haubitsad valmis. Vaatasin, et nüüd läheb kõvaks sõjaks ja läksime ära metsa peitu, olime heinaküünis mitmed päevad. Lehm oli meil ka kaasas. Koosesuppi sõime, see oli nii rammus, et südame peale hakkas.

Kaotasin seal metsas isa hõbevutlaris vabadussõja medali ära.

Mäletan, et sõja ajal kukkus üks väike pomm meie kuuri taha ja lõhkes. Isa oli diivani peal ja õhusurve lõi ta hooga tuppa. Vanaema oli köögis ja jäi plahvatusesest mitmeks kuuks kurt-tummaks. Ei olnud kildusid ega midagi. Tegelikult taheti raudteejaama pommitada, aga läks mööda. Linn nägi peale sõda päris kole välja, alles hiljem koristati rusud ära.

Vene ajal vahetusid ka õpetajad. On ju loogiline, et kõik muutus – kelle leiba sa sööd, selle laulu laulad. 1 x 1 on ikka 1 x 1, aga saksa keele asemele tuli vene keel. Komsomoli astumisega oli nii, et ega niisama sinna astuda ei saanud, alati pidid käemehed ka olema. Hokiga oli ju ka nii, et tahtsime meeskonda minna, aga esimesena langesin mina välja, sest mul ju isa öeldi olevat rahvavaenlane ja teistel, kellel isad olid vangis, neid ei võetud ka. Noormäe Aksel organiseeris Jõgeval komsomoli. Need, kellel olid isad vangis või asumisel, ülikooli ei saanud. Mina saatsin avalduse mäetehnikumi, aga sinna ei võetud ka.

KGB-ga oli kokkupuudet vaid nii palju, et meie juures elasid noored tüdrukud, keda nimetati “trüki-mustadeks”. Julgeolekumehed käisid nende juures – niipalju ma olen nendega kokku puutunud.

PEALE ARMEED JÕGEVALE TAGASI

1951. aastal võeti mind sõjaväkke. Olin kolm aastat Moskvast ehitamas. Leningradist sõitsime sinna sama vaguniga, millega küüditamine toimus. Terve ešelon oli meid. Mereväe ehitusel oli vaja töökäsi. Enne seda olid seal saksa vangid ehitamas, aga siis lasti nad just koju. Eestlased olid siis ühed kangemad ehitajad.

Peale sõjaväge, 1955. aastal, tulin vanasse töökohta tagasi. Olin transporttööline ja 1957. aastast Jõgeva Ehitus- ja Remondikontoris tööline ja brigadir. Seal töötasin kuni 1966. aastani. Siis kutsuti mind põllumajandusvalitsusse, üks sõber oli seal ees. 1980 läksin omal soovil Endla kolhoosi, kus olin ehitusinsener ja vaneminsener. Hiljem Sadala kolhoosis ehitustööline-brigadir. Siis olin veel agrotööstuskoondises ja kui mind 1987 selle likvideerimise tõttu vabastati, olin 7 aastat juhtivspetsialist projekteerimise ja ekspertiisi alal.

Naise leidsin umbes 50 aastat tagasi Jõgevalt. Olin siis 25-aastane. 2009. aastal saab abiellumisest 50 aastat. Naine tuli Jõgeva Keskkooli matemaatika õpetajaks, praegu töötab ta Noarootsi Gümnaasiumis. Meie peres kasvas kolm last. Poeg on ehitustööline ja elab praegu minu juures. Tütar on Siimustis, ta on kaks kõrgemat kooli lõpetanud. Teine tütar on Londonis ja töötab kuninglikus stomatoloogiakliinikus hügienistina.

Kirja pandud 2008. aasta suvel

Evi Kuntu

MEIE PERE ELAS JÕGEVA KESKLINNAS SUUREL TÄNAVAL VÄIKSES ÜÜRİKORTERIS

Olen sündinud 1933. aastal. Minu isa oli pärit Voorelt, sealt läks ta Kuremaale. Ema kodu aga oli Kassinurmes. Isa perekonnanimi oli algul Sarna, hiljem muutis ta selle Sarnetiks.

Esimesest abielust oli isal kaks last, mina olen teisest abielust. Lapsi oli tegelikult neli, aga kõige viimane suri ja me jäime kolmekesi, nii et peres oli kolm last. Elasime Suurel tänaval, selles kohas, kus praegu on purskkaev. Elamukrundil oli kaks maja, meie elasime üürilistena hoovipealses majas. Sealt mu lapsepõlv peale hakkas.

Elamistingimused olid meil küllaltki kehvad. Üks tuba ja köök oli terve pere peale. Lapsena tuli mul suvel tädi juures karjas käia. Kolm suve käisin ja tavaliselt enne kooli ei jõudnud, kui loomad enam väljas ei käinud. Olin vist vilets õpilane, haridust on mul neli klassi, aga ma olen ennast täiendanud ega ole kuskil hätta jäänud ei arvutamise ega ka muuga.

Emma oli kodune, vaja oli kolme väikest last kasvatada, aga hiljem, peale sõda, läks ta haiglasse kokaks. Isal oli väga palju tegevusalasid: tuletõrje ja majandusühisus, mille algatajaliige ta oli. Samuti oli ta Laiuse vallasekretär. Isa ja linnapea Võsu olid omavahel suured sõbrad. Isa ütles ikka, et läheb Võsu juurde – tal oli värvimistöökoda. Kui ta sealt ükskord tuli, oli Võsu talle kinkinud väikse toakoera. See koer oli meil veel sõja ajal alles, kandsime teda kogu aeg süles kaasas.

J. Jürmani laod või kauplused olid kohe siin raudtee ääres. Hakkasin ükskord üle tee minema ja üks mees sõitis jalgrattaga mulle otsa. Küsis kohe, et – laps, kas sa said palju haiget? Eks ma siis ikka kuigipalju sain ka. Võttis mu käekõrvale ja viis sinna Jürmani poodi. Just kohe siin käänaku peal oligi maru suur kommi-kauplus. – Laps, mis kommi sa tahad? Ma ostan sulle, selle eest, et ma sulle otsa sõitsin. Igatahes, kui ma sealt poest välja tulin, oli mul suur kott komme pihus. Tulin siis koju ja kodus küsiti, et kust ma need kommid sain, – eks ma siis muidugi andsin aru.

1940. AASTAL TULI NÕUKOGUDE VÕIM JA KÜÜDITAMISED

Tollal, kui küüditama hakati, ei tohtinud me peremehe majast linna peale kolama minna. Isa toonitas ühel hommikul, et me linna peale ei läheks ja rohkem toas

oleks. Kuulsin, kuidas ta veel emale ütles, et ei jää koju. Õhtupoolikuks olidki kõik peremehed kuhugi kadunud, ainult meie peremehe aednik ja kojamees Rosentali Jaan kõndis mööda õue ja suurt aeda. Siis tulidki mingid mehed ja tahtsid meie peremeest kätte saada. Teda nad muidugi ei leidnud. Jaan oli, aga teda ei tahtud ja tema elas veel peale sõdagi siin.

Mäletan, kuidas peremees hakkas veel üht maja ehitama. Tal oli kaks poega. Noorema poja, Kaselo Arvoga olime pea ühevanused. Koos me jooksimise ja mängisime, kui seda ehitati. Maja alumisele korrusele tuli jalanõude kauplus, vanem poiss oli seal müüja.

SAKSA AJAL LÄKSIN MA KOOLI

Siis kui sakslased tulid, olime vanaema juures Kassinurmes kaevikutes. Pommitati ja me ei saanud toas olla. Oli pimendamine ja ruumides ei võinud valgust üles võtta. Meil olid hobused ja muud loomad karjamaal – ega lautades kuskil midagi ei hoitud. Ma mäletan, et vanaema keetis mune, suur silmapesu-kauss oli, – noh piim, või ja leivad, need olid kõik juba valmis. Süüa ikka oli siis. Kui ükskord hakkasid sakslased alt rabast ja metsast tulema sinna üles tee peale – no neid tuli nii kohutavalt palju! Meid ei lastud siis õues olla, toas hoiti. Esimene asi, kui nad tulid, nõudsid süüa. Vanaema tõi siis selle suure kausitäie

mune, võid ja piima õue ja need läksid nii ruttu, et... Me aknast vaatasime. Ega nad kurja midagi ei teinud. Algul, kui nad tulid, siis olid ikka viisakamad, aga hiljem, põgenedes, olid näljas. Ja hobuseid võtsid siis karjamaalt transpordiks.

Mis aastal ma kooli läksin, ei mäleta, 1941 vast, kaheksa- või isegi üheksa-aastaselt. Kooliaeg jäi saksa aega. Meeles on see, kuidas seisin õpetajate toa ukse taga karistuseks poistega rivis. Ma olin küllaltki elavaloomuline. Õpetajatest on meelde jäänud Herbet Kommussaar, ta oli mu lauluõpetaja, siis Agnes Aru, kes andis saksa keelt, Eliise Mets oli matemaatikaõpetaja ja Jenni (loe: jenni) Eglit. Koolidirektor oli Virulane.

SÕJA LÕPUS PROOVISIME PALDISKI KAUDU EESTIST PÕGENEDA

Isa oli ka tuletõrjes tööl ja kõige viimase autoga, mis meil oli, sõitsime siis esmalt Suure-Jaani, kui meid sõja tulekul linnast välja aeti. Meid oli kolm perekonda. Sõitsime ja peitsime seda autot, aga päris Paldiskini ei jõudnud. Meil oli plaan ülemere minna. Peatusime ühes metsavahi talus, kus siis auto suures heinaküünis heinte sisse peideti. Lõpuks tulime selle autoga ka tagasi.

Kui vene väed 1944 tulid, ei olnud me sel ajal linnas, alles peale sõda toodi meid Varbeverest tagasi. Ema ja

isa olid kogu aeg Jõgeval, aga meie olime maal. Mäletan, et ühel õhtul hilja oli onunaine maal väljas ja ütles, et suur kuma on Jõgeva peal, et Jõgeva linn põleb.

Elumaja põles aga täielikult maha. Siis me kolisime sinna “tondilossi” mäe peal. Kui isa juba majandusühisuses töötas, sai ta korteri selle praeguse turu ääres oleva punase katusega maja teisele korrusele. Elasin seal seni, kuni 15 aastat tagasi teise korteri sain.

Isa oli peale sõda lihtne ametnik. Ta oli viljalaos tööl, hiljem varumiskontoris – nii et tal on seda tegemist väga palju olnud. Punase maja õue peal oli vorstitööstus ja piimakauplus, majandusühisusel olid ka tallid ja hobused. Kogu töö käis hobustega, need hobused olid kogu aeg õue peal.

PEALE SÕDA SURI EMA JA MA PIDIN TÖÖLE MINEMA

Mu ema suri 4. oktoobril 1947. Ta oli siis veel haigla töötaja. Sel ajal ei tuntud sõna “suhkruhaigus”. Kõik imestasid, et haigla töötaja, et kuidas siis aru ei saadud, aga ilmselt tol ajal ei teatud, et see haigus on olemas. Tal olid hirmsad peavalud ja ravitigi peavalu, aga hiljem lahkamise käigus avastati, et tal oli suhkruhaigus. Ma ei olnud veel viisteistki täis. Järgmisel aastal pidin hakkama endale töökohta otsima, sest elasime vaeselt. Ma läksin suveks Jõgeva sordijaama Liase puukooli.

Sinna võeti puukõplajaid. Sain endale talveks ka töökoha ja olin seal kolm aastat. 1952 sündis mul poeg, 1953 lõppes lapsepuhkus ära. Enam ma sordijaamas käia ei saanud, last polnud kuskile panna. Isa aitas mul last üleval pidada.

Hakkasin Jõgeva linnas tööd otsima. Räägiti, et leivatööstusse on vaja inimesi, seal oli juhatajaks Mäletjärv. Tollast leivatööstuse maja praegu enam pole. Sellel kohal on linnavalitsus. Mäletjärv ise tegi saiatööteid, aga teisel pool tehti siis leiba – mina läksin leiba tegema. Mina olin algul abitööline, kaks inimest olid korraga vahetuses, kolm vahetust oli. Brigadir oli siis see, kes ahju küttis, mina aitasin tainast teha.

Hiljem tehti Jõgevale teine leivatööstus veel. Sinna, kus praegu on raamatukogu. Ladu oli kõrval, oma jahud pidime sealt ise välja tooma – suured 70-kilosed kotid olid. Olime ju noored. Töö annab ikka jõudu ja kui vaja on, siis teed kõik ära, mis vaja. Meil õnnestus kõik, ise lõhkusime puud – puukuur oli õuel. Juhatajaks oli siis Varblas – väga tore inimene. Seal olin ma siis 6 aastat, aga neerud ei kannatanud kuuma ja külma vahet käimist. Kui aus olla, mul ei ole töökohtadel mingisuguseid pahandusi olnud, niipalju kui ma leiba tegin – kunagi ei juhtunud mingisuguseid äpardusi. Kas tuli see minu tagasihoidlikkusest või millestki muust. Tegime vormileiba, siis hakkasime saia juba tegema ja siis põrandaleiba.

Algul tegime tainast käsitsi, aga hiljem tulid need elektripajad, elektriga segajad. Meil olid kategooria-eksamid, kas iga aasta või üle aasta, kuidas nad siis olid, nii et ma sain siis juba V kategooria. Aga mul jäid neerud haigeks ja ma pidin sellest tööst loobuma. Suvekuudel ei olnud nii suurt leivaminekut ja siis töötasin limonaaditööstuses, mille juhatajaks oli Kööp. Tema tegi linnale limonaadi. Ruumis oli suur vann, kus pudelid leotati ja masinaga pesti. Me keetsime siirupit, villisime limonaadi pudelitesse, laskime gaasi sisse, korkisime kinni ka – ja jälle kastidesse.

Hiljem oli varumiskontoris inimesi vaja. See oli üks ETKVL kõik. Isa oli ka varumises tööl. Seal osteti kokku räbalaid ja ajalehti ja muud sellist – olin algul seal ja hiljem, kui kaupluste jaoks juurvilja, kartuleid ja kodus tehtud hapukapsaid kokku osteti ja sorteeriti, töötasin seal. Hiljem olin munalaos: sorteerisime mune, mida kolhoosi kanalatest terve rajooni pealt varumisse kokku toodi.

1969 läksin jälle kaubandusse, sinna oli vaja sorteerijaid-pakkijaid. Töötasin, kus praegu on “Kosmose” hoone. Terve õu oli ladusid täis. Kaupluse all oli külmoone, külmoone kontor ja meil oli väike ruum, kus pakkisime kaupa. Ja kontrollid – kui palju neid siis meil käis! San.-epid. jaam nõudis, et kõik pidi puhas olema ja valged mütsid ning kitlid pidid seljas olema. Iga kuu käisime me kontrollis, proove andsime. Siis san.-epid.

jaam ikka vaatas, et aegunud kaupa ei oleks meil ees ja kui oli, siis... Suured konteinerid olid, kuhu me siis panime selle kauba sisse, mis kauplusele läks. Transportmehed viisid kõik edasi kauplustele või maale, nagu vaja oli. Kuna talvel oli väga külm ja see kastide vedamine oli raske, siis hiljem pakkisime kauplustes kohapeal.

Hiljem ehitati leivatööstusest tahapoole koopeeratiivi laod, ja meid viidi kaupluse juurest ladudesse üle. Lao ees olid kontoriruumid, transport oli seal juures, aga ruumis, kus me pakkisime, oli väga külm. Keskküte oli küll sees, aga laoruumid olid suured. Seal oli siis meid kuus inimest. Kõik olime varaliselt vastutavad – kui puudujääk oli, tuli meil maksta. Aga nii palju, kui mina olen töötanud, ei ole ma puudujääki kuskil tekitanud.

Sealt ma siis 55-aastaselt pensionile läksin. Tööstaaži on mul praegu 46 aastat.

MEHE LEIDSIN JÕGEVA KESKKOOLI EHITUSELT

Jõgeva linna ehitati jaamahoonet ja keskkooli, need on ühel ajal 1950 tehtud. Mul oli üks klassivend seal ehitamas. Meie siis sõbrannaga ikka jalutasime seal, olime sellised püsimatud... Igal õhtul oli seal väljas platsi peal tantsing. Klassivend Volli kutsus meid õhtul

tantsima. Ja sealt ma siis saingi endale elukaaslase, soomlasest ehitaja ... mina võtsin teda tantsima. Tema vanemad elasid Tartus, aga ema oli neil niisugune, et ei lubanud teisest rahvusest naist võtta. Ta võttis poja passi enda kätte. Varsti hakkas meil juba laps tulema, aga abielluda ei saanud. Lõpuks tegi mees uued dokumendid ja siis me abiellusimegi – 4. augustil 1952. Siis polnud kombeks sõrmuseid kanda. Kui meil 25 aastat kooselu täis sai, siis panime sõrmused sõrme. Elasime koos 52 aastat kuni mehe surmani 2005.

Meil on poeg, tema on siin elektrivõrgus töötanud. Tal on esimesest abielust kaks last, kes elavad Saksamaal.

Käisin nüüd suvel Saksamaal neid vaatamas. Pojapoeg on sõjaväelane ja tütar kunstnik, lõpetas Saksamaal kunstiülikooli. See kunstiasjandus on meil käinud põlvest põlve.

Peale sõjaväge töötas mu mees kah majandusühistus ja leivakombinaadis, oli lihttöeline. Käisid metsas puid lõikamas. Hiljem töötas ta ehitajana, tegi pottsepa- ja tiseritööd. Meie kooselu oli pikk ja väga tore.

Kirja pandud 2008. aasta suvel

Helmi Mattiisen

ESIMESED MÄLESTUSED JÕGEVA LINNAST

Minu esimesed mälestused Jõgeva linnast ulatuvad aastasse 1936. Olin laps ja haigestusin raskesse luupõletikku. Elasime siis Härjanurmes, 12 kilomeetrit Jõgevast eemal. Mind toodi hobusega Jõgevale, et Tartu arstile minna. Kõndida ma ei saanud. Mäletan raudteejaama hoonet, kivisillutisega laia tänavat ja suurte vaateakendega kauplusi kahelpool tänavat. Ja palju maju. Tartust tagasi sõites me enam Jõgeva raudteejaama ei tulnud. Rong peatus Söödi jaamas Painküla silla lähistel. See oli linna lähirongide peatuskoht, niinimetaud “teivasjaam” tolleaegse nimetuse järgi. See oli meie kodule tunduvalt lähemal.

Mäletan veel mõni aasta hiljem linnas laadal käimist. Laat asus linna turuplatsil – nüüdsel Jõgeva maakonnahoone ja linnavalitsuse esisel väljakul. Isa ostis sealt mulle kleidiriide. Nendest aastatest meenub ka selleaegse linnapea Johannes Võsu suursugune maja. Koos vanematega linnas käies viisime Võsu töökotta värvimiseks kodus telgedel kootud villase

kanga ja lõngu. Minu silmadele oli see maja ka seest imeilus ja veel ilusam tundus mulle, lapsele, nooruke proua Vösu, kes meie kanga ja lõngad värvimiseks vastu võttis.

PEREKOND JA KODU

Olen elupõline Jõgeva maakonna elanik. Sündisin 5. juulil 1927. Kaareperes Visustis Sillaotsa talus. Ema, Anna Hunt (sünd Sööde, 1906–1990) jäi üheksa-aastaselt orvuks. Tema kasuvanemateks said sugulased Mari ja Gustav Pärn Sillaotsa talust. Ema vanavanemate kodu oli Võrumaal Tsooru vallas Oinaveski talus. Ema abiellus 1925 Laeva vallast Rähni talust pärit perepoja Jaan Hundiga (1896–1981). Perekonda sündis kolm tütar – Laine 1926., Helmi 1927. ja Aino 1928. aastal. Vanemad tegid talutööd, elasime erinevates kohtades. Uus päris kodu saadi 1934, kui isa ostis Saduküla lähistele Härjanurme Pärna väikekoha. Lisaks saime mõned hektarid raiesmikku riigi tagavara maast. See maa anti isale tasuta Eesti Vabadussõjas osalemise eest. II maailmasõja lõppedes loobus isa riigi poolt pakutavast maast olude sunnil. Puudus kapital talu rajamiseks.

Uus kodu oli looduskaunis kohas – suurtest teedest eemal, mets ja põllud ümberringi, jõgi lähedal. See oli aeg, kus iga maamees igatses oma maad ja iga maaharija oli oma töösse pühendunud põllumees.

Maainimene armastas oma maad, elas kokkuhoidlikult, oli suur looduse hoidja ja armastaja.

HARIDUSTEE LÄBI SÕJAAJA

Minu haridustee algas Saduküla 6-klassilises algkoolis. Iga päev tuli kooli kõndida neli kilomeetrit ja teist samapalju tagasi. Kooli lõpetasin 1943. aasta kevadel. Aasta hiljem, 1944. aasta sügisel, tulin Jõgevale äsja avatud Mittetäieliku Keskkooli seitsmendasse klassi. Oli veel sügav sõjaaeg. Lahingud olid Jõgevalt ja selle ümbrusest hiljuti läbi käinud. Maha olid jäänud suitsevad ahervaremed. Minu päevikus on mõned kirjaread nendest sündmustest: Reede, 22. september 1944. /.../ Esmaspäeval, 18. septembril algas Voldi lähisel suur lahing. /.../ Teisipäeval oli Jõunes ja Jõgeval suur lahing. Viisime osa majakraami ja loomad metsa. Kuulid vingusid üle meie peade. Sellel ööl sündis meil valitsuse vahetus. Ja nüüd on siis jälle venelased tagasi. Igal öösel lõõmavad suured tulekahjud. Tulekumad on taeva all. On õudne aeg. Eile, so neljapäeval (21. sept) käis Laine Jõgeval, et selgusele jõuda, mis linnas juhtunud on. Pilt linnast oli talle masendav. Ka nende armas korter Vassila majas (Suur tänav 57) oli põlenud ja veel paljud teised majad /.../.

Sõjaaastad ja mitu võimuvahetust muutsid elu ebastabiilseks, kindlustunne kadus. Vene sõduri

nägemine sisendas hirmu. Kõigele lisaks olid igal pool sõjakoleduste jäljed.

JÕGEVA LINN SAAB MINU ALALISEKS ELUKOHAKS

Alaliseks elukohaks sai Jõgeva linn minule 1944. aasta sügisest. Meenuvad mälestused meie kooli igapäeva-elust. Sõjajärgne aeg oli vaene. Puudus oli kõigest. Linn oli varemetes. Tuli olla väga leidlik, et igapäevaeluga toime tulla.

Oma esimest koolipäeva Jõgeval ma ei mäleta. Kõik oli nii uudne, eriti minule, maalt tulnule. Kool asus Mustvee maanteel (ehitatud 1926-1928). Koolimaja oli suur, avar. Olin tulnud väikesest Saduküla 6-klassilisest koolist, mis oli ka väga kaunis maja oma pae- ja maakivist seinte ja punase kivikatusega. Ümborus oli kaunis, armas, kodune. Koolimaja vastas, üle tee, oli veneusuliste kirik (suleti nõukogude ajal), suur õpetajate maja ja park vabadussambaga, millel tekst: Siin ütles Eesti rahva kangelaslikkus idast voolavale punasele voole 1919. aasta jaanuaris – mitte sammugi edasi! Nõukogude võimu algaastatel sammas hävitati, nüüdseks on see taastatud.

Õppetöö Jõgeval algas novembris. Jõgeva 6-klassiline algkool oli nimetatud valitsuse määrusega mittetäielikuks keskkooliks. Kooli direktor oli algu-

ses Oskar Virulane, kevadel aga määrati poliitilistel põhjustel direktori asetäitjaks õpetaja Margareta Lehtmets. Lõpetasin kiituskirjaga nii Saduküla 6-klas- silise algkooli kui ka Jõgeva Mittetäieliku Keskkooli.

NOORTE ELU JÕGEVA KESKKOOLIS

Keskhariduse omandamise võimalus tekkis Jõgeval alates 1. septembrist 1945, kui kool nimetati keskkooliks. Nüüd lisandus iga aastaga üks klass. Selle võimaluse üle olime kõik väga rõõmsad. Ääretult raske oleks olnud edasi õppima minna kusagile kaugemasse linna, näiteks Tartu. Elu-olu oli küllaltki vaene. Oli puudus õpikutest, vihikutest, pliiatsitest, paberist ja veel paljust muust. Sageli oli koolimaja kütmata. Puid ei olnud. Mitmeid päevi puudusime koolist kütmata klassiruumide tõttu. Olen oma päevikusse kirjutanud, et 1947. aastal ... käisime metsas koolile kütet varumas 24. veebruaril, meie vabariigi 29. aastapäeval. Seda ei tähistatud, kuid oma südames võib seda igaüks tähistada. Nii ka mina väikese sini-must-valge lindiga kodus laual /.../. Koolile käisime metsas puid tegemas veel ka 1948. aasta märtsis ja 1949. aasta talvel. Igal aastal käis meie klass ka linnamajade varemeid koristamas niinimetatud taastamistöodel. Koristus- töodel olid sõjajärgsel aastal ka saksa sõdurid-vangid. Mitmel kevadel käisime metsa istutamas.

Vaatamata raskustele igapäevaelus ja uuele ideoloogilisele ning poliitilisele suunale oli meie koolielu siiski ka huvitav ja tegevusrohke. Olime kultuuri-, teatri- ja kirjanduslembesed noored. Külastasime kõiki kirjandus- ja teatriõhtuid. Otsisime eeskujusid, kelle sarnased tahaksime olla. Olen kirjutanud oma päevikusse 17. juulil 1946. aastal: Miks meeldivad ka mulle inimesed, kes ei oma vagurat iseloomu? Miks ma armastan neid? Miks on sellised tegelaskujud võitnud minu poolehoidu? Kõik teatrietendused, filmid, raamatud – kõigis neis köidavad mind inimesed, kes armastavad oma elus ainult tormisarnaselt tormata. Lugesdes kevadel Betti Alveri “Tuulearmukest” hakkas mulle meeldima peategelane Lea Ring ja on mind siiani köitnud kui vabadust ihkav, tuulega võidu tormata tahtev noor. Ta meeldib, olgugi et kirjanik on tegelasele omistanud ka mitmeid negatiivseid iseloomujooni.

EESTI RAHVA KANNATUSED

Minu isa õemehe, Moora mõisa valitseja Simunas, lasksid venelased koduõues maha ja õde saadeti poliitvangina Siberisse. Sealt kümne aasta pärast tagasi tulles elas ta meil.

Sellest esimesest linnas elatud aastast on mulle meelde jäänud ka üks väga ebameeldiv mälestus. Meie

maja taga, keset põldu, oli suur kruusaaug. Ühel sügis-päeval algasid seal kaevamistööd. Sain teada, et seal on ühishaud mõned ajad tagasi maha lastud hukatutega. Olin julge ja läksin väljakaevamisi vaatama. Seni olin väga vähe kokku puutunud sõjakoledustega, veel vähem näinud maha lastud inimesi. See pilt, mis mulle avanes, oli võigas, aastateks mällusööbiv. Nägin välja kaevatud viie noore sõduri ja ühe erariides naise laipu. Ja see lehk, see jäi ninna kuudeks.

Kirstudesse pandud laibad viidi rahvamaja vastas asuvasse sõja ajal ehitatud barakki. Sealt käis mu igapäevane koolitee mööda ja see hais saatis mind ikka ja jälle, kuni nad jaanuari alul maha maeti. Mäletan, et matuserong liikus mööda tänavat Siimusti poole. Nägin seda kõike meie teise korruse korteri aknast.

Veel hiljemgi õhtupimeduses õues olles oli mul tunne, nagu liiguksid kruusaaugu kohal nähtamatud aimatavad hinged, kes sagivad edasi-tagasi ja suhtlevad omavahel. See kummaline tunne jälitas mind päris kaua. Ma ei peljanud, ei kartnud, aga ma tunnetasin nende hingede olemasolu. See oli midagi erilist, midagi sügavalt tajutavat, mis ei allunud mõistuslikule seletusele. Hiljem see lumm taandus.

Sõjast ei saagi jääda häid mälestusi. Sõda toob kannatusi, kaost, hävingut. Ka teine ebageeldiv mälestus esimesest linnas elatud aastast on siiani ununenematu. See oli niinimetatud “kodutute kotipoiste” ränne

sõjast laastatud Venemaalt Eestisse, kodu ja vanemad kaotanud laste suundumine piirkondadesse, kus loodeti süüa saada. Need olid 6–12 aastased lapsed, võib-olla veel nooremadki – räbaldunud, kehvalt riides, nälginud, külmetavad hirmunud lapsenäod, suurte, kurbade, tardunud pilguga lapsesilmad, kes tulid, et meilt süüa saada. Nad söitsid kaubarongidega, ööbisid külmates raudteejaamades, magasid põrandal. Neist lastest oli kahju.

Ka minu korteri ukse taga käisid mitmed palujad, kellele ma jagasin seda toitu, mida endalgi napilt oli. Tuli ette vargusi. Need lapsed olid süütud kannatajad. Sellel ajal, noorena, ei tundunud see kõik nii sügavalt masendavana ja õudsenä, kui nüüd, tagasi vaadates. Praegu mõtlen enda ja meie aja lastele, kes ei oska midagi sellist isegi ette kujutada.

Eesti rahva suurküüditamise ajal, 1949. aasta märtsis, saadeti Siberisse asumisele ema kasuvanemad Sillaotsa talust. Siberisse saadeti ka ema vanavanemad Tsooru vallast Oinaveski talust. Ema noorem vend Elmar jäi teadmata kadunuks Saksa sõjaväes teenides, vanem vend mõrvati sakslaste ajal. Siberisse saadeti ka mitmed minu lähisugulaste perekonnad Kursist ja Umbusist. Neid eluloolisi andmeid tuli nõukogude korra ajal varjata.

SÕJAJÄRGNE JÕGEVA LINN

Minu õdede korter Vassila majas Suur tänav 57 oli sõjatules hävinud. Uue elamispinna saime Suur tänav 62 Linda Paskelile kuuluvas majas. Vahemärkusena lisan, et Linda oli Riho Terasmaa õde. Riho Terasmaa (1895–1986, endise nimega Richard Stahlberg) oli Jõgeva 6-klassiline algkooli juhataja aastatel 1920–1940. Olen isiklikult mitmel korral kohtunud selle suurepärase intelligentse haritlasega.

See maja, kuhu korteri saime, oli sõjatulest pääsenud ja asus tänavast kaugemal mäe otsas. Paljud majad olid põlenud. Et mälestus kunagistest elanikest püsiks, panen nende nimed kirja.

Vassila maja, suur kahekorruseline elamu, kuulus Jõgeva Sordiaretusjaama teaduri Voldemar Tamme vanematele. Nüüd elab uuesti üles ehitatud majas tema poeg Peeter Tamm. Järgmine hävinud maja kuulus Jaan Soplepmannile – Suur tänav 55. Ka selle maja varemetele ehitati aastate jooksul uus maja sama perekonna poolt. Edasi olid perekond Rasina ja perekond Pohlaka majad – Suur tänav 53 ja 51, samuti hävinud sõjatules. Ka need kaks perekonda said peavarju Suur tänav 62 majas üürilistena. Tulesurmast pääses perekond Kõva maja Suur tänav 49 koos nahaparkimise töökojaga. Selles suures kahekorruselises majas asus hiljem rajooni ajalehe toimetus ja trükikoda. Seal tehti ka tellimustöid rajooni asutustele-ettevõtetele.

Trükikoda töötas seal kuni seitsmekümnendate aastate alguseni. Ka ületänava majad olid hävinud. Tulest puutumata oli jäänud Suur tänav 60 perekond Nõmmele kuuluv saun-kõrvalhoone. Hävinenud oli aga hoovil asunud suur sepikoda. Nende saunahoones elas kuni uue maja valmimiseni Jaan Soplepmanni perekond. Ahervaremetes olid ka paljud elamud ja ärihooned kesklinnas.

PETTUMUS NÕUKOGUDE VÕIMUS

Minu isa ja ema töötasid nõukogude võimu algaastatel kolhoosis, hiljem Saduküla sovhoosis kuni pensionieani. Vanaduspäevil elasid nad Jõgeval meie hoole all. Mõne aja töötas isa kohaliku külanõukogu esimehena ja küla piires loodud kolhoosi esimehena. Nendel ametikohtadel isa pikemat aega ei töötanud. Ta ei suutnud kohaneda loosunglike ja vastuoluliste eeskirjadega, mis olid suures vastuolus tegelikkuses toimuvaga. Isa uskus alul nõukogude võimu kõlavaid lubadusi nagu tuleks nüüd vaeste inimeste paradiis maa peale. Tema pettumus nõukogude võimust saabus aga üsna ruttu. Väga ruttu. See oli paljude tollaegsete vaeste inimeste traagika, kes oma lihtsameelsuses uskusid neid suuresõnaliselt lubadusi.

Kirja pandud 2008. aasta kevadel

Kilde Jõgeva linnaks saamisest

“**Jõgeva**” nime päritolu kohta on mitu arvamust. **Wiedemanni** sõnaraamatus leidub omadussõna “jõgev” (omastav kääne “jõgeva”), mis tähendas “kiirevooluline”. **Lauri Kettunen** pakub v-tuletist üldsõnast “jõgi” – seega “jõgev”.

Krahv **Andreas Mannteuffel** asutas 1756 neljast mõisast (**Jõgeva, Pakaste, Härjanurme** ja **Puurmani**) koosneva majoraadi. Peamõis oli Puurmanis. Jõgeva mõisal oli sadakond lüpsilehma, piim tehti võiks, mis tunnides Peterburgi saadeti, lõssist tehti juustu. Suurt sissetulekut saadi nuumhärgadest, mis samuti Peterburgi saadeti. Jõgeva mõisas töötas viinavabrik, viina aeti nii kartulitest kui Venemaalt ostetud maisist.

19. sajandi teisel poolel sundis kapitalistlik suurtootmine põllumajanduses ja tööstuses otsima uusi turge, sest toodeti rohkem, kui ise tarbida jõuti. Eesti- ja Liivimaa kubermangude mõisnikud ja kaupmehed olid huvitatud raudteest, mis ühendaks neid Peterburiga.

1876. aasta sügiseks valmis Jõgeva küla **Tooma** ja **Kooli** talu maadel **Laisholmi III klassi raudtee-**

jaama kompleks: jaamahoone, 2 elamut, 2 kaubaaita katusealuse ja lahtise platvormiga, pagasiait, veetorn ja veduridepoo. Jõe äärde ehitati pumbamaja ning torujuhe veetornini. Jaamahoones oli veevärk.

Raudteejaama pidulik avamine toimus 21. augustil 1876. Alaline liiklus algas aga **11. augustil 1877**. Reisi- jate liikumine muutis hoone Jõgeva seltsi- ja ühiselu keskmeks, kuna varem kogunemiskoht puudus. Siin tutvuti, aeti juttu ja noorteasju, kuuldi reisijatelt värskeid uudiseid, lepiti kokku simmaneid. Tegelikult oli jaamahoone Jõgeva esimene seltsimaja.

Raudtee ehitamine tõi kaasa suuri muutusi posti- veokorralduses. Jõgeval tekkis vajadus hobupostiveo järele, sest läbisõitjad tahtsid pääseda nii Põltsamaa kui Laiuse poole. **1879** valmisid raudteejaama juurde **hobupostijaama** ja **sidekontori** hooned. Postijaam töötas kuni 1917. aastani, seega 39 aastat.

Postijaama suure verandaga peaukse eest tuli kõnnitee läbi pargi raudteejaama. Enne rongide saabumist jalutasid postijaama pidaja **Jaan Viikberg** ja tema proua **Maria** raudteejaama, kus viimane pidas I ja II klassi **puhvetit**, mis olid rongide saabumise ajal nii päeval kui öösel avatud.

1881. aastal lisandus Jõgeva esimestele ehitistele, raudtee- ja postijaamale, kolmas – Jõgeva mõisa **kõrts ja pagaritöökoda**, mõlemad ühekordsed puumajad. Mannteuffel rentis kõrtsi sisserännanud **Alfred Kaba-**

lale. Kabala kõrtsi, Jõgeva ühe vanema hoone saatus oli järgmine: aastail 1919–38 asus selles **alevivalitsus**, 1938–44 **linnavalitsus**, 1944–47 linna **täitevkomitee**. 1950. aastate keskel ehitati majale teine mansardkorrus, viie aknaga tänava poole. Viimati asus linna raekojaks olnud majas Jõgeva rahvamaleva staap. See vana maja lammutati 105-aastasena 1986 ja asemele ehitati uus teenindusmaja. Praegu asub selles majas Jõgeva Linnavalitsus.

1908. aasta tulekahju **Kuusiku lauavabrikus** sai tõukeks **Jõgeva Tuletõrje Seltsi** asutamisele. Seltsi juurde loodi ka puhkpilliorkester.

1882. aastal valmisid Jõgeval esimesed hooned krahvilt renditud krundile. Kabala kõrtsi kõrvale **Kivitee** algusse raudtee äärde ehitas Painkülast pärit linakaupmees **Ernst Miller** elumaja koos suurte aitadega. Miller ostis lina kokku ja saatis vooridega Pärnu ja Tallinna sadamasse. 1908 müüs ta oma hooned Põltsamaa kaupmehele **Friedrich Leihbergile**, see omakorda **Paul Jürmanile**. 1941. aasta sõjatules põletasid Vene väed need hooned maha.

Krundisoovijaid tuli 20. sajandi algul rohkesti ja 1903 mõõdeti vallalt saadud maa 1 riia vakamaa (0,37 ha) suurusteks kruntideks ja hakati soovijatele välja rentima. Maa plaanistati nii, et kruntide vahele jäid teed ja tänavad. Kivitee ehk **Suure tänavaga** rööbiti kulgesid **Aia** ja **Turu** tänav, teisel pool raudteed jätkus

Suur tänav **Jõe** tänavana. Suure ja Turu tänava vahel Kabala kõrtsi kõrval oli **turuplats**. Tänavate põhiplaan on Jõgeval säilinud tänaseni. 1903–1910 renditi päris rasketel tingimustel välja 57 ehituskrunti.

1907. aastal “Päevalehes” ja “Vabaduses” avaldatud ülevaates kirjutatakse Jõgevast: *Nimetatud alevikus on juba seitse kauplust, milledest neli rahvale kaupa välja müüvad, teised aga vilja, lina ja linaseemneid ülesse ostavad. Peale nende on kõrts, postkuntur, posthobuste jaam, kaks pagari äri, theemaja, vorsti tehas, paar võõrastemaja, paar uurmakri äri, raamatu kauplus, kingsepasid, sukakudujaid, sadulsepasid ja muid äri mehi. Ka loomaarst ja inimeste tohter ei puudu.*

1908. aastal ehitati Jõgevale seltsimaja Madise talu maadele.

1913. aastal asutati **Jõgeva Rahvahariduse Selts** ja **Jõgeva Raamatukoguselts**, 1928 valmis Mustvee maantee koolimaja, kus tegutses **Jõgeva 6-klassiline algkool**.

1919. aastal sai Jõgeva **alevikuks** ja samuti nimetati Laisholmi jaam ümber **Jõgevaks**. Laisholmi jaama asutamisel koosnes personal sakslastest, raudtee riigistamisel 1893 pandi ametisse venelased ja asju aeti vene keeles. Eesti Vabariigi loomisega sai riigikeeleks eesti keel ja endise jaamaülema **Mihhail Fjodorovi** asemel sai pikemaks ajaks ametisse **Artur Kangur**.

Aastatel 1900–1936 töötas Jõgeva jaama teemeistrina **Mart Alver, Betti Alveri** isa.

1934. aasta rahvaloenduse andmeil oli Jõgeva alevi elanike arv 1144, pindala 0,9 km² ja asustustihedus 1300 elanikku ruutkilomeetril. 174 elumaja (elanikke majas keskmiselt seitse), olid enamikus puust katusega ühekorruselised puuehitised 401 korteri ja 967 eluruumiga.

1937. aasta majandusloenduse järgi tegutses Jõgeval 9 tööstusettevõtet 31 töötajaga, 78 käsitöölisi, 46 kaubandusettevõtet ja 5 veoettevõtet.

1938/39 postiametkonna tegevusaasta andmeil oli Jõgeval rohkem telefone ja raadioid ühe elaniku kohta kui üheski teises Eesti linnas.

19. aprillil 1938 andis Riigihoidja **Konstantin Päts** dekreedina välja **Linnaseaduse**, mille V osa kõlab järgmiselt: *Antsla, Elva, Jõgeva, Jõhvi, Kallaste, Keila, Kilingi-Nõmme, Kunda, Kärdla, Mustla, Mustvee, Mõisaküla, Sindi ja Suure-Jaani alevid muutuvad käesoleva seaduse jõustumisel samanimelisteks linnadeks.*

See seadus hakkas kehtima 1. mail 1938. Samast päevast muutus alevivanem **Johannes Võsu** linnavanemaks ja Jõgeva alevivolikogu linnavolikoguks. 19. mail 1938 nimetas Vabariigi President oma otsusega nr 15 Jõgeva teiste hulgas III astme linnaks.

Sisukord

Eessõna	5
Aleksander Oras	9
Vaike Pärn	19
Evi Täht	33
Ilmar Tammaru	55
Väino Luht	67
Silvi Moor	97
Karl Oja	113
Aita Ränkel	131
Maie Vakar	149
Heino Kose	163
Evi Kuntu	173
Helmi Mattiisen	183
Kilde Jõgeva linnaks saamisest	195